

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДЖЕВАГА - ТРЕТЬЯКОВА СВІТЛАНА ЮРІЇВНА

УДК 341.32:623.4-027.43

ДИСЕРТАЦІЯ

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ
ВІДМИВАННЮ ГРОШЕЙ**

Спеціальність 293 – Міжнародне право

Галузь знань 29 – міжнародні відносини

подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Джевага -Третьякова С.Ю.

Науковий керівник

Сурілова Олена Олексіївна

Доктор юридичних наук професор

Одеса - 2025

АНОТАЦІЯ

Джевага -Третьякова С.Ю. Міжнародно-правове регулювання протидії відмиванню грошей. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 – міжнародне право (галузь знань 29 – міжнародні відносини) – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

Дисертаційне дослідження присвячене актуальному завданню науки міжнародного права – дослідженню правових основ протидії відмиванню грошей в міжнародному праві, виявленню особливостей системи договорів про протидію відмиванню грошей та практичних можливостей її застосування в Україні.

Досліджується походження поняття відмивання грошей, що походить з практик злочинних угруповань США, які використовували легальні види діяльності для прикриття незаконних активностей. Саме в США цей термін почав вживатися в юридичній площині в судових рішеннях для позначення махінацій з грошима, спрямованих на приховання факту їхнього злочинного походження. Досліджуються три стадії процесу відмивання грошей: приховання, переміщення та інтеграція. Показується, що відмивання коштів є самостійним кримінальним правопорушенням, що є похідним від іншого правопорушення – предикатного злочину. Демонструється, що відмивання грошей може здійснюватися самими злочинцями чи третьою стороною. Зазначається, що відмиті гроші можуть використовуватися для фінансування іншої злочинної діяльності.

Наголошується, що боротьба з відмиванням грошей може вестися засобами національного та міжнародного права. Проводиться періодизація боротьби з відмиванням грошей в міжнародному праві на чотири періоди. На

першому етапі (кінець 1980-х-початок 1990-х років) виникає міжнародно-правове регулювання боротьби з відмиванням грошей документами м'якого та жорсткого права. Виникає Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). На другому етапі (2000-2003 роки) відбувається розширення боротьби з відмиванням грошей, пов'язане з війною з тероризмом та відповідне врегулювання боротьби з відмиванням грошей, спрямованих на фінансування терористичної діяльності. Третій етап настав після 2003 року та характеризується підвищеною увагою до боротьби з корупцією. Четвертий етап (сучасний) знаменується появою нових інструментів легалізації грошей, отриманих злочинним шляхом, зокрема через криптоактиви та пошуком шляхів боротьби з цим викликом. Показується, що хоча ці етапи виділяються на підставі еволюції документів жорсткого права, вони супроводжувалися відповідним розвитком м'якого права.

Досліджується глобалізація та інтеграція процесу відмивання грошей. Показується, що будь-які розбіжності між заходами урядів окремих держав можуть використовуватися злочинними групами в своїх інтересах, що викликає необхідність в глобальних інструментах та інтеграції національних підходів. Наголошується, що глобальна проблема не може бути вирішена на рівні однієї країни, та рішення має бути глобальним і комплексним. Роз'яснюється сутність превентивно-регулятивного підходу до боротьби з відмиванням грошей, що повинен включати наявність зобов'язаних агентів, обов'язок агентів знати своїх клієнтів, обов'язок повідомляти про підозрілу діяльність, роботу підрозділів фінансової розвідки та наявність методів заморожування та складання списків підозрілих фізичних осіб, груп та юридичних осіб. Показуються можливі чинники, що можуть спричинити прогалини в глобальних санкційних режимах, зокрема через зловживання правами людини в національних та міжнародних судах. Досліджуються зроблені в Європі конкретні кроки для унеможливлення подібного оскарження шляхом регламентації деяких положень для приватного

сектору у спосіб, що, як планується, зробить неможливим його використання злочинцями та злочинними групами.

Виділяється декілька типів криміналізації відмивання грошей з точки зору об'єктивної сторони злочину. Перший тип вимагає доказу безпосереднього задуму приховати чи замаскувати незаконне походження доходів або допомогти будь-якій особі, що причетна до вчинення злочину, уникнути наслідків своїх дій. Другий тип стосується приховування або маскування справжнього характеру, джерела, місця розташування, розпорядження переміщення або володіння щодо певного активу. Третій тип стосується придбання, володіння або використання майна з усвідомленням, що це майно є доходом від злочину. Зазначається, що ключовими ознаками об'єктивної сторони злочину відмивання грошей виступають відсутність зв'язку з предикатним злочином, тобто відмивання грошей є злочином саме по собі, і може бути скоєне іншими особами, в іншому місці, за інших обставин та не у зв'язку з предикатним злочином; породження об'єкту відмивання предикатним злочином, тобто суб'єктивна сторона цього злочину вимагає знання про кримінальне походження грошей та усвідомлення наслідків відмивання. Таке знання може існувати виключно в формі прямого чи непрямого умислу та не може існувати в формі недбалості.

Аналізується питання про те, чи може існувати відповідальність злочинця, що скоїв предикатний злочин за відмивання грошей, отриманих від цього злочину, тобто за самовідмивання. Зазначається, що відмивання грошей завжди є окремим злочином від предикатного злочину, і за цей злочин повинна наступати кримінальна відповідальність. Доводиться, що поширення на злочинця відповідальності за самовідмивання не порушує принципів кримінального права, зокрема принципу *ne bis in idem*, оскільки самовідмиванням злочинець вчиняє другий злочин, що є відмінним від першого. Зокрема, доказ виводиться з того, що самовідмиванням злочинець не лише приховує сліди злочину, але й посягає на інші захищені законом інтереси, такі як правосуддя та інтереси соціально-економічної системи. Окремо зазначається, що

самовідмивання неможна розглядати як допоміжну поведінку щодо основного злочину, оскільки йдеться про злочин з окремим складом. Наводиться додатковий аргумент про те, що звільнення злочинця від відповідальності за самовідмивання грошей може призвести до безкарності.

Розглядається проблематика визначення юрисдикції для засудження злочину відмивання грошей. Констатується, що відповідні міжнародні договори містять обов'язкові та факультативні положення щодо юрисдикції. Обов'язкові положення вимагають від держав встановити юрисдикцію, якщо злочин, чи окремі його елементи, відбувся на їх території. Факультативні положення дозволяють встановити юрисдикцію на підставі пасивного персонального принципу (якщо злочин скоєний проти громадянина держави). Деякі держави встановлюють юрисдикцію на підставі активного персонального принципу (якщо злочин скоєний громадянином держави) та принципу універсальної юрисдикції. Розглядається проблема подвійної кримінальності. Робиться висновок, що засудження за відмивання грошей можливе якщо предикатний злочин є злочином як за законодавством держави, де він мав місце, так і за законодавством держави, де має місце відмивання. Розглядається проблематика універсальної юрисдикції щодо злочину відмивання грошей. Констатується, що практична реалізація універсальної юрисдикції може призвести до порушення принципу *nullum crimen sine lege*. Окремо розглядається питання можливої юрисдикції щодо злочину відмивання грошей в міжнародних судових інституціях. Досліджується історія становлення Міжнародного кримінального суду, визначаються причини з яких злочин відмивання грошей не увійшов до Римського статуту. Робиться висновок, що ідея створення судового органу універсальної юрисдикції щодо злочину відмивання грошей лишається актуальною.

Досліджується проблематика міжнародного співробітництва у боротьбі з відмиванням грошей. Розглядається діяльність підрозділів фінансової розвідки та органів їхньої взаємодії, зокрема, Егмонтської групи. Досліджуються

принципи інформаційного обміну між підрозділами фінансової розвідки. Розглядаються інші канали інформаційного обміну, такі як договори про взаємну правову допомогу. Досліджуються рекомендації FATF щодо взаємної правової допомоги. Виділяється дві категорії взаємної правової допомоги, окрім інформаційного обміну: допомога у зборі доказів злочинів та допомога для цілей конфіскації майна, набутого злочинним шляхом та повернення такого майна. Розглядається проблематика подвійної кримінальності при направленні та виконанні запитів про взаємну правову допомогу.

Розглядається порядок співробітництва України з іншими державами та міжнародними організаціями у боротьбі з відмиванням грошей. Наголошується на необхідності реформування національної правової системи України, зокрема внесення змін у правові акти. Досліджується хід співробітництва України з FATF в розбудові антикорупційних механізмів та механізмів боротьби з відмиванням грошей. Зазначається, що така співпраця відповідає закріпленому в Конституції стратегічному курсу на інтеграцію з Європейським Союзом. Досліджується співпраця України з Європолем. Визначаються проблемні моменти взаємодії. Розглядаються проблеми в боротьбі з відмиванням грошей, що породжені повномасштабним російським вторгненням. Констатується, що хоча об'єктивні показники боротьби з відмиванням грошей покращуються, вторгнення породило нові ризики, які потребують відповіді. Розглядаються відповідні зміни до законодавства, внесені в 2022-2023 роках.

Ключові слова: відмивання грошей, запобігання, міжнародні злочини, організована злочинність, транснаціональна злочинність, міжнародне співробітництво, міжнародне право, міжнародне кримінальне право, тероризм, національна правова система України; міжнародні організації, Європейський Союз, міжнародно- правова відповідальність.

SUMMARY

Dzhevaga-Tretiakova Svitlana. *The International Legal Regulation of Combatting Money Laundering.* – Qualification scientific work, manuscript right.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree; specialty 293 – International Law (field of knowledge 29 - International Relations). – National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2025.

The dissertation study is devoted to the current task of the science of international law - the study of the legal foundations of combating money laundering in international law, the identification of the features of the system of treaties on combating money laundering and the practical possibilities of its application in Ukraine.

The origin of the concept of money laundering, which comes from the practices of US criminal groups that used legal activities to cover illegal activities, is investigated. It was in the USA that this term began to be used in the legal field in court decisions to denote frauds with money aimed at concealing the fact of their criminal origin. Three stages of the money laundering process are investigated: concealment, movement and integration. It is shown that money laundering is an independent criminal offense that is derived from another offense - a predicate crime. It is demonstrated that money laundering can be carried out by the criminals themselves or by a third party. It is noted that laundered money can be used to finance other criminal activities.

It is emphasized that the fight against money laundering can be carried out by means of national and international law. The periodization of the fight against money laundering in international law into four periods is carried out. At the first stage (late 1980s-early 1990s), international legal regulation of the fight against money laundering arises through soft and hard law documents. The Financial Action Task Force (FATF) is established. At the second stage (2000-2003), the fight against money laundering related to the war on terrorism and the corresponding regulation of the fight against

money laundering aimed at financing terrorist activities take place. The third stage came after 2003 and is characterized by increased attention to the fight against corruption. The fourth stage (modern) is marked by the emergence of new tools for legalizing money obtained through criminal means, in particular through crypto-assets, and the search for ways to combat this challenge. It is shown that although these stages are distinguished on the basis of the evolution of hard law documents, they were accompanied by a corresponding development of soft law.

Globalization and integration of the money laundering process are investigated. It is shown that any discrepancies between the actions of the governments of individual states can be used by criminal groups in their interests, which calls for the need for global tools and the integration of national approaches. It is emphasized that a global problem cannot be solved at the level of one country, and the solution must be global and comprehensive. The essence of the preventive-regulatory approach to combating money laundering is explained, which should include the presence of obligated agents, the duty of agents to know their clients, the duty to report suspicious activity, the work of financial intelligence units, and the availability of methods of freezing and compiling lists of suspicious individuals, groups and legal entities. Possible factors that can cause gaps in global sanctions regimes, in particular due to human rights abuses in national and international courts, are shown. Specific steps taken in Europe to prevent such an appeal by regulating certain provisions for the private sector in a way that is intended to make it impossible for criminals and criminal groups to exploit it are examined.

The roots of the criminalization of money laundering by states in international law are revealed, and such criminalization must meet the requirements of national legislation. The criminalization of money laundering is considered in the light of the general theory of criminalization as a legal assessment by the state of certain behavior as negative for individuals and society as a whole. It is noted that since criminalization is a measure of last resort, it is necessary to determine what significant social value is protected by anti-money laundering regulations. Four groups of such values are

distinguished from the value protected by the predicate crime norm to the administration of justice, the socio-economic system and stability, sovereignty and security of states. It is stated that the provisions of the criminal law on money laundering should affect only such behavior that cannot be corrected by less intrusive measures. It is noted that when criminalizing money laundering, it is impractical to set limits on the amount, number of persons involved, etc., because it is about behavior that interferes with the administration of justice and other most significant social values, because money laundering allows criminal groups to protect their assets and acts as an instrument of the power of such groups, it carries a threat regardless of volume.

There are several types of criminalization of money laundering from the point of view of the actus reus of the crime. The first type requires proof of a direct intent to hide or disguise the illegal origin of income or to help any person involved in the commission of the crime avoid the consequences of their actions. The second type involves concealing or disguising the true nature, source, location, disposition, disposition, or ownership of a particular asset. The third type involves the acquisition, possession or use of property with the knowledge that the property is the proceeds of crime. It is noted that the key features of the actus reus of the crime of money laundering are the lack of connection with the predicate crime, that is, money laundering is a crime in itself, and can be committed by other persons, in another place, under other circumstances and not in connection with a predicate crime; creation of the object of money laundering is a predicate crime, that is, the mens rea of this crime requires knowledge of the criminal origin of money and awareness of the consequences of money laundering. Such knowledge can only exist in the form of direct or indirect intent and cannot exist in the form of negligence.

The question of whether a criminal who committed a predicate crime can be held liable for laundering the money obtained from this crime, that is, for self-laundering, is analyzed. It is noted that money laundering is always a separate crime from the predicate crime, and criminal liability should be imposed for this crime. It is proved

that the extension of responsibility for self-laundering to the criminal does not violate the principles of criminal law, in particular the principle of *ne bis in idem*, since by self-laundering the criminal commits a second crime, which is different from the first. In particular, the proof is derived from the fact that by self-laundering, the criminal not only hides the traces of the crime, but also encroaches on other legally protected interests, such as justice and the interests of the socio-economic system. Separately, it is noted that self-laundering cannot be considered as auxiliary behavior to the main crime, since it is a crime with a separate composition. An additional argument is made that exempting the criminal from responsibility for self-laundering money can lead to impunity.

The problem of determining the jurisdiction for the conviction of the crime of money laundering is considered. It is noted that the relevant international treaties contain mandatory and optional provisions on jurisdiction. Mandatory provisions require states to establish jurisdiction if the crime, or certain elements thereof, occurred on their territory. Optional provisions allow establishing jurisdiction based on the passive personal principle (if the crime is committed against a citizen of the state). Some states establish jurisdiction based on the active personal principle (if the crime is committed by a citizen of the state) and the principle of universal jurisdiction. The problem of double criminality is considered. It is concluded that a conviction for money laundering is possible if the predicate crime is a crime both under the law of the state where it took place and under the law of the state where the money laundering took place. The issue of universal jurisdiction over the crime of money laundering is considered. It is noted that the practical implementation of universal jurisdiction may lead to a violation of the *nullum crimen sine lege* principle. The issue of possible jurisdiction over the crime of money laundering in international judicial institutions is considered separately. The history of the formation of the International Criminal Court is studied, the reasons why the crime of money laundering was not included in the Rome Statute are determined. It is concluded that the idea of creating a judicial body with universal jurisdiction over the crime of money laundering remains relevant.

The problem of international cooperation in the fight against money laundering is studied. The activity of financial intelligence units and their interaction bodies, in particular, the Egmont Group, is considered. The principles of information exchange between financial intelligence units are studied. Other channels of information exchange, such as treaties on mutual legal assistance, are being considered. FATF guidelines on mutual legal assistance are being explored. There are two categories of mutual legal assistance, in addition to the exchange of information: assistance in gathering evidence of crimes and assistance for the purposes of confiscation of criminally acquired property and the return of such property. The problem of double criminality when sending and fulfilling requests for mutual legal assistance is considered.

The order of Ukraine's cooperation with other states and international organizations in the fight against money laundering is being considered. The progress of Ukraine's cooperation with the FATF in the development of anti-corruption and anti-money laundering mechanisms is being studied. The need to reform the national legal system of Ukraine, in particular, to amend legal acts, is emphasized. It is noted that such cooperation corresponds to the strategic course for integration with the European Union established in the Constitution. Ukraine's cooperation with Europol is under investigation. Problem moments of interaction are determined. Problems in the fight against money laundering caused by the full-scale Russian invasion are considered. It finds that while objective anti-money laundering indicators are improving, the intrusion has created new risks that need to be addressed. Corresponding changes to the legislation introduced in 2022-2023 are being considered.

Keywords: money laundering, prevention, international crimes, organized crime, transnational crime, international cooperation, international law, international criminal law, terrorism, national legal system of Ukraine, international organizations, European Union, international legal responsibility.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Джевага-Третьякова С.Ю. Суб'єктивна сторона відмивання грошей як транснаціонального злочину. / Джевага-Третьякова С.Ю. Сурілова О.О. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Вип. 1. С. 779-782. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/190.pdf
2. Джевага-Третьякова С.Ю. Соціально-правові підстави криміналізації відмивання грошей на міжнародному рівні. *Актуальні проблеми політики*. 2024. Вип. 73 С.120-125 URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/73_2024/19.pdf
3. Джевага-Третьякова С.Ю. Періодизація розвитку міжнародного нормативно-правового регулювання боротьби з відмиванням грошей. *Юридичний вісник*. 2024. Вип. 1 С.200-210 URL: http://yurvisnyk.in.ua/v1_2024/23.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Джевага-Третьякова С.Ю. Правове регулювання протидії відмиванню грошей: європейський контекст. «Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини. 1 листопада 2024 р., м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2024. 539 с. С 276- 283. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a916514-e9fa-4f5d-b457-2a603c9a0aec/content>
2. Джевага-Третьякова С.Ю. Нове законодавство ЄС щодо боротьби з відмиванням коштів: виклики та перспективи Вступ України, Республіки Молдова та Грузії до Європейського Союзу: сучасні виклики :

матеріали міжнар. кругл. столу (м. Одеса, 05 берез. 2024 р.) / відп. ред. С. В. Ківалов; НУ «ОЮА», (Одеса, 2024).130с. – С. 110-113 URL: <https://hdl.handle.net/11300/28106>

3. Джевага-Третьякова С.Ю. Формування регіональних механізмів боротьби з відмиванням коштів в Європейському Союзі. Юридичні науки: проблеми та перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р.) Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 300с. С.167-169 URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/259>

4. Джевага-Третьякова С. Ю. Умисел як характеристика суб'єктивної сторони відмивання грошей як транснаціонального злочину // Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квіт. 2024 р.) / НУ "ОЮА" ; за заг. ред. С. В. Ківалова ; відп. за вип. М. Р. Аракелян. – Одеса : Фенікс, 2024. 1000с. С. 216-218. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28299>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ГРОШЕЙ.....	13
1.1. Поняття та природа відмивання грошей.....	13
1.2. Періодизація розвитку міжнародного нормативно-правового регулювання боротьби з відмиванням грошей.....	27
1.3. Гармонізація та інтеграція міжнародно-правового режиму протидії відмиванню грошей.....	44
РОЗДІЛ II. ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ ЯК ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ЗЛОЧИН.....	61
2.1. Соціально-правові підстави криміналізації та об'єкт злочину відмивання грошей на міжнародному рівні.....	61
2.2. Об'єктивна та суб'єктивна сторона відмивання грошей як транснаціонального злочину.....	78
2.3. Правові підстави поширення відповідальності за відмивання грошей на осіб, що скоїли предикатний злочин.....	92
РОЗДІЛ III. МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ЩОДО БОРотьБИ З ВІДМИВАННЯМ ГРОШЕЙ.....	104
3.1. Міжнародно-правові підстави визначення юрисдикції щодо засудження злочину відмивання грошей.....	104
3.2. Взаємна правова допомога у справах про відмивання грошей.....	120
3.3. Виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо боротьби з відмиванням грошей.....	134
ВИСНОВКИ.....	146
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	153
ДОДАТКИ.....	193

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВВП	-	Валовий внутрішній продукт
Європол	-	Європейське поліцейське управління
ЄС	-	Європейський Союз
КНР	-	Китайська Народна Республіка
МВФ	-	Міжнародний валютний фонд
МКС	-	Міжнародний кримінальний суд
МПГПП	-	Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
МС ООН	-	Міжнародний Суд ООН
ООН	-	Організація Об'єднаних Націй
ПФР	-	Підрозділ фінансової розвідки
США	-	Сполучені Штати Америки
УНЗ ООН	-	Управління ООН з наркотиків та злочинності
ФБР	-	Федеральне бюро розслідувань
ФРН	-	Федеративна Республіка Німеччина
FATF	-	Financial Action Task Force
MONEYVAL-	-	Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів
боротьби	-	з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму
OECD	-	Organization of Economic Cooperation and Development

ВСТУП

Актуальність теми.. В сучасній економіці відмивання грошей становить загрозу для всієї міжнародної спільноти. За підрахунками експертів Міжнародного валютного фонду, кримінальні елементи щорічно легалізують понад 1,5 трильйона доларів, що становить близько 5% світового ВВП. В цьому аспекті, боротьба з відмиванням грошей є важливим заходом в подоланні транснаціональної організованої злочинності, корупції та легалізації незаконних прибутків.

Відмивання грошей є сучасним економічним феноменом, що ґрунтується на зв'язках між певними секторами відкритої економіки та підпільною економікою. Воно є процесом, шляхом якого прибутки та активи, отримані нелегально, потрапляють до легальної економіки. Відмивання прикриває та приховує інші види злочинності, зокрема транснаціональної, найбільш небезпечними формами якої виступають контрабанда зброї та наркотиків, контрабанда людей, піратство, тероризм. Цей феномен тісно пов'язаний з корупцією, шахрайством та іншими типами злочинної поведінки в фінансовій сфері. Він сприяє зростанню могутності кримінальних та терористичних організацій, підриваючи фінансові та інші інституції, ставлячи під загрозу здійснення правосуддя та самі основи національної безпеки держав.

Боротьба з відмиванням грошей ведеться міжнародною спільнотою починаючи з другої половини 1980-х років. Осмислення даного феномену та необхідності заходів проти нього стимулювало формування в міжнародному правопорядку ряду норм, правил та процедур, спрямованих на регулювання боротьби з відмиванням грошей, зокрема в рамках ООН, Ради Європи, Організації Американських Держав. Було ухвалено декілька конвенцій та директив Ради Європи як інструментів жорсткого права, а також низка резолюцій, рекомендацій, модельних норм та інших інструментів м'якого права. На боротьбу з відмиванням грошей спрямована діяльність міжнародних міжурядових організацій, таких як МВФ, Всесвітній банк, Інтерпол, Європол та

інших. На рівні держав формуються підрозділи фінансової розвідки, одним з основних завдань яких є виявлення та розкриття схем відмивання грошей.

Однак, злочинний світ також не стоїть на місці. Він користується глобалізацією світової економіки, появою нових фінансових інструментів таких як криптовалюти, а також новими кризами в світі з метою збереження та розбудови нових ланцюжків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Відбувається постійне змагання між злочинцями, що прагнуть зберегти та розширити злочинний вплив та правоохоронцями різних держав, які прагнуть цьому запобігти. В цьому змаганні міжнародне право стає зброєю в руках сил правопорядку у боротьбі з силами, що прагнуть підірвати правопорядок.

Міжнародне співробітництво в боротьбі з відмиванням грошей є, в першу чергу, поліцейським співробітництвом, однак не обмежується цим. Тут виникають складні питання юрисдикції, інформаційного обміну, співпраці підрозділів фінансової розвідки, взаємної допомоги в кримінальних провадженнях. Ці питання вирішуються шляхом укладання міжнародних угод та співпраці на засадах взаємності. Однак зарано говорити про існування єдиного глобального правового простору боротьби з відмиванням грошей. Міжнародний правопорядок рясніє лакунами, з яких користуються злочинці, що змушує дослідників знов і знов звертатися до теми розвитку єдиного глобального правового простору, необхідного для боротьби з відмиванням грошей. Україна не стоїть осторонь цих міжнародних зусиль. Наша держава є стороною міжнародних договорів, спрямованих на боротьбу з відмиванням грошей та активно співпрацює з іншими державами та міжнародними організаціями в боротьбі з даним феноменом. Наведені міркування зумовлюють актуальність обраної теми дослідження.

Серед робіт, присвячених відмиванню грошей в цілому, слід виділити також наукові дослідження

О.А. Бурбело, І.А. Грицяка, Ш.Б. Давлатова,
С.О. Дмитрова, О.О. Дудорова, А.В. Єжова, В.А. Журавель, І.О. Завидняка,

О.В. Київець, В.В. Коваленко, В.Р. Краліча, Р.І. Крамара, Т.М. Тертиченко,
Ю.С. Чабаненко, О.О.

Дослідження спирається на роботи вчених, що присвятили свої публікації загальним питанням боротьби з транснаціональною злочинністю таких як О.В. Базов, О.Ю. Водянніков, В.О. Глушков, В.Л. Гончарук, Д.Ю. Гуренко, Н.А. Зелінська, О.С. Кос'яненко, О.В. Острогляд, В.В. Попко, О.Т. Попович, Т.Л. Сироїд, Є.Д. Скулиш, В.О. Туляков, О.В. Ус.

Окремими питаннями, пов'язаними з боротьбою з відмиванням грошей займалися Б.Г. Безгинський, В.С. Безногих, О.Т. Бойко, А.В. Боровик, В.М. Бровко, С.А. Буткевич, А.Г. Бухтіарова, М.В. Вінічук, О.О. Глущенко, А.Р. Карпець, С.Г. Кельзя, С.М. Клімова, І.В. Коломієць, О. Г. Комісаров, О.В. Краснобородов, Н.М. Мироненко, В.В. Піщанська, О.М. Резнік, А.А. Рижкова, І.Б. Семеген, О.Ю. Скрипка.

Незважаючи на наявність великої кількості робіт з окремих питань, пов'язаних з відмиванням грошей, відсутні новітні комплексні монографічні дослідження міжнародно-правового регулювання протидії відмиванню грошей. Це має негативний вплив на законодавчу та правозахисну практику в аспекті набуття Україною членства в ЄС, що і зумовило обрання теми дисертаційного дослідження та підтверджує її обґрунтованість та актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» в контексті теми «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266)»

Тема дисертації затверджена Вченою радою НУ ОЮА 30.11.21 (протокол № 4 від 30.11. 2021р.) та змінена 14.11.24 (протокол №2 від 14.11. 24р.).

Мета і завдання дослідження. Відповідно до встановленого об'єкта та предмета дисертаційного дослідження, метою дослідження є комплексний теоретико-правовий аналіз проблем, пов'язаних із правовідносинами, що

виникають у зв'язку з протидією відмиванню грошей в міжнародному праві, взаємними правами і обов'язками держав в сфері протидії відмиванню грошей, міжнародною взаємодією в сфері боротьби з відмиванням грошей, місцем та роллю України в міжнародно-правовій протидії відмиванню грошей.

Ця мета конкретизується такими *завданнями*:

- встановити поняття та природу феномену відмивання грошей;
- вибудувати періодизацію розвитку міжнародного нормативно-правового регулювання боротьби з відмиванням грошей;
- охарактеризувати процеси гармонізації та інтеграції міжнародно-правового режиму протидії відмиванню грошей;
- виявити соціально-правові підстави криміналізації та об'єкт злочину відмивання грошей на міжнародному рівні;
- окреслити об'єктивну та суб'єктивну сторону відмивання грошей як транснаціонального злочину;
- виявити правові підстави поширення відповідальності за відмивання грошей на осіб, що скоїли предикатний злочин;
- встановити міжнародно-правові підстави визначення юрисдикції щодо засудження злочину відмивання грошей;
- охарактеризувати взаємну правову допомогу у справах про відмивання грошей;
- простежити особливості виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо боротьби з відмиванням грошей.

Об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з міжнародно-правовою протидією відмиванню грошей як комплексному соціальному феномену, міжнародною взаємодією в питаннях боротьби з відмиванням грошей та міжнародно-правовим регулюванням такої взаємодії.

Предметом дослідження міжнародно-правове регулювання протидії відмиванню грошей.

Методи дослідження. Методичний інструментарій дослідження обраний з урахуванням поставленої мети та завдань, його об'єкта і предмета. Методологічну основу дисертації складає система загальнонаукових та спеціальних підходів і методів пізнання правових явищ. Методологічно дослідження ґрунтується на поєднанні загально-наукових методів дослідження, таких як аналіз та синтез, історичний метод, методи герменевтики, з методом кейс-стадіз, тобто дослідження конкретних ситуації, що дозволило надати комплексний погляд на правову проблематику, пов'язану з міжнародно-правовою протидією відмиванню грошей. В дослідженні використано наступні методи.

Історичний метод дозволив простежити еволюцію поняття відмивання грошей та міжнародно-правового регулювання боротьби з цим явищем, а також історію участі України в міжнародно-правовій протидії відмиванню грошей (підрозділи 1.1, 1.2, 3.3). Структурно-функціональний метод уможливив вірну побудову категоріального апарату дослідження, а саме скласти уявлення про правове регулювання міжнародно-правової протидії відмиванню грошей (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3). Застосування методу діалектики дозволило розглянути досліджувані явища в їхньому розвитку та взаємодії (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Феноменологічний підхід дозволив виявлення міжнародно-правової протидії відмиванню грошей як особливої сфери міжнародного права (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1). Для дослідження правового регулювання міжнародно-правової протидії відмиванню грошей, зокрема питань, пов'язаних з характеристикою відмивання грошей як злочину використовувався формально-логічний метод (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3).

Емпіричну базу дослідження склали міжнародні договори, практика міжнародних органів, задіяних у протидії відмиванню грошей, законодавство України, практика міжнародних судів, доповіді міжнародних міжурядових та неурядових організацій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, вперше в новітній українській юридичній науці було проведене комплексне монографічне дослідження теоретичних та практичних аспектів протидії відмиванню грошей в міжнародному праві. Це дозволило автору сформулювати за результатами дослідження низку наукових положень, висновків та пропозицій, а саме:

Уперше:

- запропоновано авторську періодизацію розвитку міжнародно-правового регулювання боротьби з відмиванням грошей, що ґрунтується на предметній сфері правового регулювання, що охоплювалася міжнародними договорами.

Перший етап (1988р. - 2000 р.р.) - створення основ міжнародно- правового регулювання відмивання грошей. Другий етап - (2001-2003 р.р.) . Його виділення обумовлене різким зрушенням від боротьби з відмиванням грошей, отриманих від злочинної діяльності (такої як контрабанда наркотиків), до боротьби з відмиванням грошей, призначених для здійснення певних видів злочинної діяльності, такої як тероризм. Третій етап - (2003 -2018р.р.) характеризується посиленням міжнародних інструментів, спрямованих на боротьбу з корупцією. Четвертий етап (сучасний) знаменується появою нових інструментів легалізації грошей, отриманих злочинним шляхом, зокрема через криптоактиви та пошуком шляхів боротьби з цим викликом. Показується, що хоча ці етапи виділяються на підставі еволюції документів жорсткого права, вони супроводжувалися відповідним розвитком м'якого права.

- виявлено характер криміналізації злочину відмивання грошей в національному законодавстві з точки зору міжнародного права, а саме визначено міжнародно-правові підстави криміналізації злочину відмивання грошей в національних законодавствах, проведене дослідження даного питання з точки зору загальної теорії криміналізації, запропоновано конкретний характер, порядок та межі криміналізації злочину відмивання грошей з точки зору міжнародного права;

- визначено особливості розподілу юрисдикції держав при переслідуванні за злочин відмивання грошей, а саме встановлено, що така юрисдикція може бути обов'язковою та факультативною, охарактеризовано особливості факультативних типів юрисдикції, встановлено порядок застосування державами факультативної юрисдикції при переслідуванні за злочин відмивання грошей;

Удосконалено:

- теоретичні положення щодо складу злочину відмивання грошей як транснаціонального злочину, зокрема виявлено особливості умислу та необережності як проявів суб'єктивної сторони відмивання грошей як транснаціонального злочину;

- напрацювання щодо особливостей відповідальності за самовідмивання грошей як за транснаціональний злочин, доведено, що самовідмивання є окремим від предикатного злочином за який повинна наставати відповідальність як за окремий злочин;

- окремі положення щодо глобалізації та інтеграції міжнародно-правової протидії відмиванню грошей як транснаціональному злочину, зокрема щодо превентивно-регулятивної природи глобального міжнародно-правового режиму боротьби з відмиванням грошей;

Дістали подальшого розвитку:

- теоретичний доробок щодо юридизації поняття відмивання грошей, яке початково було неюридичним і неформальним поняттям, проте було «легалізовано» через судові рішення окремих держав та через включення до міжнародних договорів та актів м'якого права;

- уточнені деякі концептуальні положення стосовно взаємодії України з міжнародними міжурядовими та неурядовими організаціями в сфері боротьби з відмиванням грошей.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані:

– у навчальному процесі – під час підготовки посібників із навчальних курсів з міжнародного права, міжнародного фінансового права, теорії і практики міжнародного права, теорії і практики міжнародних відносин а також розроблення текстів лекцій та навчально-методичних матеріалів для проведення семінарів і практичних занять;

- у практичній діяльності – положення роботи можуть використовуватися в практичній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, зокрема міністерств, органів сектору безпеки і оборони, судів;

- у науково-дослідній роботі – як основа для подальшого дослідження міжнародно-правового регулювання протидії відмиванню грошей в міжнародному праві та праві України;

- у сфері правотворчості – при формуванні державних правових політик, встановленні можливостей для участі України в міжнародних договорах щодо відмивання грошей та виконання чинних міжнародних договорів в частині, стосуються відмивання грошей.

Особистий внесок здобувачки. Дисертаційне дослідження виконано здобувачкою особисто. Усі сформульовані у ньому положення, висновки та пропозиції, зокрема ті що мають ознаки наукової новизни, обґрунтовано на основі власних досліджень та отримані дисертанткою самостійно на підставі критичного опрацювання доктринальних та нормативно-правових джерел, на які зроблені відповідні посилання. Власний внесок у науковій статті, опублікованій у співавторстві (Джевага-Третьякова С.Ю. Суб'єктивна сторона відмивання грошей як транснаціонального злочину. / Джевага-Третьякова С.Ю. Сурілова О.О. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Вип. 1. С. 779-782. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/190.pdf) самостійно охарактеризовано форма вини, необхідна для виявлення суб'єктивної сторони відмивання грошей та рівень усвідомлення злочинності своєї поведінки суб'єктом, необхідний для встановлення такої вини, впроваджено порівняльно-правове дослідження суб'єктивної сторони в національному законодавстві та практиці таких держав

як Велика Британія, та США, а також наявні у законодавстві даних держав підходи до поняття «навмисна сліпота» та «припущення», які порівнюються з відповідними концепціями в національному законодавстві України. Розглянуто типи криміналізації відмивання коштів та питання щодо можливості існування вини у злочині відмивання коштів у формі недбалості та доведено що криміналізація відмивання коштів у випадку недбалості є недоцільною. Ідеї та розробки, що належать співавторці публікації за темою дисертації, здобувачкою не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на 4 науково-практичних конференціях:

Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини (м. Одеса, 1 листопада 2024 р.); Міжнародна науково-практична конференція Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів (м. Одеса, 26 квітня 2024р.); Міжнародний круглий стіл «Вступ України, Республіки Молдова та Грузії до Європейського Союзу: сучасні виклики» (м. Одеса, 5 березня 2024р.); Міжнародна науково-практична конференція Юридичні науки: проблеми та перспективи: (м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції викладені у 4 публікаціях у наукових періодичних виданнях, перелік яких затверджено МОН України та 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дослідження становить 194 сторінки, із яких 152 сторінки – основного тексту. Список використаних джерел складається із 307 найменувань на 39 сторінках.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ГРОШЕЙ

1.1. Поняття та природа відмивання грошей

Будь-яке дослідження відмивання грошей з точки зору юридичної науки слід розпочинати з розуміння того, що саме словосполучення «відмивання грошей» не є і не може бути суто юридичним терміном. За загальноприйнятою версією, даний термін походить від практики злочинних угруповань в США часів «сухого закону», тобто 1920-х років, коли ватажки мафії набували власність над пральнями з метою прикриття своєї кримінальної діяльності. Вони декларували здобутки від контрабанди та незаконного продажу алкоголю, а також від інших видів злочинної діяльності, як прибутки від легального бізнесу, такого як пральні, а гроші, що декларувалися за такою схемою, вважалися «випраними» або «відмитими»[1, 82]. Водночас, враховуючи те, що в той період ані в США, ані будь-де в інших частинах світу не існувало законодавства проти відмивання грошей, наразі важко підтвердити чи спростувати те, чи є дана версія правдивою, або звичайним міфом. Щонайменше, даний термін годі шукати в офіційних документах 1920-х років та навіть більш пізнього часу[2, 442-443].

Наразі виглядає так, що термін «відмивання грошей» (“money laundering”) вперше було використано в юридичному контексті в 1982 році в справі Округного суду Південного округу Флориди (США) «Сполучені штати проти \$4,255,625.39, 551». Інакше кажучи, в цій справі позов був заявлений не проти особи, а проти грошової суми, на яку було накладено стягнення. Дана справа стосувалася махінацій з грошима, спрямованих на прикриття того факту, що ці гроші були отримані від продажу наркотичних речовин та щодо них здійснювалося «відмивання за допомогою начебто легітимних інституцій»[3]. В 1986 році США стали першою країною, що криміналізували відмивання грошей. Однак перед тим як перейти до розгляду того, як відмивання грошей визнавалося

юридично протиправним на національному та міжнародному рівнях, доцільно дослідити сам феномен відмивання грошей.

Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей (Financial Action Task Force on Money Laundering — FATF) визначає відмивання грошей як «обробку кримінальних прибутків аби приховати їхнє незаконне походження»[4]. Спільна керівна група з контролю за відмиванням грошей розуміє під такою діяльністю «процес при якому злочинці намагаються приховати або спотворити інформацію щодо дійсного походження та прав власності на прибутки від їхньої злочинної діяльності»[5]. За визначенням Управління ООН з наркотиків та злочинності (УНЗ ООН), якого дотримується також Міжнародний валютний фонд, під відмиванням грошей слід розуміти «процес при якому особа приховує чи спотворює інформацію щодо належності чи походження незаконно отриманих прибутків так, що вони виглядають такими, що отримані з законних джерел»[6].

Подібні підходи прийняті і в науковій літературі. Так, професор Г. Стессенс вважає, що відмивання грошей є процесом, за допомогою якого очікується приховати злочинне походження активів для забезпечення злочинцю можливості скористатися зі своїх прибутків шляхом їхнього споживання чи інвестування в легальну економіку[1,83]. В.Р. Краліч розглядає відмивання грошей з економічної точки зору як «процесу, у результаті якого здійснюється приховування грошей чи іншого майна, здобутих злочинним шляхом, їх розміщення, переказ або інша транзакція через фінансово-кредитну систему. Мета процесу відмивання грошей полягає в тому, щоб представити кошти, одержані або пов'язані з незаконною діяльністю, як такі, що отримані на законних підставах»[7,191]. Подібно розмірковує кандидат економічних наук А.Г. Бухтіарова, яка зазначає, що під зазначеним терміном мається на увазі «перетворення незаконно отриманих грошей на легальні»[8,59]. Д. Маскіандро наголошує, що з економічної точки зору відмивання грошей є автономною злочинною діяльністю, основна функція якої полягає в трансформації ліквідності

незаконного походження чи потенційної купівельної здатності на фактичну купівельну здатність, придатну для набуття, зберігання, інвестування чи реінвестування[9,2].

З такими визначеннями, в цілому, погоджуються представники юридичної науки, що розглядають діяння з відмивання грошей з точки зору його характеристики як кримінального правопорушення. Так, Ю.С. Чабаненко під відмиванням грошей пропонує розуміти процес, у якому «отримане майно, придбане або акумульоване внаслідок незаконної діяльності, переміщається або ховається для того, щоб перервати злочинний ланцюжок»[10, 249]. На думку автора, йдеться про надання злочинцю можливості заявляти про легальне походження «відмитих» грошей, що від початку мають нелегальне походження. Н.М. Мироненко концентрується на матеріальній стороні питання та пропонує під відмиванням грошей розуміти «інвестування зароблених злочинним способом грошей або їх переказ із метою приховування джерел їх надходжень»[11, 25]. Звертає на себе увагу, що всі наведені вище визначення наголошують на тому, що відмивання грошей є процесом. Уявляється, що уявлення про цей вид злочинної діяльності саме як про процес, що має декілька стадій, є незаперечним у літературі. Так, в термінології УНЗ ООН, процес відмивання грошей можна поділити на три різних стадії.

На першій стадії відбувається приховування чи розміщення грошових грошей, яке передбачає утаємничення та розміщення протиправно отриманих грошових грошей у фінансовій системі, як правило, через фінансову інституцію. Друга стадія полягає в конвертації, що включає в себе переміщення грошових грошей, отриманих від злочинної діяльності, аби збити зі сліду спроби встановити походження цих грошей. Третя та остання стадія виражається в інтеграції, під час якої злочинні кошти інвестуються чи споживаються у формально легальній економіці[12].

Спільною рисою всіх визначень відмивання грошей є прихований характер цього процесу, спрямований на те, аби скрити нелегальне походження грошей.

Наступним кроком стає демонстрація начебто законного походження грошових грошей, приписування ним легальності, демонстрація начебто правомірного джерела отримання відповідних грошей. Важливим елементом виступає також отримання злочинцем можливості скористатися з відмитих грошей або для задоволення власних потреб, або для їхнього легального інвестування чи реінвестування. Іншими словами, нелегально отримані кошти мають в кінцевому підсумку потрапити до легальної економіки. Отже, фінальною стадією відмивання грошей завжди виступає трансформація нелегальних грошей у легальні. Результатом процесу відмивання грошей, що походять з нелегального джерела, має стати враження, що такі кошти походять з легального джерела.

Відмивання грошей, як правило, розглядається як самостійне кримінальне правопорушення, однак це кримінальне правопорушення завжди є похідним від іншого діяння, що власне і призводить до появи нелегальних грошей. Це так званий «предикатний» злочин. Як наголошує О.О. Дудоров, «відмивання є вторинним злочином, кримінальна карність якого залежить від попереднього вчинення основного (предикатного) діяння, внаслідок вчинення якого були отримані «брудні» доходи, що відмиваються»[13,342]. Таким предикатним злочином є будь-яке кримінальне правопорушення, внаслідок якого набуваються чи створюються прибутки (економічні цінності). Такі прибутки, цінності, майно, грошові кошти характеризуються як брудні, оскільки їхнє походження пов'язане з предикатним злочином і цей зв'язок може бути простежений та доведений. Нерідко «брудні» кошти походять від декількох предикатних злочинів, таких як вимагання, шахрайство, контрабанда товарів та людей, торгівля наркотиками, зброєю та людьми та інших, що скоюються з метою отримання грошей. Такі кримінальні правопорушення можуть бути скоєні одним злочинцем або групою. Необхідно наголосити, що предикатні злочини, як правило, є проявами комплексної злочинної діяльності, що вимагають високого рівня знань, майстерності та організації, за допомогою яких створюються достатні суми «брудних» грошей, для відмивання яких виправданим стає проведення складних

багатоступневих економічних операцій. Отже, відмивання грошей є організованою злочинною діяльністю і саме виступає наслідком організованої злочинної діяльності, нерідко міжнародного характеру.

В цілому, головним засобом отримання злочинного прибутку для злочинця чи організованої злочинної групи є скоєння предикатного злочину. З точки зору злочинця, лише незначну частину «брудних» прибутків, що створюються предикатним злочином, можна легко використати без того, аби правоохоронні органи цього не помітили. Тож злочинець (група) постає перед дилемою того, чи варто направляти грошові кошти та цінності, отримані протиправним шляхом на «відмивання». Зберігання таких грошей та цінностей без відмивання, не кажучи вже про їхнє використання, ставить злочинців перед загрозою викриття. Тож без відмивання грошей, що відволікло б увагу від злочинного походження даних активів та надало б ним начебто законне походження, саме по собі накопичення таких активів могло б привернути увагу правоохоронців та призвести до висновку про зв'язок цих грошей зі злочинною діяльністю.

Обрання злочинцями відмивання грошей як способу уникнути небажаної для них уваги правоохоронців до походження відповідних грошей, може дозволити мінімізувати ризики від злочинної діяльності. Однак, приховування чи розмивання відомостей про походження грошей, отриманих злочинним шляхом, може бути не єдиною кінцевою метою. Звісно, злочинці можуть прагнути насолодитися результатами свого злочину, витративши значні суми на предмети престижного споживання, однак ще більш привабливою можливістю виглядає вкладення цих грошей у фінансові інструменти та компанії, що дозволили б створювати легальні прибутки. Ще одна можливість – використання вже очищених грошей для фінансування злочинної діяльності. Зрештою, процес відмивання захищає вже створені кошти від арештів та конфіскацій з боку правоохоронних органів та дозволяє організованій злочинності посилювати свою економічну потужність в легальній економіці[14, 11].

В процесі відмивання грошей злочинці та злочинні угруповання стикаються з ще однією дилемою: проводити відмивання грошей, отриманих від предикатного злочину, самотійно (самовідмивання), або передати кошти для необхідних фінансових операцій третій стороні (відмивання третьою стороною)[15,287]. Перша опція виглядає особливо привабливою для великих високоорганізованих злочинних спільнот, які мають необхідні професійні знання та технічні можливості для здійснення відмивання грошей.

Технічно відмивання грошей може проводитися в одну чи декілька стадій, в залежності від вимог замовника та рівня майстерності виконавців. З юридичної точки зору найважливішим питанням тут постає те, де саме відбувається відмивання грошей. Це питання особливо актуальне з урахуванням того, що практиками відмивання грошей часто користується транснаціональна організована злочинність[16].

Зазвичай, процес відмивання розпочинається в країні (юрисдикції) де мав місце предикатний злочин та/або в якій акумулюються активи, отримані незаконним шляхом. Закінчується процес в країні (юрисдикції) де неправомірно отримані кошти стають повністю очищеними та змішуються з легальною економікою так, аби виглядати як активи, що отримані від законної діяльності [17, 18-19]. Процес відмивання грошей може проходити всередині однієї країни (юрисдикції) або в двох чи більше країнах (юрисдикціях). В разі, якщо процес відбувається більше ніж в одній країні (юрисдикції) слід говорити про міжнародне відмивання грошей. І хоча процес відмивання може повністю відбутися і всередині однієї країни (юрисдикції), в міжнародно-правових документах та академічній літературі побутує уявлення про відмивання грошей як про міжнародний процес, що включає транскордонні елементи та ефекти[18, 233]. З урахуванням припущення, що відмивання грошей, як правило, є транснаціональним процесом, та припускаючи, що відмивання грошей проходить три стадії, FATF зазначає, що відмивання грошей може бути географічно сконцентрованим відповідно до стадії або фази процесу відмивання

грошей[19]. На стадії розміщення неправомірно отримані кошти, як правило, обробляються порівняно близько до місця чи країни, де мав місце предикатний злочин. «Пральник» має обрати юрисдикцію, що стане для нього «безпечною гаванню», проведення грошей через яку не залишить слідів щодо їхнього джерела або місця призначення. Нарешті, на стадії інтеграції, суб'єктам, що здійснюють відмивання грошей, слід забезпечити їхнє вкладення в іншому місці.

Інтернаціоналізація операцій з відмивання грошей може бути наслідком різних факторів. Одним з них може бути поширення організованої злочинності. За оцінками FATF, організована злочинність несе відповідальність за левову частку операцій з відмивання грошей в світі. Італійська мафія, японська якудза, колумбійські картелі, злочинні угруповання зі східноєвропейських країн, етнічні банди з США та інші організовані групи з подібною структурою залучені до широкого колу злочинних активностей. Вони включають в себе контрабанду наркотиків, незаконну організацію грального бізнесу, шахрайство, незаконне збагачення, вимагання, проституцію, контрабанду зброї та людей та цілий ряд інших злочинів. Часто подібні організовані злочинні групи пов'язані з легальними бізнесами, що дозволяє як приховувати так і інвестувати незаконного отримані прибутки[21]. Як відзначає відомий британський політолог професор М. Галеоті, «глобальна організована злочинність еволюціонує, захоплює нові ринки та нові технології, та рухається від традиційних ієрархій в напрямку до більш гнучких мережових форм організації»[22, 23].

Очевидно, що сучасна організована злочинність активно користується перевагами глобалізації, причому як шляхом побудови зв'язків з іншими злочинними групами, так і через виведення власних операцій на міжнародний та глобальний рівні. Іншими словами, глобалізація дозволяє організованій злочинності постійно вести справи в будь-якій точці світу та за будь-яких обставин. Послугуючись загальновизнаним [23]. визначенням глобалізації Антоні Гідденса, глобалізацію організованої злочинності слід визнати такою, що

виходить за межі виключно економічних факторів та включає всі процеси, що виникають в рамках людських взаємовідносин – політичні, економічні, культурні та комунікаційні. Ці процеси стають більш взаємопов’язаними[24,64]. Другим фактором, який слід враховувати, є зростання систем електронної комерції, технологічних інновацій, вільної торгівлі, глобалізації економіки та споживання, що все більше зближують світ. На сьогоднішній момент, фізичні особи, організації та уряди володіють здатністю проводити рух осіб, товарів, послуг та капіталів так, ніби міжнародних кордонів практично взагалі не існувало. Але цими можливостями користується і організована злочинність, зокрема при організації руху або передачі накопичених активів, отриманих злочинним шляхом через мережеві платіжні системи, що створили розширені можливості для відмивання грошей. Розвиток технологій означає і розвиток можливостей для відмивання грошей[25,70]. Третім фактором, який слід брати до уваги, є глобальні політичні зміни, що призвели спочатку до хвилі демократичних транзитів 1980-х-2010-х років, а пізніше до протистояння між демократичними та авторитарними режимами, яскравим проявом чого стала збройна агресія російської федерації проти України, яка триває з 2014 року. Зокрема, різкі демократичні переходи породили широкі можливості для корупції та незаконного збагачення, в той час як авторитарні режими отримали змогу скористуватися технологічними досягненнями вільних суспільств. Це розширює можливості міжнародної злочинності, зокрема і в питаннях відмивання грошей[26]. Нарешті, існує і четвертий фактор, що впливає з сутності операцій з відмивання грошей. Одним з головних завдань відмивання грошей є приховування злочинного походження активів. Тож з точки зору «пральника», в контексті економічної глобалізації злочинне походження активів може бути кращим чином замасковано шляхом руху цих активів між різними юрисдикціями в рамках комплексних операцій з відмивання грошей на території більше ніж однієї держави. Як відзначалося в директиві Ради Європейської економічної спільноти 91/308/ЕЕС, що була ухвалена ще в 1991 році, «відмивання грошей

зазвичай проводиться в міжнародному контексті, так аби кримінальне походження активів можна було краще утаїти»[27]. Цієї лінії дотримується і FATF, який вважає, що відмивання грошей, найімовірніше, є транснаціональним процесом, оскільки злочинці та організовані злочинні групи мають змогу обирати юрисдикції в світі, що надають ним найкраще юридичне середовище для приховування своїх злочинних оборудок[28]. До послуг злочинців численні офшорні корпорації, що не розкривають місця розташування офісу компанії, її акціонерів чи власників. Такі компанії приховуються в безпечних юрисдикціях, законодавство яких робить складним розкриття банківських та професійних таємниць. Тож не можна не погодитися з А.А. Рижковою, М.В. Вінічук та О.Т. Бойко в тому, що функціонування офшорних зон саме по собі є стимулом для нелегальної діяльності поза правовим полем[29,150].

Враховуючи міжнародну природу відмивання грошей, високий рівень майстерності та знань, що необхідний особам, залученим до цієї злочинної діяльності та інші пов'язані фактори, відмивання грошей слід пов'язувати з таким типом злочинності як білокомірцева злочинність. Вперше цей термін використав Е.Г. Сазеренд в 1940 році для позначення злочину, що вчиняється особою з високим соціальним статусом в ході її діяльності або з використанням її становища[цит. за30]. В сучасній практиці боротьби з відмиванням грошей, приклади якої будуть розглянуті нижче в даному дослідженні, практично всі залучені актори володіли певним соціальним статусом або службовим становищем. З урахуванням цього слід зробити висновок, що відмивання грошей, щонайменше те, яке має місце на міжнародному рівні, завжди характеризується як білокомірцева злочинність.

Обсяги грошей, які поступають до економіки внаслідок операцій з відмивання, надзвичайно високі, проте оскільки сама сутність відмивання грошей полягає в приховуванні джерел походження цих сум, оцінити конкретні обсяги видається надзвичайно складним. Так, в 1996 році Міжнародний валютний фонд оцінював їхню загальну суму в 300-500 мільярдів доларів США

щорічно[31]. В 1998 ця цифра сягнула 1,3 трильйона доларів[32,475]. Ця сума продовжила зростати, і в 2023 році, за підрахунками УНЗ ООН, оцінювалася в проміжку між 715 мільярдами та 1,87 трильйонами євро, що складає 2-5% світового ВВП, роблячи відмивання грошей третім за обсягом злочинним бізнесом в світі[33].

Відмивання грошей слугує інтересам осіб, які вчиняють інші злочини, дозволяючи злочинцям приховувати справжні джерела своїх доходів. В тій чи іншій формі воно є частиною більшості видів незаконної злочинної діяльності. Так, міжнародні злочинні угруповання, що залучені до контрабанди наркотичних речовин та корумповані посадові особи використовують комплексні схеми з розміщення грошей в багатьох юрисдикціях. Як відзначає Р.В. Бейер, всі кошти незаконного походження в глобальній економіці проходять через подібні канали. Ділки, що торгують наркотиками, особи, що уникають податки та корумповані посадовці використовують свої гроші з різними цілями та здобувають їх за допомогою різних методів. Тим не менш, всі три форми «незаконних» грошей – корупційні, кримінальні та комерційні – користуються однією й тією самою структурою, що була створена в країнах ліберальної демократії з метою полегшення руху капіталів через кордони. Можливостями, що виникли з лібералізацією контролю транскордонного руху товарів і капіталів торговці наркотиками почали користуватися вже в 1960-х роках. В 1980-х та 1990-х їхнім досвідом почали користуватися інші злочинці, такі як вимагателі та терористи, які скористалися вже напрацьованими схемами для руху грошей через кордони. В принципі, транснаціональна злочинність відкрила техніки та методи, якими скористалася злочинність міжнародна[34]. Відповідно, придушення відмивання грошей через різноманітні схеми боротьби з відмиванням є важливим для боротьби з організованою злочинністю, фінансуванням тероризму та корупцією. За визначенням Р.В. Бейкера, йдеться про «глобальну тіньову фінансову систему», що є невід’ємною частиною глобальної злочинності[35].

Небезпека цього бізнесу полягає не тільки в тому, що завдяки ньому відбувається легалізація грошей, отриманих внаслідок предикатних злочинів, але й у тому, що відмивання дозволяє злочинним групам отримувати «чисті» гроші для фінансування подальшої злочинної діяльності. Особливу небезпеку в цьому ключі становить можливість використання «відмитих» грошей для фінансування злочинної діяльності, що становить загрозу для всього світового порядку, такої як тероризм. Як і будь-які організовані злочинні групи, терористичні угруповання потребують фінансової підтримки, що використовуються для підготовки терористів, виготовлення пропагандистських матеріалів, організаційних видатків, тощо. Зі свого боку, це вимагає міжнародного руху капіталів, що можуть розміщуватися для досягнення цілей терористичних організацій. Відмиті прибутки від злочинної діяльності тут виявляються ідеальним джерелом фінансування.

У виданні, підготовленому на замовлення Світового банку та Міжнародного валютного фонду зазначається, що фінансування тероризму становить собою фінансову підтримку в будь-якій формі тих, хто заохочує, планує чи залучений до актів тероризму. Іншими словами, метою цієї активності є спрямування грошей будь-якого походження та з будь-якого джерела особам чи групам з метою зробити можливими акти тероризму[36,8]. Тут словосполучення «в будь-якій формі» означає, що фінансові ресурси, які використовуються для підтримки терористичних груп, можуть мати походження з законних джерел або від кримінальної діяльності, або від тих і від інших.

Звісно, фінансування терористичної діяльності може відбуватися і з легальних джерел, наприклад, за рахунок пожертв чи ведення легальної підприємницької активності, але практика показує, що покрити потреби терористичних груп за рахунок виключно легальних грошей неможливо. Так, за підрахунками професора Ф. Бадвіна, терористична організація Аль-Каїда отримує близько сорока відсотків фінансування від контрабанди наркотиків, двадцять відсотків від вимагання та близько десяти відсотків від викрадення

людей[37,4]. З цими висновками корелюють підрахунки, викладені в доповідях FATF, згідно з якими контрабанда наркотиків є основним видом кримінальної діяльності, що дозволяє фінансувати тероризм. Окрім цього, до помітних джерел фінансування терористичної активності належать шахрайство, контрабанда та вимагання[38].

Слід враховувати також, що терористичні групи не лише фінансують свою діяльність зі злочинних оборудок, але й отримують кошти від законної діяльності та підприємництва. Така законна діяльність може бути повністю «чистою», або також слугувати цілям відмивання грошей злочинними угрупованнями. При цьому, цілком легальні джерела отримання грошей, такі як благодійність, можуть використовуватися для того, аби скрити нелегальне джерело походження інших грошей, що використовуються терористичною групою.

Спроби оцінити вплив відмивання грошей на терористичну активність та конкретні суми, що спрямовуються на фінансування тероризму з таких відмитих грошей робилися неодноразово, однак щоразу були утруднені внаслідок самої природи відмивання грошей як прихованої активності[39]. Численні спроби виміряти обсяги проблеми дали різноманітні результати, що важко перевірити. З іншої сторони, ряд міжнародних організацій розробили методичні рекомендації щодо методів та технік відмивання грошей в формі щорічних доповідей. Ці доповіді часто містять опис успішних випадків запобігання фінансуванню тероризму з «відмитих» грошей та надають інформацію щодо поточних загроз, трендів та технік, а подекуди і щодо обсягів грошових сум, про які йдеться.

Слід, водночас, враховувати різність мотивації терористичних груп та міжнародних злочинних угруповань, які звертаються до відмивання грошей. Для терористів основною мотивацією є не фінансовий прибуток, а радше використання грошей для заохочення, планування або здійснення терористичних актів. Враховуючи цю ціль, тактики отримання грошових грошей терористами стають все більш комплексними і все частіше включають в себе методи, пов'язані з відмиванням грошей. Мережі фінансування тероризму мають глобальне

поширення та мають зв'язок з системами як держав, що розвиваються, так і розвинутих держав.

Аналітичний центр фінансових правочинів та доповідей (Financial Transactions and Reports Analysis Centre), що консультує з відповідних питань уряд Канади, виділяє три моделі фінансування тероризму в світлі проблеми відмивання грошей: традиційна модель фінансування тероризму, зворотна модель фінансування тероризму та альтернативна модель фінансування тероризму[41]. Вони відрізняються від моделі відмивання грошей тим, що фінансування тероризму може походити не тільки з не законних, але й законних джерел.

Хоча існує декілька різноманітних стимулів для діяльності з відмивання грошей та фінансування тероризму, ці стимули тісно взаємопов'язані. Як правило, терористичні групи переслідують далеко не фінансові цілі, наприклад, вони можуть прагнути до публічного поширення своєї ідеології, знищення певного суспільного ладу або політичного режиму, чи просто до поширення терору та залякування. Однак на практиці, терористам потрібне фінансування, і вони часто стають групами, орієнтованими на отримання прибутку на додачу до їхніх ідеологічних мотивацій[42,96]. Категорія фінансових злочинів охоплює багато інших злочинів, таких як відмивання грошей, фінансування тероризму, корупція та шахрайство. Як підкреслює М. Нардо, існують чіткі зв'язки між фінансування тероризму, відмивання грошей, корупцією, кіберзлочинами та більш традиційною злочинною діяльністю[43]. На думку К. Пальмера, кордони між цими видами злочинної діяльності настільки розмиті, що їх взагалі неможна розглядати як окремі діяння[44]. Однак, важливо відзначити, що фінансування тероризму та відмивання грошей не обов'язково йдуть рука об руку, і значна доля діяльності з відмивання грошей здійснюється виключно для приватної наживи, а не для політичних цілей[45,53]. Тероризм та міжнародну протиправну фінансову активність неможна поставити на одну дошку, проте між ними існує конвергенція, яка полягає в тому, що міжнародні злочинні організації надають

логістичну та іншу допомогу терористичним групам, розвідувальним агенціям та урядам держав, що підтримують терористичну активність. Так, важко не погодитися з О. В. Мікічуровою у тому, що держави, які дозволяють використання своєї фінансової системи для фінансування тероризму, незалежно від мети, яку ці держави при цьому фактично переслідують, одночасно перестають бути ефективними учасниками міжнародних угод та неформальних домовленостей щодо боротьби з відмиванням грошей[46,115].

Приховуванню злочинної сутності грошей, що відмиваються, сприяють техніки відмивання грошей, до яких звертаються міжнародні злочинці. Зокрема, до них можна віднести техніки структуризації, маскування, контрабанди валюти та азартних ігор. При цьому, зі зростанням обсягу грошових сум, що підлягають відмиванню, воно все частіше здійснюється не щодо готівкових грошей, а шляхом безготівкового переведення грошей між юрисдикціями, або використання альтернативних фінансових інструментів, таких як криптовалюти[47,143]. Ключовим питанням для тих, хто застосовує методи фінансової контрабанди для відмивання грошей, тут стає уникнення ідентифікації особистості при перетині цими грошовими сумами державних кордонів.

В міжнародних злочинців спостерігається певна спеціалізація щодо використання конкретних методів відмивання грошей від їхньої злочинної діяльності. Разом з цим формуються фінансові інструменти для боротьби з відмиванням грошей. Так, за спостереженнями А.С. Ірвін, К.К. Раймонда Чу та Л. Лю, що представляють міжуніверситетську дослідницьку мережу Австралії та США, контрабандисти наркотиків віддають перевагу технікам реструктуризації фінансових потоків, шахраї частіше користуються методами маскування, ухилянти від податків віддають перевагу реструктуризації, а злочинці, що залучені до контрабанди осіб, віддають перевагу контрабанді готівкових грошей. Також злочинці можуть не гребувати більш екзотичними техніками, такими як

видача удаваних позик, надбання нерухомості, придбання товарів розкоші, дорогоцінних металів та каменів[48,104].

Вся описана вище діяльність так чи інакше може вважатися економічною, але її вплив на економіку майже ніколи неможна оцінити як позитивний. Так, відмивання грошей підриває легальність фінансових операцій в глобальному масштабі та руйнує правила чесної конкуренції, адже коли легальне підприємство має підтримку від прихованих фінансових операцій, таких як відмивання грошей, таке підприємство матиме конкурентну перевагу щодо абсолютно легальних підприємств. Така нечесна конкуренція руйнує єдність фінансових ринків, створюючи для них додаткові виклики. Зокрема, обсяги відмивання грошей в країні можуть призводити до браку ліквідності в фінансовій системі, а отже і здатність легальних банків до кредитування бізнесів. Це створює проблеми зі збиранням податків, наповненням бюджетів та виконанням державами своїх соціальних зобов'язань. Непередбачувана природа відмивання грошей, вкупі з втратою державами контролю над фінансовими потоками, призводять до стагнації цілих економік та колапсу окремих їхніх секторів, руйнуючи здатність держав до проведення позитивних економічних перетворень[49,7]. Зрештою, як наголошують експерти Національного інституту стратегічних досліджень В.М. Потапенко, І.Г. Павленко та В.Р. Нагірний, відмивання грошей слід розглядати як одну з головних загроз для всіх країн, що є особливо актуальним для України в період конфлікту та постконфліктної відбудови[50,90-91].

1.2. Періодизація розвитку міжнародного нормативно-правового регулювання боротьби з відмиванням грошей

Глобальна загроза відмивання грошей потребує глобальної відповіді, адже сама природа явища вказує на неможливість подолання його силами однієї держави. Тож боротьба з відмиванням грошей повинна вестися не тільки засобами національного, але й засобами міжнародного права. Такі засоби почали розвиватися в 1970-х роках. Піонерами стали США, які запровадили почали

впроваджувати перші заходи по боротьбі з відмиванням грошей в своє законодавство[51,50]. Американський законодавець визнав широке поширення відмивання грошей та те, що за його допомогою здобуваються колосальні незаконні багатства, пов'язані з контрабандою наркотиків, що становило небезпеку не тільки з точки зору боротьби з контрабандою наркотиків, але й з точки зору підтримки стабільності фінансової системи. Спочатку США намагалися боротися з даною загрозою національними засобами, зокрема шляхом ухвалення нового Закону про банківську таємницю 1970 року[52], яким фінансові інституції США були зобов'язані допомагати урядовим агенціям у боротьбі з відмиванням грошей. Пізніше, в 1980-х роках, США дійшли висновку, що боротьба з відмиванням грошей не може бути ефективною без міжнародного співробітництва, адже правопорушники могли легко уникнути стягнень на отримані незаконним шляхом прибутки просто перемістивши їх в іншу юрисдикцію. Тож США виступили ініціатором переговорів та підписання ряду міжнародних договорів, спрямованих на розвиток міжнародної взаємодії в боротьбі з відмиванням грошей. Крім того, аби захистити єдність фінансових інституцій та покращити їхню здатність до виявлення ознак відмивання грошей, США виступили з рядом міжнародних ініціатив проти відмивання грошей та розвитку законодавства інших держав, спрямованих на боротьбу з цим явищем.

Ті ж самі США виступили піонерами у справі криміналізації відмивання грошей в національному законодавстві. Так, в 1986 році ними було ухвалено Закон про боротьбу з відмиванням грошей (Money Laundering Control Act), що зробив кримінальним правопорушенням участь у відмиванні прибутків від злочинної діяльності або оперування плодами злочинної діяльності[53]. Новим законом до кримінального законодавства США було додано, зокрема, злочин створення структур для фінансових операцій, для уникнення оподаткування або звітності, а банкам було вказано встановити і дотримуватися процедур щодо боротьби з відмиванням грошей[54,245]. У 1988 році прийнято Закон про вдосконалення переслідування за “відмивання” грошей. Новий Закон

вилучив з категорії фінансових операцій отримання адвокатами гонорару при захисті кримінальних злочинців. Разом з тим, заборонялися за наявності необхідного знання чи наміру перевезення, пересилка або переказ (як і спроба вчинення цих дій) кредитно-грошових інструментів або коштів, отриманих від будь-якого злочину (не обов'язково від «особливої» незаконної діяльності) як на території США, так і за їх межами. При цьому достатньо встановити той факт, що підсудний знає про власність, яка використовується в операції та є надходженням від будь-якого злочину за законом штату федеральним законом чи іноземним законом незалежно від того, чи знав підсудний про те, якого роду це був злочин[55,69]. Як пише Н.В. Москаленко, це дозволило здійснення «жорсткого контролю держави за операціями, проведеними фінансовими інститутами США»[56, 210].

Приклад США наслідувало Сполучене Королівство, де в 1986 році був ухвалений Закон про боротьбу з контрабандою наркотиків (Drug Trafficking Offences Act)[57], що криміналізував ряд протиправних дій, зокрема змови щодо відмивання грошей, отриманих від контрабанди наркотичних засобів. Документом було визнано злочином будь-які змови щодо полегшення отримання правопорушником прибутків, збереження грошей, отриманих від обладнання з наркотиками, користування такими коштами.

Перший етап ((1988р. - 2000 р.р.) - створення основ міжнародно-правового регулювання відмивання грошей.

На міжнародному рівні одним з перших проявів таких ініціатив стала Декларація про запобігання злочинного використання банківської системи з метою відмивання грошей, ухвалена Базельських комітетом з питань банківського нагляду в грудні 1988 року[58], якою було вперше встановлені міжнародні стандарти з протидії відмиванню грошей в фінансових системах. Заява закликала банки приділяти увагу встановленню особистості їхніх клієнтів та співробітничати з правоохоронними органами в протидії відмиванню грошей.

Першим міжнародним документом жорсткого права, що торкався проблематики боротьби з відмиванням грошей стала Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року, що була визнана 192 державами, і стороною якої є і Україна[59]. Ця Конвенція стала першим всеосяжним міжнародним юридичним інструментом, що поклав на держави зобов'язання криміналізувати діяльність, пов'язану з відмиванням грошей, отриманих від торгівлі наркотичними речовинами, зокрема фінансування будь-яких відповідних правопорушень, конверсію або переведення власності, отриманої внаслідок таких правопорушень «з метою приховання або утаювання незаконного джерела власності або з метою надання допомоги будь-якій особі, яка бере участь у вчиненні такого правопорушення або правопорушень, з тим, щоб вона могла ухилитися від відповідальності за свої дії»[59], та само як «приховання або утаювання справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, способу розпорядження, переміщення, справжніх прав стосовно власності або її належності, якщо відомо, що така власність одержана внаслідок правопорушення або правопорушень»[59]. Чимало положень Конвенції відображало підходи, що вперше були розроблені в праві США[60], і які стали основою для подальшої розробки міжнародно-правового режиму боротьби з відмиванням грошей.

Такі правила розвивалися протягом 1980-х – 1990х років за участі як держав, так і приватних акторів. Так, на саміті Великої Сімки в Парижі в 1989 році було утворено Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (Financial Action Task Force, далі – FATF), першою метою якої стала боротьба з наростаючою проблемою міжнародних наркотичних злочинів та зростанням могутності наркоділків[61,91].

FATF стала своєрідною міжнародною фінансовою інституцією *ad hoc*, адже для її існування так і не було створено достатньої договірної бази, яка, тим не менш, має тривалий та глибокий вплив на розвиток всіх вимірів боротьби з фінансуванням грошей в міжнародному масштабі. В 1990 році FATF розробила

перший набір з 40 рекомендацій по боротьбі з відмиванням грошей[62], які спиралися на положення Конвенції 1988 року. Ці рекомендації оновлювалися в 1996[63], 2003[64], 2004[65], 2012[66], і нарешті в листопаді 2023 року[67]. FATF також створила базову правову рамку для виявлення, запобігання та придушення фінансування тероризму й терористичних актів. Для цього нею були ухвалені Спеціальні рекомендації[68]. Ці два документи створили основи для розробки стратегії всеохоплюючої боротьби з відмиванням грошей та боротьбою з фінансуванням тероризму на національному та міжнародному рівнях. Хоча ці рекомендації і вважаються «м'яким правом», тобто вони не є строго обов'язковими, FATF може застосувати заходи проти держав, що не впроваджують такі рекомендації (що буде більш докладно розглянуто нижче). Також, рекомендації FATF слугують відображенням жорсткого права, вираженого в договірних зобов'язаннях, і їхній фактичний вплив є значно більшим, ніж вплив більшості документів м'якого права.

Напівформальний характер FATF дозволяє їй активно працювати не тільки з державами, але й з приватним сектором в боротьбі з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Цей підхід спрямований на виявлення ризиків, їхню оцінку та розробку стратегій управління ризиками та пом'якшення ризиків для приватного сектору. С 2007 року FATF сформульовані настанови з імплементації заходів по боротьбі з відмиванням грошей в ряді специфічних областей приватного сектору[69].

Повертаючись до документів жорсткого права слід наголосити, що 1990-ті роки стали часом дискусії щодо точки прикладення зусиль у боротьбі з транснаціональними кримінальними групами та транснаціональною злочинністю в цілому. Одним з результатів цієї дискусії стало поширення міжнародною спільнотою норм щодо боротьби з відмиванням грошей на інші серйозні злочини, крім наркотичних злочинів, та визнання нових злочинів предикатними. Яскравою ілюстрацією такого поширення стало ухвалення Радою Європи 8 листопада 1990 року Конвенції про відмивання, пошук, арешт та

конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом[70], відомої також як Страсбурзька конвенція. Вона стала першим міжнародним договором, присвяченим виключно питанням боротьби з відмиванням грошей.

Так само як і Конвенція 1988 року, цей документ стосується виключно положень кримінального права. Зокрема, відповідно до частини першої статті 6 Конвенції, відмивання грошей повинно бути визнано в національних законодавствах в якості кримінального правопорушення. Однак, на відміну від Віденської конвенції 1988 року, зміст Страсбурзької конвенції не обмежується доходами від наркотиків, але також включає доходи, отримані від ширшого кола серйозних кримінальних правопорушень. Конвенція стосується на боротьбі з організованою транснаціональною корисливою злочинністю в цілому. Зокрема, відповідно до частини четвертої статті 6 Конвенції, сторони при підписанні або здачі на зберігання свої ратифікаційної грамоти можуть визначити перелік предикатних злочинів, або категорій злочинів, щодо яких держава вважає застосовними положення Конвенції. Водночас, частина друга статті 6 встановлює, що неважливо чи підлягає предикатний злочин кримінальній юрисдикції сторони Конвенції. Важко не погодитися з О.В. Краснобородовим, який наголосив на прогресивності такої редакції статті, що відповідала духу європейського законодавства, яка водночас відкривала можливість для кримінальної карності будь-якого відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, а з іншого боку вимагала «встановлення природи набуття відповідного майна та потребувала від органів слідства доведення саме конкретного злочину, внаслідок кого було здобуте це майно, та про який безумовно повинна була знати особа, яка надалі «відмивала» добути цим шляхом грошові кошти чи інші злочинні доходи»[71,203].

Разом з тим, Конвенція встановила декілька опціональних положень, якими держави були ладні скористатися виключно в разі своєї готовності. Так, частиною третьою статті 6 було визначено, що сторони можуть (але не зобов'язані) вживати заходів, що вони вважають необхідними, для криміналізації

в своєму національному законодавстві ситуацій, коли правопорушник повинен був припускати, що власність, якою він оперує, є доходом, отриманим злочинним шляхом, коли він діяв з метою одержання прибутку, або коли він діяв з метою продовження злочинної діяльності.

Не відставав від Ради Європи і Європейський Союз. В червні 1991 року ним була розроблена Директива щодо відмивання грошей[27]. Нею, зокрема, відмивання грошей було визначено як злочин в тому ж ключі, що й в Віденській конвенції 1988 року, хоча державам-членам було дозволено розширювати перелік предикатних злочинів на інші кримінальні правопорушення крім контрабанди наркотиків. В 2001 році Директива була доповнена таким чином, аби дозволити державам-членам впроваджувати законодавство про боротьбу з відмивання грошей, що покривало б всі серйозні злочини як предикатні злочини для відмивання грошей[72].

В 2000 році була ухвалена Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, відома також як Палермська конвенція, метою якої, відповідно до статті 1, є «сприяння співробітництву в справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею[73]. Держави-учасниці (станом на січень 2024 – 192, включно з Україною), зобов’язалися здійснити ряд заходів проти транснаціональної організованої злочинності, в тому числі, розробити норми щодо боротьби з відмиванням грошей. Конвенція стосується норм цивільного, адміністративного та кримінального права про боротьбу з відмиванням грошей. З точки зору кримінального права, частини 1 та 2 статті 6 Конвенції зобов’язують держави здійснити, на основі принципів власного внутрішнього законодавства, криміналізацію діяльності з відмивання грошей на умовах, що є практично ідентичними умовам Віденської конвенції 1988 року, в тому числі, щодо кримінальної карності відмивання прибутків, отриманих від «найширшого кола» предикатних злочинів, а не лише пов’язаних з контрабандою наркотиків, в тому числі, корупційних діянь та злочинів, пов’язаних з порушенням встановленого

порядку справлення правосуддя. Пункт (с) частини другої статті 6 спеціально відзначає, що кримінальні правопорушення, щодо яких держави прийняли на себе зобов'язання за Палермською конвенцією, можуть вчинятися «за межами юрисдикції будь-якої держави-учасниці».

З точки зору адміністративного права та регулювання фінансових процедур, Конвенція вимагає від урядів запровадити набір заходів проти відмивання грошей, що ґрунтувалися б на міжнародних стандартах і практиках, в тому числі, такі заходи як ідентифікація клієнтів фінансових установ, ведення записів та повідомлення про підозрілі правочини, а також здійснювати заходи міжнародного співробітництва. Також Конвенція стосується заходів, пов'язаних з визначенням юрисдикції, заходами з конфіскації, екстрадиції, взаємної правової допомоги та співробітництва між державами. Як відзначає В.В. Попко, що хоча Конвенцію і було розроблено для загальних цілей, в ній «отримали «легалізацію» терміни «транснаціональна злочинність», «транснаціональна організована злочинність», які вже давно поширені в сучасній юридичній літературі та міжнародно-правових документах»[74,227].

Другий етап (2001-2003 р.р.) - етап розвитку міжнародно-правового регулювання боротьби з відмиванням грошей пов'язаний з «війною з тероризмом», яку ряд західних країн оголосив після терактів 11 вересня 2001 року. Його виділення обумовлене різким зрушенням від боротьби з відмиванням грошей, отриманих від злочинної діяльності (такої як контрабанда наркотиків), до боротьби з відмиванням грошей, призначених для здійснення певних видів злочинної діяльності, такої як тероризм.

Ймовірно найважливішим з документів, які відобразили цей поворот, стала Конвенція ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму, що була ухвалена в січні 2000 року, але набрала чинності в квітні 2002 року, вже після нападів 11 вересня та вторгнення США та їхніх союзників до Афганістану[75]. Вона встановила три основних зобов'язання для держав. По-перше, це обов'язок включити злочин тероризму та злочин фінансування тероризму до своїх

кримінальних законодавств, причому стаття 2 містить вельми детальний опис того, в яких термінах має бути описаний цей злочин. Зокрема, що стосується фінансування, злочинним має визнаватися будь-яке діяння особи, яка «надає кошти або здійсню їх збір з наміром...або при усвідомленні», що вони будуть використані для терористичної діяльності. По-друге, Конвенція вводить вимоги, що стосуються ролі фінансових інституцій у виявленні та повідомленні про факти фінансування тероризму (стаття 18). По-третє, Конвенція також містить положення щодо взаємної правової допомоги та екстрадиції, зокрема щодо осіб, підозрюваних в наданні грошей для фінансування тероризму. Як пишуть В.В. Коваленко, С.О. Дмитров та А.В. Єжов, Конвенція продемонструвала що «відмивання грошей і фінансування тероризму є критично небезпечними для світової спільноти і боротьба з ними потребує об'єднаних зусиль»[76,18].

Інший визначний міжнародний документ цього періоду – Резолюція Ради Безпеки ООН 1373 «Загрози міжнародному миру та безпеці спричинені терористичними актами» [77], що була ухвалена лише через сім днів після терактів 11 вересня 2001 року. Як і інші документи, ухвалені у відповідь на терористичні напади, Резолюція обрала фінансування тероризму як основну ціль, щодо якої слід було здійснювати заходи з запобігання та придушення. Зокрема, відповідно до частини (b) статті 1, держави повинні «криміналізувати умисне надання чи накопичення в будь-який спосіб прямо чи непрямо грошових грошей своїми громадянами чи на їхніх територіях, з умислом, щоб такі кошти були використані, або з усвідомленням того, що вони можуть бути використані для вчинення терористичних актів». Серед іншого, держави були зобов'язані надавати підтримку іншим державам у боротьбі з фінансуванням тероризму.

Відповідні акти приймалися як на національному, так і на регіональному рівні, Так, в 2002 році Організація американських держав ухвалила Міжамериканську конвенцію проти тероризму[78] Вона зобов'язала держави-учасниці встановити кримінальну відповідальність за діяльність з відмивання грошей, отриманих від будь-якого серйозного злочину, в тому числі від злочинів,

пов'язаних з фінансуванням тероризму. Конвенція стала першим міжнародним документом, де фінансування тероризму було прямо названо серед предикатних злочинів для відмивання грошей.

З деяким запізненням, але в 2005 році регіональні механізми боротьби з фінансуванням тероризму були створені і в Європі ухваленням Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, відому також як Варшавська конвенція. Конвенцією вводиться поняття «фінансування тероризму» та «терористичного акту» як кримінальних злочинів, та визначається, що ці злочини належать до найбільш серйозних предикатних злочинів для відмивання грошей. Конвенція стосується заходів цивільного, адміністративного та кримінального права проти відмивання грошей та фінансування тероризму.

Конвенція визначає відмивання грошей у термінах, подібних до тих, що використані в статті 6 Страсбурзької конвенції та статті 6 Палермської конвенції. Однак, Конвенція також встановлює більш деталізовані опціональні положення для держав-членів, пов'язані з введенням до кримінального законодавства певних ознак об'єктивної та суб'єктивної сторони злочину відмивання грошей. Зокрема, відповідно до статті 9, сторона може вживати законодавчих та інших заходів «які можуть бути необхідними для визнання злочинними відповідної до її внутрішнього законодавства всіх або деяких з діянь...коли правопорушник: а) підозрював, що майно є доходом; б) повинен був припустити, що майно є доходом» [79]. Висновки щодо існування такого знання або припущення можуть бути зроблені з об'єктивних та фактичних обставин. Конвенція містить Додаток, що містить перелік предикатних злочинів.

Прикметним є також перелік адміністративних заходів банківського контролю, визначених Конвенцією, а саме щодо ролі підрозділів фінансової розвідки в запобіганні відмиванню грошей для фінансування тероризму. Крім того, Конвенція заохочує держави-учасниці використовувати відповідні

ініціативи м'якого права проти відмивання грошей та фінансування тероризму в багатосторонніх міждержавних організаціях.

26 жовтня 2005 року було внесено зміни до директиви ЄС щодо відмивання грошей (які стали відомі як Третя директива ЄС проти відмивання грошей), які стосувалися запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей. Серед іншого, Третя директива ЄС поклала на держави-члени обов'язок запровадити законодавство про відмивання грошей, що покривало б фінансування тероризму та терористичних актів, які є предикатними злочинами для відмивання грошей[80]. Як пише професор І.А. Грицяк, «директива поєднала положення про відмивання грошей та фінансування тероризму...зорієнтувавши держави-учасниці на дотримання міжнародних стандартів із конкретним посиленням на загрозу з боку тероризму, на необхідність брати до уваги роботу ФАТФ і необхідність змінити положення ідентифікації клієнтів у світлі міжнародних подій»[81,115].

Розгляд періодизації розвитку міжнародного права щодо боротьби з фінансуванням грошей дозволяє виділити третій етап такого розвитку, що характеризується появою ряду міжнародних інструментів про боротьбу з корупцією. Поштовхом до початку цього етапу можна вважати відкриття для підписання 1 жовтня 2003 року Конвенції ООН проти корупції, сторонами якої станом на початок 2024 року стали 190 держав. В даній Конвенції було наголошено на «зв'язку між корупцією та іншими формами злочинності, зокрема організованою злочинністю й економічною злочинністю, у тому числі відмиванням грошей»[82]. Статтею 14 Конвенції держави заохочуються до створення регуляторних механізмів для боротьби з відмиванням грошей, отриманих від корупційних правопорушень, та міжнародного співробітництва у цій сфері. Конвенція використовує ті ж терміни для позначення злочину відмивання грошей та визначення предикатних злочинів, що й Палермська конвенція, доповнюючи існуючий міжнародно-правовий режим боротьби з відмиванням грошей нормами, що стосуються відмивання прибутків, отриманих

корупційним шляхом. Прикметно також, що Конвенція закликає держави послуговуватися регіональними, міжрегіональними та міжнародними ініціативами як дороговказами у боротьбі з відмиванням грошей. Серед іншого, вона згадує рекомендації FATF.

Револьюційність Конвенції 2003 року проявилася в тому, що корупційні діяння, як правило, пов'язані з діяльністю держави та стосуються державних грошей. Йдеться вже не просто про злочинне набуття прибутків, а про присвоєння державних активів, що, в свою чергу, обумовлює можливість та потребу поставити питання про повернення даних грошей державі, в якій відбувся злочин від держави, на території якої здійснюється відмивання даних отриманих злочинним шляхом грошей чи де ці гроші приховуються після відмивання. Як пише С.Я. Петрашко, в світлі цього «особливо важливого значення набувають положення про міжнародне співробітництво, які дають можливість національним правоохоронним органам отримувати докази з інших держав членів або вимагати екстрадиції осіб, винних у вчиненні злочинів корупції. Саме ці положення є визначальною рисою Конвенції ООН»[83,93].

Прикметно, що дана Конвенція послугувала натхненням для ухвалення подібних регіональних міжнародних договорів. Так, 12.07.2003 в м. Мапуту (Мозамбік) була відкрита для підписання Конвенція Африканського союзу про недопущення корупції та боротьбу з нею[84], а 21.12.2010 в м. Каїр (Єгипет) – Конвенція Ліги арабських держав про боротьбу з корупцією[85]. Обидва ці документи містять положення щодо регіонального співробітництва у боротьбі з відмиванням грошей [86]. Ці регіональні документи додалися до вже існуючих конвенцій, що були в силі в Європі, таких як Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи[87], сторонами якої є 18 держав та Конвенція Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях[88], сторонами якої стали 43 держави. Обидва ці договори містять норми щодо

боротьби з відмиванням грошей, отриманих від відповідних видів злочинної діяльності.

На сучасному етапі зростання популярності онлайн-банкінгів, анонімних онлайн-платежних сервісів та переказів між користувачами (P2P) за допомогою мобільних телефонів значно ускладнило виявлення незаконних переказів грошей. Проксі-сервери та анонімне програмне забезпечення ускладнюють виявлення інтеграції, третього компонента відмивання грошей, оскільки гроші можна переказувати або знімати майже без слідів IP-адреси. Гроші можна відмивати через онлайн-аукціони та продажі, веб-сайти азартних ігор та віртуальні ігрові сайти, де незаконно отримані гроші конвертуються в ігрову валюту, а потім повертаються в реальні, придатні для використання та невідстежувані «чисті» гроші.

Відмивання грошей може включати криптовалюти, такі як Bitcoin. Вони не є повністю анонімними, але їх можна використовувати в схемах шантажу, торгівлі наркотиками та іншій злочинній діяльності через їхню відносну анонімність порівняно з фіатною валютою.

На четвертому етапі формуються нові інструменти для боротьби з відмивання грошей через криптоактиви. зокрема у жовтні 2018 р. FATF внесла зміни до своїх Рекомендацій з метою поширення їх на фінансову діяльність, пов'язану з віртуальними активами. Вносяться зміни у Директиву ЄС 2015/849. Її положення були розширені за рахунок охоплення нею осіб, які надають послуги обміну між віртуальними та фіатними валютами, а також постачальників послуг з адміністрування електронних гаманців.

Такими були основні етапи розвитку міжнародно-правової системи боротьби з відмиванням грошей, проте цей опис був би неповним без розгляду еволюції документів м'якого права, що не мають обов'язкової сили, але подекуди грають вирішальну роль в спрямуванні діяльності держав та окремих державних інституцій. Такі правові акти отримали назву м'якого права, оскільки вони лише виражають наміри, але не встановлюють юридично обов'язкових

положень для держав. Зокрема, такі необов'язкові міжнародні документи можуть надавати приклади з практики держав та *opinion juris*, сприяючи роз'ясненню природи та обсягу конвенційних зобов'язань, актів міжурядових організацій, таких як ЄС та Рада Європи та інших документів жорсткого права. На приклад, недостатньо ясно виражене договірне зобов'язання здійснювати заходи щодо запобігання відмиванню грошей стає більш зрозумілим завдяки ряду інструментів м'якого права, що детально зазначають які мінімальні кроки вимагаються аби вважати зусилля по боротьбі з відмиванням грошей достатніми[89, 89].

Першим міжнародним документом м'якого права, що заслуговує на згадку, є увалені в 1988 році Базельським комітетом з банківського нагляду Ключові принципи[90], розроблені в дусі Віденської конвенції 1988 року. В той час як Віденська конвенція стосувалася переважно питань кримінального права, Базельські принципи були присвячені регуляторним впливам та запобіганню відмиванню коштів в міжнародному правопорядку. Варто згадати також, що Базельський комітет регулярно працює над оновленням цих принципів та розробкою спеціалізованих принципів для конкретних питань. Так, в 2014 році Комітет запропонував (і в 2016 році оновив) Керівництво щодо управління ризиками, пов'язаними з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму[91], що відображає розвиток міжнародного права боротьби з відмиванням грошей, який мав місце в першому десятилітті 21 століття.

Значний внесок в роз'яснення міжнародних норм щодо відмивання грошей вносять органи ООН. Так, Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) запропонувало модельне законодавство, що має полегшити імплементацію на національному рівні міжнародних конвенцій, призначених для боротьби з відмиванням грошей. В 1993 році UNODC розробило модельний закон про відмивання грошей, одержаних від наркотиків[92, 135], в 1999 – модельний закон про відмивання грошей, конфіскацію та міжнародне співробітництво щодо доходів, отриманих злочинним шляхом[93]. В 2005 році

він був переглянутий, та на його основі був розроблений модельний закон щодо відмивання грошей та фінансування тероризму[94]. В 2009 UNODC розробив нове Модельне положення про превентивні заходи щодо відмивання грошей, фінансування тероризму та доходів, отриманих злочинним шляхом[95].

Ці та інші документи м'якого права стають результатами міжнародного процесу співпраці ООН, МВФ та інших міжнародних структур, груп та експертів. Жодна держава безпосередньо не докладає руку до їхньої розробки. В цьому полягає і сила і слабкість таких документів, адже їм неможливо дорікнути пов'язаністю з будь-якою державою, однак це також обмежує їхню застосовність. Зокрема, йдеться про неузгодженість між відповідними положеннями в системах звичаєвого та писаного права, що змушує розробляти для них окреме модельне законодавство, а не пропонувати інтегровані підходи. Як результат, неузгодженість стає на заваді розробці універсальних стандартів боротьби з відмиванням грошей[95].

З урахуванням розглянутого вище, можна зробити наступні висновки. По-перше, активний розвиток міжнародного правопорядку в останні чотири десятиліття демонструє прагнення міжнародної спільноти до запобігання та боротьби з операціями з відмивання грошей, що походять від широкого кола предикатних злочинів. Цей процес розпочався в 1980-х роках, коли зусилля були сконцентровані на боротьбі з кримінальними групами, що отримували незаконний прибуток від контрабанди наркотиків. Як наслідок, в цей початковий період міжнародно-правове визначення відмивання грошей стосувалося тільки грошей, отриманих від торгівлі наркотиками.

В 1990-х фокус міжнародної спільноти змістився на боротьбу з організованою злочинністю та транснаціональною злочинністю в цілому, більше не концентруючись виключно на боротьбі зі злочинними групами, що займаються контрабандою наркотиків.

В 2003 році міжнародний правопорядок, спрямований проти відмивання грошей поповнився нормами щодо боротьби з корупційними явищами,

внаслідок чого корупція була на міжнародному рівні визначена як серйозний злочин та один з предикатних злочинів для відмивання грошей[96,16-17]. Відповідно, міжнародна спільнота вирішила розширити міжнародно-правове регулювання проти відмивання грошей таким чином, щоб воно стосувалося все ширшого кола діянь як серйозних злочинів та предикатних злочинів для відмивання грошей.

Після терористичних нападів 11 вересня 2001 року, міжнародний правопорядок проти відмивання грошей розвивався в напрямку створення правового апарату контролю фінансування тероризму та терористичних груп. В результаті цього, коло предикатних злочинів було знов розширене таким чином, аби включати в якості серйозних злочинів фінансування тероризму та сам по собі тероризм як предикатні злочини до відмивання грошей.

По-друге, стрімка еволюція міжнародного правопорядку проти відмивання грошей показує, що міжнародна спільнота дійсно працює над розвитком кращих, більш деталізованих та недвозначних засобів проти відмивання грошей. Наприклад, визначення відмивання грошей як серйозного кримінального злочину у Віденській конвенції 1988 року містить більше лакун, ніж подальше визначення, наведене у Варшавській конвенції. Більше того, в Віденській конвенції навіть не згадується про регулювання превентивної системи проти відмивання грошей, проте в Палермській та Варшавській конвенціях описані цивільно-правові та адміністративно-правові заходи проти відмивання грошей.

По-третє, швидкість, з якою всі або майже всі держави світу підписують та ратифікують згадані вище міжнародні конвенції (які є інструментами жорсткого права) показує рівень підтримки, яким користується ідея боротьби з відмиванням грошей. Члени міжнародної спільноти прагнуть впорядкувати глобальний порядок денний такої боротьби через ухвалення все більш і більш всеохоплюючих документів. Майже всі держави-члени ООН, Європейського Союзу, Ради Європи та Організації американських держав висловили підтримку цим договорам.

Тим не менш, незважаючи на всі ці зусилля зі створення ширшого та більш деталізованого правопорядку проти відмивання грошей на міжнародного рівні, залишається чимало ясно виражених або прихованих білих плям та двозначностей. Наприклад, деякі міжнародні договори прямо пропонують державам-учасникам декілька моделей поведінки для імплементації їхніх зобов'язань на національному рівні. Це стосується визначення злочину відмивання грошей в аспекті як його об'єктивної, так і суб'єктивної сторони. Наприклад, пункт (b) частини другої статті 6 Страсбурзької конвенції та пункт (f) частини другої статті 6 Палермської конвенції визначають, що кожна держава-учасниця сама вирішує чи буде поширюватися відповідальність за злочин відмивання грошей на осіб, які вчинили предикатний злочин. Інший приклад становить собою проблема гармонізації щодо суб'єктивних елементів відмивання грошей яку предикатного злочину та різних підходів до кримінальної відповідальності за нього. Так, частина перша статті 6 Страсбурзької конвенції визначає, що відмивання грошей є злочином з прямим умислом, в той час як частина третя тієї ж статті тієї ж Конвенції дозволяє державам-членам встановлювати в своєму законодавстві відповідальність осіб, які «повинні були припускати», що власність є доходом, тобто фактично це положення дозволяє вважати щонайменше деякі форми відмивання грошей злочином з непрямым умислом.

Поряд з тим, в чинних міжнародних документах можна відмітити приховані двозначності, наприклад у визначеннях відмивання грошей. Це дозволяє припускати, що державам-членам непрямым чином пропонується декілька підходів до визначення таких злочинів у власних юрисдикціях. Знов таки, це особливо вірно для визначення злочину відмивання грошей так, як він описаний в різних документах. Так, пункт (b) частини другої статті 6 Палермської конвенції покладає на всі держави-учасниці зобов'язання вважати злочином «усі серйозні злочини», в тому числі, «всеосяжне коло злочинів, пов'язаних з діяльністю організованих злочинних груп». Однак, ані Палермська

конвенція, ані будь-який інший міжнародний договір не визначають що ж слід вважати «серйозним злочином та що належить до «всеосяжного кола» злочинів, пов'язаних з діяльністю організованих злочинних груп. Це робить можливими різні тлумачення цих понять державами-учасниками.

Таким чином виявляється, що еволюція міжнародного правопорядку проти відмивання грошей далека від завершення навіть в найбільш фундаментальному питанні – визначенні злочину відмивання грошей та кола предикатних злочинів, в той час як держави користуються широкою свободою розсуду щодо імплементації відповідних положень до національного законодавства. Тож створення єдиного гармонізованого правопорядку проти відмивання грошей залишається під питанням. Разом з тим, ми поділяємо оптимістичну думку Т.Л. Сироїд про те, що процес розробки нової правової системи є динамічним, а відкритість її формулювань дозволяє краще реагувати на появу нових форм злочинності[97,306]. В подальшому в нашій роботі буде розглянуто можливості для подальшої гармонізації та інтеграції цього правопорядку як на міжнародному так і на національному рівнях.

1.3. Гармонізація та інтеграція міжнародно-правового режиму протидії відмиванню грошей

Розглянувши історичний розвиток міжнародно-правових норм щодо протидії відмиванню грошей, слід також дослідити перспективи подальшої гармонізації та інтеграції відповідного міжнародно-правового режиму. Таке дослідження дозволить усвідомити напрямок, в якому відбувається еволюція міжнародно-правових норм в даному питанні та стане важливим обґрунтуванням позиції щодо визначення відмивання грошей як міжнародного злочину, про що буде йти мова в наступному розділі нашої роботи.

Почати розгляд даної проблематики слід з питання: чому варто говорити про гармонізацію та інтеграцію міжнародного правопорядку протидії відмиванню грошей і наскільки тісною має бути ця гармонізація та інтеграція? Також виникає питання щодо значення, яке вкладається в ці терміни.

Розглянемо зміст терміну «гармонізація». Так, група українських науковців, із посиланням на теорію гармонізації Дж. Фіцморіса, стверджує, що «існує тенденція до гармонізації національних правових систем та міжнародного права. Національні юристи, наприклад, тлумачать і розробляють національно-правові акти, беручи до уваги міжнародні зобов'язання своєї держави, а юристи-міжнародними розробляють міжнародно-правові акти, враховуючи особливості національних законодавств»[98]. С.К. Дудар проводить лексичний аналіз даного терміну та зазначає, що термін «гармонізація» означає «скріплення, злагожденість, структурну узгодженість частин єдиного цілого...необхідною умовою досягнення гармонії є наявність єдності між об'єктами, що гармонізуються. Оскільки єдність у широкому значенні відображає будь-який зв'язок систем, що взаємодіють, перебувають у взаємовідношенні, важливою ознакою гармонії є досягнення об'єктами ступеня їх узгодження, що забезпечує їх існування та функціонування як частин єдиного цілого»[99,11]. На думку професора Т.З. Герасіміва, термін «гармонізація» відображає «узгоджене співіснування й чинність таких норм, як юридичні принципи, комплексні правові інститути, а також окремі юридичні правила і приписи, що походять із різних джерел права...відносини між різними системами правопорядку, що є принципово самостійними та існують незалежно одна від одної, наприклад, між правопорядком міжнародного права або європейського і національним правом»[100. 40]. Є.Д. Стрельцова наголошує на комплексності поняття гармонізації в міжнародному праві, підкреслюючи провідну роль міжнародних конвенцій в цьому процесі[101, 45]. З наведеного можна зробити висновок, що термін «гармонізація» передбачає застосування широкого кола методів та технік, спрямованих на інтеграцію та реалізацію зближення чи на сприйняття міжнародно-правових стандартів, хоча і не обов'язково з повною уніфікацією національного законодавства і міжнародного права.

Як зазначалося в попередніх підрозділах нашої роботи, в літературі відмивання грошей розглядається як комплексний процес, що, зазвичай, включає

в себе транскордонні елементи та має транскордонний вплив. На цьому наголошує, наприклад, Директива Європейського парламенту 2005/60, в якій відзначається, що «відмивання грошей та фінансування тероризму часто здійснюються в міжнародному контексті. Заходи, що здійснюються лише на національному рівні чи навіть рівні Спільнот, без урахування міжнародної координації та співробітництва, мають дуже обмежений вплив. Отже, заходи, ухвалені Спільнотою в даній сфері мають відповідати іншим діям, що здійснюються на міжнародній арені. Дії спільноти повинні особливо брати до уваги рекомендації FATF, що представляє собою основний міжнародний орган, діяльність якого спрямована на боротьбу з відмивання грошей та фінансуванням тероризму»[80].

Професор Единбурзького університету У. Гілмор відзначає, що відмивання грошей стало всесвітньою проблемою через, щонайменше, дві основні причини. По-перше, це через швидкість, з якою гроші та інші активи, які мають економічну цінність, переміщуються між економіками держав та територій, змінюючи форму злочинних доходів в такий спосіб, що може виглядати так, що ці активи походять з законних джерел. По-друге, будь-які розбіжності між заходами, що здійснюють окремі держави для боротьби з відмиванням грошей можуть бути використані злочинцями, що орієнтуються на пошук та використання слабких ланок в регуляторних та превентивних механізмах конкретної країни шляхом перенаправлення потоків «брудних» активів в цю країну[102,31]. Враховуючи глобальність проблеми відмивання грошей, вчений доходить до висновку, що боротьба з ним вимагає координованої та гармонізованої міжнародної відповіді.

В цьому зв'язку FATF також пояснює, що природа відмивання грошей є транснаціональною, зазначаючи, серед іншого, що злочинці та організовані злочинні групи можуть обирати серед юрисдикцій по всьому світу, намагаючись знайти найкраще правове середовище для відмивання набутих неправомірним шляхом активів. Так, ще в 1991 році FATF відзначала, що «будь-які розбіжності

між заходами національних урядів по боротьбі з відмиванням грошей можуть потенційно використовуватися контрабандистами, які перенаправляють свої канали відмивання до країн та фінансових систем, де відсутні або слабкі регуляції з цих питань»[103]. З цього випливає, що наявність адекватних, широко застосовуваних та гармонізованих норм про боротьбу з відмиванням грошей на міжнародному та національному рівнях мають критичне значення для координації та здатності правових систем реагувати на феномен відмивання грошей[104,55].

Відома фахівчиня з питань відмивання грошей Х. Шамс наголошує на важливості гармонізації міжнародного правопорядку через міжнародне право, оскільки саме це дозволяє застосовувати контрзаходи проти даного виду злочинної діяльності в глобальному масштабі, з метою їхнього виявлення та придушення, а отже існує потреба в розширенні міжнародного співробітництва між різними країнами. З цієї думки випливає, що через створення та ухвалення міжнародно-правових актів, міжнародна спільнота може сподіватися гармонізувати та інтегрувати правові норми щодо боротьби з відмиванням грошей так, аби зробити практику окремих держав відповідною викликам, які становлять глобальні та комплексні проблеми відмивання грошей. Отже, гармонізація та інтеграція міжнародних норм з боротьби з відмиванням грошей має цілі спільні з будь-якою роботою з гармонізації правових норм. Однак, з урахуванням способів здійснення відмивання грошей та його особливостей, таких як глобальність, організованість, пов'язаність з білокомірцевою злочинністю, прихованість, вбачається необхідним зробити таку гармонізацію значно більш щільною, ніж та, що існує в інших галузях та інститутах міжнародного права.

З урахуванням вищенаведених експертних думок, можна стверджувати, що саме зближення та гармонізація законодавств в сфері боротьби з відмиванням грошей становить собою ключову проблему. Оскільки йдеться про глобальну та комплексну проблему, вона не може бути вирішена навіть найкращим

законодавством однієї окремо взятої країни чи території. Тож схвалення деталізованих та гармонізованих правових норм щодо боротьби з відмиванням грошей, оскільки в разі існування таких норм лише в одній країні, злочинці завжди можуть скористатися недосконалими нормами інших країн. Із запровадженням кращої інтеграції та взаємної відповідності норм щодо боротьби з відмиванням грошей на національному рівні, в злочинців звужаться можливості з вибору зручних юрисдикцій.

При розробці такої системи доцільно концентруватися переважно на її превентивних, ніж на репресивних властивостях. Це зумовлюється, щонайменше, тим, що забезпечення злочинної діяльності, наприклад, фінансування тероризму, можливе як з незаконних джерел, пов'язаних з відмиванням грошей, так і з цілком законних джерел, деякі з яких можуть виникати завдяки використанню вже «відмитих» активів. Це виглядає особливо справедливим після того як Міжнародний суд ООН в своєму рішенні по спору між Україною та російською федерацією щодо порушення останньою Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму. Як відомо, МС ООН обрав дуже консервативне бачення поняття «фінансування тероризму», зазначивши, серед іншого, що під таким фінансуванням розуміються лише ресурси, що мають монетарну або фінансову цінність[105]. З урахуванням цього висновку, поняття фінансування тероризму може розумітися в чотирьох значеннях, зокрема у вигляді використання відмитих грошей, незаконної передачі грошових грошей, передачі незаконно набутих фінансових активів інших, ніж грошові кошти, та передачі законно набутих фінансових активів, інших ніж грошові кошти.

На цій підставі можна дійти до висновку, що формування міжнародного правопорядку проти відмивання грошей залишає незакритою прогалину, що виникла через вузьке тлумачення Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, а саме можливість фінансування незаконної діяльності з активів, що не потрапляють під визначення грошових грошей, що

можуть бути предметом відмивання. Як зазначає Т. Бенетт, ці міркування призвели до відмови міжнародної спільноти від поєднання міжнародно-правових режимів боротьби з відмиванням грошей та фінансування тероризму та створення системи, спрямованої переважно на превенцію, ніж на боротьбу з відмиванням грошей[106,1].

Така превентивно-регулятивна система означає правову систему, що створює численні адміністративні, цивільні та банківські правові перешкоди для злочинців, що залучені до відмивання грошей, які останні змушені долати для того, аби приховати кримінальне походження накоплених ними неправомірно отриманих активів, а також для того, аби відмити їх з метою подальшого інвестування, споживання чи зберігання, інакше кажучи, для введення їх в легальну економіку. Слід врахувати також той факт, що в деяких країнах, наприклад. В Аргентині, Швейцарії та Сполученому Королівстві, законодавство, що спрямоване на превенцію відмивання грошей, містить також норми кримінального права. Кожна з таких перешкод збільшує імовірність виявлення руху таких грошей, спрямованого на приховування чи зміну їхнього походження. Р. Дюррьйо пропонує підхід, згідно із яким превентивно-регулятивна система базується на п'яти опорах:

- а) наявності «зобов'язаних агентів»;
- б) обов'язку знати своїх клієнтів;
- в) обов'язку повідомляти про підозрілу діяльність;
- г) роботі підрозділів фінансової розвідки;
- д) методах заморожування та складання списків підозрілих фізичних осіб, груп та юридичних осіб[89].

Під зобов'язаними агентами маються на увазі окремі категорії приватних та державних інституцій, наприклад банків, фінансових установ, казино, страхових компаній, брокерських корпорацій та осіб певних професій (нотаріусів, деяких бухгалтерів тощо), на яких покладається обов'язок знати

своїх клієнтів та повідомляти про підозрілу діяльність, що може вказувати на скоєння злочинів.

Обов'язок знати своїх клієнтів передбачає зобов'язання зобов'язаних агентів вести облік наданої клієнтами інформації, навчати співробітників, створювати внутрішні контрольні процедури та повідомляти про підозрілі правочини, що можуть бути пов'язані зі злочинними операціями.

Повідомлення про підозрілу діяльність подаються зобов'язаними агентами, що мають приділяти особливу увагу будь-якій підозрілій діяльності, до якої можуть вдаватися їхні клієнти в своїй комерційній діяльності[107.90]. Одразу після виявлення такої підозрілої активності, зобов'язаний агент повинен негайно повідомити про неї уповноваженим органам своєї країни та, за можливості, міжнародним інституціям, що спеціалізуються на боротьбі з відмиванням грошей.

У відповідності до наявних джерел жорсткого міжнародного права, таких як Страсбурзька конвенція та Палермська конвенція, кожна держава зобов'язана створити незалежні спеціалізовані правоохоронні органи, що займалися б отриманням, аналізом та поширенням фінансової інформації, особливо такої, що надана зобов'язаними агентами. Ці так звані «підрозділи фінансової розвідки» є ключовим елементом національних та міжнародних зусиль у сфері боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. ПФР також набувають все більшої важливості у сфері боротьби з корупцією, в той час як державні, так і приватні непорядні суб'єкти намагаються використовувати фінансову систему для «очищення» доходів від корупційної діяльності»[108]. Такі підрозділи фінансової розвідки можуть бути адміністративними органами, належати до органів внутрішніх справ або до судової гілки влади. В деяких країнах, наприклад у Сполученому Королівстві, Швейцарії, Канаді, Німеччині та Австрії, підрозділи фінансової розвідки підпорядковуються поліції. В інших, особливо в країнах з континентальною правовою системою, таких як Аргентина, Франція, Італія та Іспанія, вони є переважно адміністративними інституціями. В багатьох

інших країнах, наприклад в Люксембурзі, Данії, Ісландії та Португалії, вони підпорядковуються генеральним прокурорам[109]. В Україні завдання такого органу виконує Державна служба фінансового моніторингу[110], що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого скеровується Кабінетом Міністрів України через Міністерство фінансів. Як наголошує Є.О. Легеза, Держфінмоніторинг України є адміністративним органом[111,197], тобто належать до першого типу органів, що були окреслені вище.

Нарешті, з використанням інформації, отриманої ПФР від зобов'язаних фінансових агентів можливим стає застосування п'ятої опори, а саме методів заморожування та складання списків підозрілих фізичних осіб, груп та юридичних осіб. Так, Рада Безпеки ООН веде список підозрілих фізичних та юридичних осіб, пов'язаних з терористичною діяльністю. Наприклад, резолюціями 1267[112], 1333[113] та 1390[114], що пізніше неодноразово підтверджувалися (наприклад, резолюцією 1989[115]), Рада Безпеки зобов'язала всі держави негайно заморозити всі фінансові та інші активи чи економічні ресурси, в тому числі грошові фонди, отримані від власності, що знаходиться під прямим чи непрямым управлінням, пов'язаної з фізичними особами, групами, підприємствами та юридичними особами, внесеними до санкційних списків осіб, пов'язаних з фінансуванням тероризму. З метою імплементації цих резолюцій всередині Європейських спільнот, Рада ЄС ухвалила резолюцію щодо замороження фінансових та інших економічних ресурсів фізичних та юридичних осіб, внесених до відповідних санкційних списків[116]. Ці списки регулярно оновлюються з урахуванням доповнень, розроблених Комітетом з санкцій як органом Ради Безпеки.

Слід зауважити на правові проблеми, що виникають з виконання вказаних резолюцій Ради Безпеки в конкретних правопорядках. Існування таких проблем обумовлене правовою невизначеністю процедур включення та виключення фізичних та юридичних осіб до санкційних списків. Такі особи не мають можливості бути вислуханими Комітетом з санкцій, а останній не зобов'язаний

наводити обґрунтування для своїх рішень. В правовпорядках, що приділяють велику увагу захисту прав людини, подібні практики можуть викликати серйозне занепокоєння, що призводить до зниження ефективності санкцій. Найбільш відомим з таких правовпорядків є право Європейського Союзу.

Хоча фізичні та юридичні особи, що потрапляють до санкційних списків ООН у зв'язку з участю в фінансуванні тероризму, не мають можливості безпосередньо оскаржити рішення органів ООН, вони можуть оскаржити рішення, якими резолюції Радбезу імплементуються в регіональних та національних правовпорядках, якщо в останніх передбачені відповідні механізми. Цим неодноразово користалися особи, підозрювані у відмиванні грошей для цілей фінансування тероризму. Першою справою подібного типу можна вважати справу *Modjahedines du Peuple d'Iran*, суд ЄС розглянув позов, що стосувався оскарження деяких спільних позицій Ради ЄС з імплементації санкційних резолюцій Ради Безпеки ООН. Суд дійшов до висновку про відсутність конкретних та чітко визначених причин для внесення осіб до санкційних списків, та що така відсутність порушує фундаментальні гарантії, передбачені в праві ЄС, зокрема щодо справедливого судового розгляду та перегляду в апеляційному порядку[117].

Ще більш докладно дані питання були розглянуті у праві Каді проти Ради та Комісії, що виникла з зобов'язань європейських країн, накладених на них Регламентом Ради Європейського Союзу № 881/2002 від 27 травня 2002 року «Про певні спеціальні обмежувальні заходи, спрямовані проти фізичних та юридичних осіб, пов'язаних з Усамою бен Ладеном, мережею Аль-Каїда та Талібан»[116]. Вказаний регламент було прийнято на виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1398. Проміж іншим, Регламент запровадив можливість конфіскації власності в фізичних та юридичних осіб, підозрюваних у зв'язках з міжнародними терористичними угрупованнями. На виконання прийнятого Регламенту, була конфіскована власність в певних фізичних осіб-громадян Європейського Союзу та юридичних осіб, що були зареєстровані на території

Союзу. Вказані громадяни звернулися до європейських судових інституцій за захистом своїх прав, які вони вважали порушеними. Позивачі посилалися на норми Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, пункт 2 статті 6 котрої встановлює, що «Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку»[118]. Позивачі зазначили, що конфіскація майна сама по собі є заходом кримінального покарання, а отже заборонена до застосування доки не буде встановлено вину особи, чого не було зроблено по відношенню до позивачів. Як зазначив Генеральний адвокат Суду ЄС М.П. Мадуро, «не було надано жодних гарантій, що дозволяли б подати справу для розгляду компетентними органами в ситуації коли обмеження майнових прав має розглядатися як суттєве [...] застосування Резолюції є незаконним, оскільки відсутній механізм судового контролю на рівні ООН»[119].

Суд першої інстанції Європейських Спільнот відмовив у задоволенні позову, після чого позивачі звернулися до Суду Європейських Спільнот. Основною проблемою, що мусила бути розглянута Судом, була не стільки правомірність конкретного рішення про конфіскацію майна в фізичних та юридичних осіб, скільки відповідність Регламенту Ради Європейського Союзу № 881/2002 Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, і, врешті, можливість імплементації резолюції Ради Безпеки ООН 1398 до права ЄС[120,16].

Рішення у справі на користь позивача було постановлене 3 вересня 2008 року. Суд вказав, що він не має повноважень розглядати правомірність резолюції Ради Безпеки як такої, а отже розгляд стосується тільки акту ЄС, яким ця резолюція була адоптована до європейського законодавства, оскільки європейська судова система створювалася, в тому числі для розгляду «правомірності всіх актів Спільнот у світлі фундаментальних прав, що являють собою невід'ємну частину загальних принципів Європейського права, в тому

числі, розгляду заходів Спільнот, спрямованих на надання законної сили резолюціям Ради Безпеки»[121].

На підставі вищенаведених аргументів, Суд Європейських Спільнот задовольнив вимоги позивачів та скасував Регламент Ради Європейського Союзу № 881/2002 як такий, що не відповідає основним нормам захисту прав людини, які діють у Європі. І хоча формально суд скасовував лише акт ЄС, фактично відбулася відмова від виконання вимог резолюції Ради Безпеки ООН. Імовірно, якщо б резолюція Ради Безпеки ООН таки надавала достатні можливості для судового захисту прав громадян, звинувачуваних у тероризмі, Суд не зацікавився б проблемою співвідношення права ЄС та міжнародних зобов'язань, пов'язаних із членством в ООН. Однак у ситуації колізії універсального міжнародного права та регіонального європейського права, Суд віддав перевагу останньому. В результат цього оскаржуваний регламент Ради був анульований.

Дана практика Суду ЄС демонструє складнощі, з якими можуть стикатися міжнародні заходи з боротьби з відмиванням грошей на етапі їхньої практичної реалізації, а також потребу в формуванні універсальних механізмів перевірки та оцінки введених обмежень, що зробить можливим їхнє просування в регіональних та національних правопорядках, які передбачають судову перевірку правомірності будь-яких обмежувальних заходів. Також це продемонструвало необхідність приведення процедур Комітету з санкцій ООН у відповідність з ключовими міжнародними гарантіями прав людини.

В світлі наведеного важливо враховувати, що системи боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням злочинної діяльності, що були запроваджені на національних рівнях окремих держав, характеризуються, як правило, передачею деяких повноважень приватному сектору. Такий процес делегування піддається критиці як «приватизація права»[1]. В якості прикладів такої «приватизації» можна навести передачу приватним організаціям та окремим фахівцям обов'язку повідомляти про порушення щодо «підозрілих» рухів грошових грошей, які походять з комерційних відносин між ними та їхніми

клієнтами. Таке делегування може розглядатися як таке, що порушує права людини.

Розглянемо таку можливість на прикладі американської системи захисту прав людини. Так, частини 2 та 3 статті 11 Американської конвенції про права людини встановлює заборону на довільне втручання в приватне та сімейне життя, порушення приватності житла та переписки, а також порушення права на честь, гідність та репутацію[122]. Подібні положення можна знайти в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права[123], Європейській конвенції з прав людини [118] та інших міжнародних документах. Тож ключовим питанням постає питання про наявність чи відсутність обов'язку в приватних осіб повідомляти про підозрілі правочини своїх клієнтів, та про те чи порушують такі вимоги право на приватне життя та приватність в більш широкому сенсі. Аби розв'язати це ключове для формування міжнародного правопорядку для боротьби з відмиванням грошей питання, слід надати вірне та збалансоване тлумачення праву на приватність.

Розпочати слід з того, що право на приватне життя не є абсолютним правом. Воно може поступатися місцем праву суспільства боротися зі злочинністю, і зокрема запобігати діяльності злочинних угруповань, організований злочинності, тероризму та пов'язаному з цим відмиванням грошей. Як справедливо зауважує С.Г. Кельзя, «необхідно встановити рівновагу між правом людини на приватне життя і правом держави проводити розслідування щодо підозри у скоєнні злочину. Таким чином, право людини здійснювати операції щодо власних фінансових ресурсів за власним розсудом повинне бути захищене від недозволеної уваги з боку третіх осіб доти, поки конкретна діяльність є законною»[124]. Аналогічну думку висловлює М. Стессенс, який зауважує, що «обов'язок повідомляти відповідає статті 8(2) Європейської конвенції з прав людини, оскільки він закріплений в законі з метою боротьби з серйозними формами кримінальної діяльності та може вважатися необхідним у демократичному суспільстві»[1].

Ці погляди виглядають вірними, однак потребують доповнення. Зокрема, запровадження юридичних заходів втрачає практичне значення для суспільства в разі, якщо аналогічних цілей можна досягти менш серйозними заходами контролю. Тож постає питання, чи можна досягти ефективного запобігання відмиванню грошей без покладання на зобов'язаних агентів обов'язку з повідомлення щодо підозрілих фінансових операцій. Слід враховувати, що фінансові агенти мають значний досвід економічної діяльності в своїх сферах та, як правило, здатні краще ніж держава ідентифікувати підозрілі операції. Вони мають найкращі можливості для виявлення таких підозрілих операцій на попередній стадії поміщення нелегально здобутих грошових грошей до легальної економіки, особливо враховуючи, що на цій стадії відповідні фінансові агенти здійснюють безпосередню взаємодію з клієнтом та отримують в своє фізичне розпорядження грошові кошти. В будь-якому випадку, ці можливості значно кращі ніж на стадії, коли вже відмиті кошти споживаються в легальній економіці. Існує достатня статистика, що підтверджує, що лєвова частка виявлених підозрілих операцій виявляється саме на стадії розміщення[125, 69-96]. Тож виглядає логічним припущення, що держави нездатні розслідувати операції з підозрілими фондами в глобалізованому світі, де такі фонди рухаються на великій швидкості, і дуже часто анонімними фінансовими каналами. З урахуванням цих припущень, можна зробити висновок, що держава сама по собі часто нездатна виявляти та відстежувати підозрілі фінансові операції. Отже співробітництво між державою та приватним сектором постає критично важливим у справі побудови глобального правопорядку, спрямованого на боротьбу з відмиванням грошей.

Помітний крок в напрямку формування такого правопорядку в Європі був зроблений напочатку 2024 року, коли Європейська Рада та Європейський Парламент досягнули попередньої угоди щодо необхідності формування нового пакету законодавства, спрямованого на захист громадян ЄС та фінансової системи ЄС від загроз, що несе відмивання грошей та фінансування тероризму.

Ця домовленість є частиною нової системи боротьби з відмиванням грошей ЄС, що формується, яка спрямована на покращення здатності національних правових систем реагувати на відмивання грошей та фінансування тероризму та посиленню їхньої співпраці між собою. За словами міністра фінансів Бельгії В. ван Петергема, нова система повинна «знищити простір для шахраїв, організованих злочинних груп та терористів, в якому вони могли б узаконити свої прибутки через фінансову систему»[126].

В рамках нового пакету планується узагальнити всі правила для приватного сектору в новому регламенті та ухвалити директиву, що буде стосуватися організації інституційної системи боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму на національному рівні в державах-учасниках. Попередньо планується укладання тимчасової угоди з регулювання боротьби з відмиванням грошей, яка має остаточно гармонізувати відповідні правила в ЄС, подолавши прогалини в праві, якими користалися злочинці для відмивання незаконних доходів або для фінансування тероризму через фінансову систему. Угода має стати першим кроком в покращенні організації національних систем боротьби з відмиванням грошей. Відповідно до наданих Комісією пропозицій, серед іншого угода має слугувати подоланню трьох першочергових проблем національних правових систем, а саме відсутності ясних та послідовних правил, непослідовного нагляду на внутрішніх ринках та недостатньої координації та обміну інформацією між підрозділами фінансової розвідки[127].

Регламент, що розробляється, спрямований, в першу чергу, на зобов'язаних суб'єктів, таких як фінансові інституції, банки, агенції з нерухомості, юридичних осіб, що надають послуги з управління активами, казино та торгові підприємства, що відіграють ключову роль в залученні грошей до економіки, а отже і боротьбі з відмиванням грошей та фінансовим тероризмом, оскільки саме такі юридичні особи мають найкраще становище для виявлення підозрілої діяльності. Попередньою угодою список зобов'язаних суб'єктів розширюється на сектор, пов'язаний з операціями з криптовалютою.

Нею передбачається обов'язок для таких суб'єктів здійснювати перевірку своїх клієнтів, тобто перевіряти факти та інформацію про таких клієнтів та повідомляти про підозрілу діяльність. Таке зобов'язання існуватиме для операцій з криптовалютою на суму в одну тисячу євро та більше. Також додаються заходи, спрямовані на пом'якшення ризиків, пов'язаних з користуванням онлайн гаманцями[128].

Інші сектори, на які поширюватиметься обов'язок проводити перевірку та повідомляти про можливі порушення включатимуть продавців товарів розкоші, таких як дорогоцінні метали та каміння, ювелірні вироби, коштовні годинники, розкішні автомобілі, літаки та яхти, а також культурні цінності (наприклад, вироби мистецтва). Прикметні положення попередньої угоди щодо того, що футбольний сектор створює високі ризики, через що до списку зобов'язаних суб'єктів будуть включені також професійні футбольні клуби та футбольні агенти. Однак, враховуючи різність законодавств держав-учасниць щодо регулювання такого сектору, регулювання тут планується більш гнучким та таким, що дозволить державам виключати окремих суб'єктів зі списків, якщо буде визнано, що вони створюють лише низькі ризики. Також, для футбольних клубів та агентів передбачений перехідний період у п'ять років, в той час як для всіх інших суб'єктів він визначений у три роки[129].

Пропозиції Ради та Парламенту включають положення щодо розширеної юридичної експертизи для транскордонних фінансових операцій, особливо з залученням юридичних осіб, що надають послуги, пов'язані з використанням криптовалюти. Рада та парламент погодилися, що кредитні та фінансові інституції будуть здійснювати розширену юридичну експертизу в разі проведення великих фінансових транзакцій, а відсутність такої експертизи буде розглядатися як обставина, що обтяжує покарання в разі скоєння злочину. Серед іншого, планується підтвердження граничного ліміту у 10 тисяч євро для готівкових фінансових операцій, причому держави-члени мають право зменшити (але не збільшити) цей ліміт на своїй території. Крім цього, відповідно до

попередньої угоди, зобов'язані суб'єкти будуть зобов'язані перевіряти та ідентифікувати особу, яка проводить часті фінансові транзакції в готівці на суми від 3 до 10 тисяч євро[130].

Тією ж угодою планується гармонізація правил довірчого управління та робота над тим, щоб зробити ці правила більш прозорими. Угодою роз'яснюється, що довірче управління складається з двох елементів – власності та контролю – обидва з яких підлягають аналізу з метою визначення всіх власників відповідної юридичної особи, в тому числі, поза межами ЄС в разі, якщо не менше 25% відповідної власності знаходиться чи зареєстровано в ЄС. З цим пов'язані правила щодо «багатошарових» структур власності та управління. Угодою передбачається реєстрація довірчого управління всіх зовнішніх (по відношенню до Союзу) юридичних осіб, що володіють нерухомістю, та які набули власність чи права управління цією нерухомістю в період між 2014 та 2024 роками[131].

Нарешті, тимчасовою угодою передбачається покласти на зобов'язані суб'єкти зобов'язання з перевірки окремих фінансових транзакцій та ділових стосунків, що пов'язані з країнами з високим ризиком, тобто країнами, чії національні системи боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму мають настільки значні недоліки, що вони можуть становити загрозу для єдності внутрішнього ринку ЄС. Планується проведення оцінки ризиків на підставі списків, що надає FATF як установа, яка задає стандарти в боротьбі з відмиванням грошей[132]. Більше того, високий рівень ризиків може розглядатися як такий, що виправдовує застосування додаткових спеціальних заходів ЄС або національних контрзаходів як зобов'язаними суб'єктами, так і державами-учасниками[133].

Проект тимчасової угоди та пов'язаних з нею документів станом на початок 2024 року перебувають в стадії фіналізації, після чого будуть надані для ознайомлення представникам держав-учасниць, а також постійним представникам Комісії та Парламенту. В разі їхнього схвалення, Рада та

Парламент зможуть перейти до процедури формального затвердження відповідних документів до кінця 2024 року[134]. Таким чином, до кінця цього року планується створення в ЄС всеохоплюючого правового режиму боротьби з відмиванням грошей, що може послугувати зразком для інших регіональних домовленостей та чий досвід, як уявляється, стане у пригоді при формуванні глобальної системи боротьби з відмиванням грошей.

РОЗДІЛ II. ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ ЯК ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ЗЛОЧИН

2.1. Соціально-правові підстави криміналізації та об'єкт злочину відмивання грошей на міжнародному рівні

В світлі загальноправової теорії криміналізації, держави повинні робити кримінально карними лише діяння, що завдають прямої та серйозної шкоди значущим для суспільства цінностям. Як відзначає Д.О. Балобанова, «криміналізація як процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості та доцільності кримінально-правової протидії ним та фіксації їх в законі як злочинних та карних відбувається в рамках кримінально-правової політики держави. Ця ж політика, в свою чергу, формується під впливом домінуючої в цей час в науці кримінального права відповідної доктрини»[135,146]. Подібні міркування висловлює О.Ю. Водянніков, який зауважує, що криміналізація «залежить від політичної концепції держави і суспільства і визначається через поняття ролі, яку кримінальне право має відігравати у конкретній політиці»[136,33]. М. В. Фоменко підкреслює, що підставою криміналізації є «об'єктивні потреби суспільства в протидії негативним явищам...На будь-якому етапі розвитку суспільства держава змушена брати під правову охорону найбільш значимі свої цінності, здійснювати їх захист, серед іншого, і кримінально-правовими засобами»[137,38].

Професор М.І. Хавронюк виділяє такі критерії криміналізації:

- «1) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України;
- 2) необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави;
- 3) необхідність забезпечення реалізації певних положень Конституції та інших законів України;

4) результати кримінологічних досліджень щодо динаміки та поширеності певного діяння, які обґрунтовують необхідність його кримінально-правової заборони;

5) громадська думка»[138,7].

О.О. Дудоров та Т.М. Тертиченко зазначають, що відмивання грошей та іншого набутого у неправомірний спосіб майна, є «типовим конвенційним злочином, тобто діянням, криміналізація якого відбулась у зв'язку зі вступом України в коло держав-учасниць відповідних міжнародно-правових документів. Країна, будучи учасником певної конвенції, бере на себе зобов'язання встановити в національному законодавстві відповідальність за те чи інше діяння, яке носить міжнародний характер і для боротьби з яким потрібні узгоджені зусилля багатьох держав»[139].

Дані міркування уявляються слушними та такими, що обґрунтовують потребу криміналізації відмивання грошей за законодавством України, проте вони не дають відповіді на питання щодо необхідності криміналізації як такої. Іншими словами, якщо Україна вирішила, що відмивання грошей є злочином тому, що є стороною відповідних міжнародних договорів, неявним залишається чому саме ці міжнародні договори закликають до криміналізації відмивання грошей. Інше питання – чи підлягає відмивання грошей криміналізації виключно на національному рівні, або існує потреба у вивченні можливостей визнання його міжнародним кримінальним злочином.

З урахуванням цього, уявляється необхідним розглянути суспільні цінності, загроза до яких призводить до переконання про необхідність криміналізації відмивання грошей, а саме:

1. Чи завдають операції з відмивання грошей безпосередньої та серйозної шкоди фундаментальним соціальним цінностям чи суспільним інтересам в такому обсязі, аби виправдати криміналізацію?

2. Які головні соціальні цінності, щодо яких здійснюється посягання діяннями, пов'язаними з відмиванням грошей.

При цьому слід чітко відрізняти соціальні цінності, захищені кримінальним законом, спрямованим проти предикатних злочинів, та соціальні цінності, на які посягає відмивання грошей як таке[140,106]. Наразі між дослідниками не існує консенсусу з цих питань, тому ми звернемося до розгляду різних поглядів з точки зору міжнародного права та порівняльного правознавства. Задля цього слід почати з розуміння процесу криміналізації.

Криміналізація діяння, по суті, становить собою оцінку державою певної поведінки як негативної для окремих осіб чи суспільства в цілому[141]. Встановлення кримінальної карності діяння відбувається якщо держава в своїй правовій системі оголошує певне діяння злочином. Отже, поняття «криміналізації» можна описати як процес категоризації діянь як кримінальних правопорушень в такий спосіб, аби особа, що вчиняє таке карне діяння підлягав кримінальному переслідуванню та покаранню.

Це пояснення може викликати запитання щодо того які види поведінки підлягають криміналізації. В цілому, дослідники погоджуються в тому, що кримінальне право повинне робити кримінально карним ті форми людської поведінки, що завдають безпосередньої та серйозної шкоди відповідним правам, соціальним цінностям чи суспільним інтересам. Таке визначення юридично захищених інтересів чи суспільних цінностей накладає важливі обмеження на право держав карати. За загальним правилом, держави повинні робити кримінально карними лише такі діяння, що завдають безпосередньої та прямої шкоди. Іншими словами, норми кримінального права були б необґрунтованими, якщо тільки ними не забороняються діяння, що наносять таку серйозну, безпосередню та, почасти, незворотну шкоду соціальній цінності. Відсутність захищеного суспільного інтересу чи соціальної цінності позбавляє кримінальне право його моральних основ, а отже обґрунтування та легітимності.

Водночас, більшість дослідників вважає, що існує виключення з даного правила. Держави можуть криміналізувати діяння, що походять від

віддаленої та непрямой шкоди для захисту демократичних суспільств та систем. Моральним обґрунтуванням тут виступає те, що чим важливішим є захищений суспільний інтерес, то активнішого захисту він заслуговує[142].

Кримінальне правопорушення, як правило, посягає на значущу суспільну цінність чи інтерес, а в окремих випадках – на дві чи більше цінностей. У визначеннях кримінальних правопорушень нечасто зазначається які саме соціальні цінності чи суспільні інтереси захищають відповідні норми. Якщо цінність прямо не згадується в тексті норми кримінального права, вона може бути ідентифікована чи виведена в процесі тлумачення. Для цих цілей важливо зважати на назву правопорушення та розділ кримінального кодексу, до якого його відносить законодавець. Зазвичай, всі злочини, що зачіпають певну групу суспільних цінностей, законодавці розміщують в одному розділі кримінального закону[143.43]. Однак, цього може виявитися недостатнім, якщо злочин посягає на декілька різноспрямованих суспільних цінностей чи інтереси, які недоцільно захищати в рамках одного розділу кримінального закону.

Інше важливе питання полягає у виборі законодавцем критерію для криміналізації діяння. В цьому зв'язку, законодавцю слід застосовувати криміналізацію як крайній захист у відповідності з принципом економії кримінальної репресії. Менші за значущістю соціальні цінності заслуговують меншого захисту (наприклад, засобами приватного права, адміністративного права тощо). Як пише професор Оксфордського університету А. Асворт, «принцип мінімальної криміналізації полягає в тому, що сферу дії кримінального права слід скорочувати до мінімуму. Однак, задача полягає не в скороченні кримінального права до його абсолютного мінімуму, а в забезпеченні того, аби звернення до криміналізації відбувалося лише для захисту індивідуальної автономії, або для захисту тих соціальних домовленостей, що є необхідними для того, аби індивіди мали здатність та можливості користуватися своєю автономією. Навіть якщо в теорії уявляється виправданим криміналізувати певне діяння, рішення не слід приймати без оцінки імовірного впливу криміналізації, її

ефективності, її побічних ефектів, та можливості розв'язання проблеми іншими формами регуляції та контролю»[144,64]. Адже, як зауважує Б.В. Осадчий, «на рівні соціального інституту відсутність чіткої регламентації та контролю...а також неефективність органів, які мають боротися з відмиванням грошей, може призвести до стабільної структури у суспільстві, де така практика не тільки існує, але й фактично толерується»[145,108].

Якщо говорити простіше, слід застосовувати мінімалістичний принцип *ultima ratio* (лат. «крайній довід»), що проявляється в обмеженні до мінімуму засобів, які є в розпорядженні кримінального права, яке в принципі не повинно стосуватися незначних порушень та не повинно втручатися, коли відповідь на правопорушення здійснюється засобами приватного (цивільного, господарського тощо) чи адміністративного права. З цього слідує, що кримінальне право підлягає використанню у випадках, коли застосована цивільна чи адміністративна процедура виявилася недостатньою чи неефективною для захисту соціальної цінності, і її захист менш сильними засобами є через це недоцільним. Тому неможна не погодитися з групою українських авторів на чолі з О.В. Шамарою у тому, що для ефективної правової протидії відмиванню грошей потребується постійна робота в некримінальних галузях права, таких як приватне та фінансове[146,181].

Принцип *ultima ratio* часто згадується у зв'язку з «допоміжним» характером кримінального права (тобто його спрямованістю на захист лише деяких соціальних цінностей чи суспільних благ). Дійсно, як зазначають Л.С. Сміян та Ю.В. Нікітін, задля ефективної боротьби з відмиванням грошей необхідне не тільки кримінальне переслідування, а першочергово наявність ефективних фінансово-економічних та організаційно-управлінських механізмів[147,274]. В цьому зв'язку слід розуміти, що на практиці принципу *ultima ratio* дотримуються не завжди, і криміналізація стає першим засобом, за допомогою якого держава чи держави намагаються відповісти на загрозу певних діянь. На думку Д. Гусака це відбувається у зв'язку з тим, що криміналізація

діяння не тягне за собою очевидних та негайних негативних наслідків, що слід брати до уваги, а також не потребує додаткових бюджетних витрат[148,30]. Однак, така надмірна криміналізація порушує принцип *ultima ratio*, і надмірна криміналізація являє себе як невиправдане роздування та експансія кримінального права та його карних норм на ті сфери суспільних відносин, що можуть регулюватися менш серйозними засобами.

Часто соціальну цінність чи публічний інтерес простіше визначити ніж вирішити, чи вартують вони захисту засобами кримінального права, а не лише засобами приватного чи адміністративного права. Очевидно, що до таких суспільних інтересів належать кредитно-фінансові та банківські відносини. Цими міркуваннями зумовлюється відсутність консенсусу серед дослідників щодо необхідності криміналізації всіх без виключення діянь, пов'язаних з відмиванням грошей. Так, британський дослідник П. Алрідж вважає, що на даний момент не існує достатніх підстав для визнання відмивання грошей окремим кримінальним злочином. Він, із посиланням на принцип економії кримінальної репресії, зауважує, що криміналізації підлягають лише діяння, які наносять безпосередню та серйозну шкоду суспільним інтересам чи соціальним цінностям. Отже, з урахуванням цього принципу, кримінальне право повинно відмовитися від криміналізації відмивання грошей як окремого злочину, оскільки воно не посягає на самостійний суспільний інтерес, а шкода від нього не є безпосередньою[149, 314].

Таким чином, важливим для нашої дискусії видається вивчити та визначити, яким соціальним цінностям завдають серйозної та прямої шкоди операції з відмивання грошей. У цьому відношенні думки вчених і законодавців можуть розділитися на тих, хто вважає, що операції з відмивання грошей завдають серйозної шкоди (або загрожують) одній або щонайбільше двом із таких соціальних цінностей:

(а) соціальна цінність, яка захищається нормою кримінального закону щодо боротьби з предикатним злочином;

- (б) здійснення правосуддя;
- (в) соціально-економічна система; і
- (г) стабільність, суверенітет і безпека держав.

Як детально пояснюється нижче, перша група вчених законодавців вважає, що покарання за відмивання грошей є виправданим, оскільки така поведінка завдає серйозної та безпосередньої шкоди одній із цих чотирьох соціальних цінностей або інтересів громади. Отже, виходячи з цієї лінії міркувань, ця перша група зазвичай робить висновок, що відмивання грошей є єдиним кримінальним правопорушенням, захист від якого становить єдиний суспільний інтерес. Друга група вчених і законодавців підтримують покарання за відмивання грошей, дійшовши висновку, що ця поведінка зазвичай завдає шкоди більш ніж одній з наведених вище чотирьох соціальних цінностей. На цій підставі вони роблять висновок, що відмивання грошей є злочином з кількома складами. Розглянемо кожний з цих підходів.

Так, підхід, що пов'язує злочин відмивання грошей з серйозним посяганням на соціальні цінності, що захищені нормою щодо предикатного злочину, виходять з того, що відмивання грошей є лише природним наслідком, необхідним для завершення злочинного діяння, або, щонайбільше, обтяжуючою обставиною по відношенню до попереднього предикатного злочину. Інакше кажучи, вони виходять з тісного взаємозв'язку між двома злочинними діяннями. В підсумку, цей взаємозв'язок між предикатним злочинним посяганням та послідуєчим злочином відмивання грошей наголошує, що відмивання грошей «поглинається» предикатним злочином. Таке поглинання та взаємозв'язок передбачають, що є лише один карний акт (предикатний злочин), і покарання за нього повинно включати покарання за похідний акт (приховування, переведення права власності, відмивання власності чи грошей або предметів, отриманих внаслідок предикатного злочину. Отже, соціальна цінність, на яку посягає предикатний злочин, є тією ж самою цінністю, на яку посягає відмивання грошей. Цього підходу дотримується, наприклад, В.А. Журавель, який розглядає

відмивання грошей з точки зору криміналістики як динамічну систему дій, що проявляються в матеріальному посяганні та отриманні злочинного прибутку саме від предикатного діяння[150,7]. Так само, О.О. Чаричанський підкреслює, що суспільна небезпека відмивання грошей полягає в зловживанні майном, «одержаних від скоєння певного злочину, що вчиняється у формах, передбачених законом, та полягає у наданні формально законного вигляду таким коштам та майну при їх використанні у сфері господарської діяльності»[151,103].

Цей погляд передбачає, що відмивання грошей є сутністю, а не послідуочим актом по відношенню до попередньої кримінальної поведінки, що проявилася в предикатному злочині. На цій підставі робиться висновок, що відмивання грошей є похідним злочином в тому значенні, що шкода від нього є частиною шкоди від предикатного злочину. Так, Д. Гусак зауважує, що злочин відмивання грошей є похідним злочином в тому сенсі, що він вимагає попереднього нанесення шкоди від предикатного злочину. Отже, відмивання грошей може відбутися лише після скоєння предикатного злочину та слугує завершенню досягнення злочинного результату[148, 40-44]. З цього випливає, що протиправність відмивання грошей повністю впливає з протиправності попереднього предикатного злочину. На цій підставі, особа, що була засуджена за скоєнні предикатного злочину не може бути повторно засуджена за відмивання грошей.

В якості прикладу практичного застосування такого підходу можна навести законодавство Китайської Народної Республіки. Китайські законодавці та судові органи завжди виходять з того, що самостійне відмивання грошей (тобто відмивання, що здійснює та ж особа, яка вчинила предикатний злочин) є природним продовженням попереднього предикатного злочину. Та що предикатний злочин є умовою *sine qua non* для відмивання грошей, щонайменше настільки, наскільки це стосується самостійного відмивання. Як такий, предикатний злочин використовується як підстава для засудження всього процесу злочинної діяльності та триваючої злочинної поведінки в формі

відмивання грошей, що поглинається предикатним злочином. Для китайської судової практики характерне використання судами предикатних злочинів як підстави для засудження осіб, що були спіймані на відмиванні здобутих внаслідок таких предикатних злочинів грошей, а санкції статті кримінального закону щодо покарання за предикатний злочин цілком достатньо для покарання злочинця та досягнення цілей криміналізації певної поведінки[152].

Такий підхід характерний для правової школи також ряду латиноамериканських країн. Можна навести позиції мексиканських дослідників М. А. Ромеро та Е.Л. Бетанкурта[153,226], а також бразильського вченого Дж. З. Агуадо[154,635], які зауважують, що відмивання грошей є природним наслідком предикатного злочину, без якого предикатний злочин не може вважатися завершеним. На цій підставі вони роблять висновок, що відмивання грошей наносить серйозну шкоду тій самій суспільній цінності, що і предикатний злочин. Так, якщо говорити про Віденську конвенцію проти відмивання грошей, що стосувалася захисту соціальних цінностей, пов'язаних з боротьбою з наркотрафіком, то цінністю, що тут захищається, є суспільне здоров'я. Отже, з цієї точки зору, відмивання доходів від контрабанди наркотиків є кваліфікуючою ознакою злочину, що наносить шкоду цій самій захищеній цінності – суспільному здоров'ю. В Україні такої позиції дотримуються, наприклад, О.О. Дудоров та Т.М. Тертиченко, які зазначають, що «відмивання є вторинним злочином, кримінальна караність якого залежить від попереднього вчинення основного (предикатного), діяння, внаслідок вчинення якого були отримані «брудні» доходи, що відмиваються»[139,41]

Цей підхід виглядає значущим, однак піддається обґрунтованій критиці з тих позицій, що відмивання грошей слід розглядати як самостійний злочин, що може бути скоєним і іншими особами, ніж ті, що вчинили предикатний злочин, та такий, що має транскордонну природу. Якщо подивитися на той самий злочин контрабанди наркотиків, то можна сказати, що одна справа – постачати та мати справу з забороненими наркотиками, такими як канабіс (що є злочином,

пов'язаним з торгівлею наркотиками), а інша справа – приховування та відмивання доходів, отриманих від торгівлі наркотиками (що є кримінальним злочином відмивання грошей). Це дві різні поведінки та різні кримінально карні діяння.

Прикметна в цьому аспекті справа Р. проти Роджера Брайана Олександра та Інших (R. v. Roger Brian Alexander and others), що її розглянув Апеляційний суд графства Суррей (Велика Британія)[155]. В цій справі суд розглянув в якості окремих злочинів контрабанду великої кількості наркотичних засобів та змову з метою приховування прибутків, отриманих від наркотрафіку. Обвинувачуваний оскаржував рішення суду першої інстанції, посилаючись на те, що в контексті даної справи сам факт діяння з приховання прибутків або відмивання був неодмінним наслідком початкового діяння, а отже за таке діяння не може призначатися окреме покарання[155]. Апеляційний суд відмовив у визнанні цього аргументу з посиланням на те, що контрабанда наркотиків та відмивання грошових грошей готівкою через легальну банківську систему становили собою окремі епізоди злочинної діяльності обвинуваченого.

Отже, позиція щодо того, що відмивання як злочин посягає на ті ж самі суспільні цінності, що й предикатний злочин, виявляється хибною. Захищені суспільні інтереси можуть збігатися, але ніщо не вказує, що вони повинні обов'язково співпадати. Навпаки, є достатні підстави вважати, що це пов'язані, але не далеко не тотожні феномени. Отже слід зробити висновок, що відмивання грошей посягає на інші захищені суспільні відносини. Проте які саме?

Чимало дослідників вважає, що справжньою «жертвою» злочину відмивання грошей є соціально-економічна та фінансова система держави і суспільства. Точніше, з цього випливає, що обґрунтування покарання за відмивання грошей має ґрунтуватися на захисті стабільності соціально-економічної/фінансової системи, а також чесної та вільної конкуренції на економічному ринку. Так, зазвичай, в міжнародних документах йдеться про «стабільність фінансової системи»[27], «легальну економіку»[59]. Дослідники

пишуть про об'єкт злочинного посягання як про «соціальний та економічний порядок або систему»[156,266], «вільну та чесну конкуренцію»[157].

Наявні академічні дослідження показують, як саме відмивання грошей може завдати шкоди соціально-економічній системі, породжуючи корупцію та інфляцію, особливо у фінансовій чи економічній системі, а також вплив, серед інших змінних, на світові темпи зростання та чесну конкуренцію. Крім того, згідно з цими дослідженнями, довіра та прозорість фінансової системи, а також стабільність соціально-економічного ладу можуть бути серйозно підірвані операціями з відмивання грошей. Ця діяльність призводить до того, що потенційні інвестори та широка громадськість втрачають довіру до економічної та фінансової системи[158]. Отже можна говорити, що з макроекономічної точки зору відмивання грошей може загрожувати стабільності фінансової системи або завдавати їй шкоди, коли значні та масові доходи від злочинів або активи, отримані від серйозних злочинів (наприклад, корупція, торгівля наркотиками або людьми, шахрайство), інвестуються, депонуються або вводяться у фінансові установи.

Згідно з цією точкою зору, очевидно, що суб'єкти господарювання та юридичні особи, які використовують доходи та розпоряджаються коштами, отриманими злочинним шляхом, можуть отримати суттєву конкурентну перевагу на відміну від суб'єктів господарювання чи корпорацій, які лише володіють, використовують або розпоряджаються законними коштами чи активами для розвитку свого бізнесу. Як пише В.В. Піщанська, «інвестування деяких підприємств відмитими коштами дозволяє їм швидкими темпами нарощувати виробничий потенціал, тоді як законний бізнес втрачає конкурентні позиції. Останній процес супроводжується зменшенням прибутковості легітимних підприємств, і, як наслідок, - зменшенням бази оподаткування»[159]. Іншими словами, суб'єкти господарювання, які переробляють, використовують, адмініструють і, зрештою, інвестують злочинні доходи у формальну економіку та свій легальний бізнес, можуть отримати несправедливу конкурентну перевагу

порівняно з іншими чесними конкурентами, які використовують або інвестують у свій бізнес лише законно отримані активи.

Ця шкода чесній та вільній конкуренції становить прямий, очевидний та макроекономічний наслідок операцій з відмивання грошей. Інвестування злочинних активів у офіційну економіку зазвичай відбувається на останньому етапі реінвестування або інтеграції. І, як вважає ряд дослідників, на цьому етапі відмивання грошей завдає серйозної шкоди не лише соціально-економічній системі, але й відправленню правосуддя. Так, в науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу України, що був підготовлений під керівництвом І.М. Копотуна вказується, що додатковим об'єктом злочину відмивання грошей виступають «інтереси правосуддя, нормальне функціонування фінансової системи, засади добросовісної конкуренції»[160]. Таким чином, виявляється, що злочин відмивання грошей посягає більш ніж на одну захищену соціальну цінність. Інакше кажучи, цей злочин є багатооб'єктним[161,43]. Більше того, соціально-економічна система зазнає шкоди не за всіх обставин відмивання грошей. Наприклад, соціально-економічна система може не постраждати, коли відмивання грошей відбувається в невеликих масштабах, тобто коли активи, залучені до відмивання, мають низьку або незначну економічну цінність. Невеликі операції з відмивання грошей не можуть завдати серйозної шкоди на практиці соціально-економічній системі чи чесній конкуренції на ринку.

Деякі автори вказують на ще одну підставу, яка не дозволяє вважати, що об'єктом злочину відмивання грошей є виключно фінансово-економічна система. Так, П. Олдрідж вважає, що припущення про те, що відмивання грошей наносить шкоду соціально-економічній системі не ґрунтуються на ясних емпіричних даних. Цей дослідник вважає, що навіть якби ці заяви чи аргументи можна було прийняти, шкоди соціально-економічній або фінансовій системі, заподіяної діяльністю з відмивання, достатньо, щоб підтримати більші зусилля, спрямовані на підвищення рівня прибутків, але цього недостатньо аби стверджувати про необхідність криміналізації[162]. На його думку, кримінальна

відповідальність є виправданою лише коли діяння завдає серйозною шкодою. Цю теорію криміналізації відмивання грошей можна назвати ліберальною[149].

Можна говорити, що з точки зору будь-якої теорії криміналізації, а не тільки ліберальної, застосування кримінального покарання не виглядає виправданим за поведінку, що не завдає серйозної шкоди суспільним цінностям. У цьому ключі менш серйозні правопорушення охоплюються менш інтрузивними правовими заходами, такими як цивільні заходи щодо повернення активів, конфіскація, фіскальні або цивільно-адміністративні засоби правового захисту, серед інших некримінальних заходів. Водночас, аргумент Олріджа все ж виглядає неповним, оскільки він ігнорує ключовий момент оцінки злочину відмивання грошей.

Цей елемент стосується грошової вартості злочинних активів, залучених до процесу відмивання грошей. Якщо конкретна операція з відмивання грошей включає злочинні активи, які не містять значних грошових цінностей, тоді слід погодитися, що припущення про нанесення шкоди економічній і фінансовій системі виглядає перебільшенням. Проте, якщо це велика чи масштабна операція з відмивання грошей, включаючи злочинні активи зі значною економічною/грошовою вартістю, тоді можуть бути переконливі підстави стверджувати про ширші негативні наслідки для соціально-економічної системи або, якщо бути точним, для справедливої та прозорої конкуренції на ринку[163].

Здається очевидним, що відмивання та інвестування значних грошових цінностей, отриманих злочинним шляхом (тобто, великомасштабні операції з відмивання грошей) на конкретному економічному ринку, є серйозним порушенням і поведінкою, яка може мати негативні та несправедливі наслідки для цього конкретного ринку. Конкурентна перевага, яку можуть отримати певні економічні агенти (наприклад, корпорації), які використовують, конвертують, реінвестують і розпоряджаються значними коштами, отриманими злочинним шляхом, на відміну від чесних економічних агентів або корпорацій, які розпоряджаються лише законними активами або доходами для розвитку своїх

бізнесу величезна. І це серйозна, відчутна і пряма шкода (а не віддалена чи нематеріальна). Виходячи з цього, можна стверджувати, що масштабні операції з відмивання грошей можуть серйозно та безпосередньо завдати шкоди чесній та вільній конкуренції на певному економічному ринку як ключовій цінності.

Дійсно, суб'єкти, які використовують та інвестують законні доходи у свій бізнес, не можуть конкурувати з тими фізичними та юридичними особами, які управляють, інвестують і використовують значні або значні доходи від злочинної діяльності для підтримки та розвитку свого бізнесу. У цьому плані можна також сказати, що відмивання грошей низької економічної вартості, які були отримані злочинним шляхом, не завдає серйозної та прямої шкоди соціально-економічній системі або чесній конкуренції на економічному ринку. Відповідно до мінімалістичної теорії криміналізації кримінальне право є останнім заходом, тому його не слід використовувати для покарання за незначні правопорушення, які не завдають серйозної шкоди іншим[164,123]. Як зазначають Т. Оуен та Й. Сміт, за незначні проступки національні законодавчі органи можуть застосовувати менш жорсткі заходи, такі як заходи цивільно-адміністративного стягнення[165, 357]. Проте, коли кримінальні оборудки, залучені до відмивання грошей, становлять значну грошову цінність, криміналізація відмивання грошей виправдовується ліберальною теорією кримінального права або будь-якою іншою теорією криміналізації, яка вимагає достатньо серйозної та безпосередньої шкоди іншим особам, щоб встановити покарання за злочин.

Отже, виникає питання про те, яка ж шкода буде достатньо серйозною для криміналізації відмивання грошей як акту окремого від предикатного злочину. Інше питання в тому, чи доцільно встановлювати відповідну межу за всіх обставин. Деякі модальності відмивання грошей, особливо на міжнародному рівні, становлять небезпеку самі по собі, незалежно від того, якою є сума. Йдеться, наприклад, про відмивання грошей для фінансування терористичної діяльності. Так, організація терористичних актів в Лондоні в 2005 році обійшлася

терористам не більше, ніж у 1000 доларів США, в той час як фінансові збитки від них (не рахуючи неоцінної втрати людських життів), склали понад 500 мільйонів доларів США[166, 463]. У таких випадках це друге міркування може призвести до висновку, що існує явна різниця між незначними сумами, залученими до такого роду фінансових операцій, і пропозицією покарання лише за відмивання грошей у великих масштабах.

Виходячи з наведеного вище аналізу, логічно зробити висновок, що відмивання грошей зазвичай завдає шкоди соціально-економічній системі загалом і чесній конкуренції на ринку зокрема, але лише тоді, коли процес відмивання грошей включає злочинні активи зі значною або високою грошовою вартістю (тобто, широкомасштабні операції відмивання грошей). Крім того, можна сказати, що ця серйозна і безпосередня шкода цій соціальній цінності може бути завдана, незалежно від кількості або якості осіб, які брали участь або вчинили основний злочин (наприклад, організована злочинна група чи терористична організація). Ключовим питанням для розгляду та оцінки серйозності та протиправності відмивання грошей є, знову ж таки, грошова вартість активів, залучених до процесу, а не умови та кількість осіб, які вчинили предикатний злочин[167].

Ще одним об'єктом багатоб'єктного злочину відмивання грошей може виступати стабільність, суверенітет і безпека держав як головна соціальна цінність. Аргумент на користь криміналізації відмивання грошей з метою захисту стабільності, суверенітету та безпеки держав ґрунтується на ідеї, що відмивання дозволяє організованим злочинним групам консолідувати владу в легальній економіці та розширювати свої злочинні підприємства. Отже, таким чином вони можуть продовжувати впливати на демократію, безпеку та стабільність держав і народів та шкодити їм. Іншими словами, згідно з цією точкою зору, відмивання грошей є похідним від предикатної (часто серйозної та організованої) злочинної діяльності, і, як таке, воно може поширювати негативні наслідки цих предикатних злочинів на сферу безпеки та стабільності.

Ймовірно, першим, хто звернув увагу на цю проблему є німецький дослідник С. Бартон, який в 1993 році зауважив, що однією з головних цілей злочинців загалом і організованої злочинності зокрема є вчинення корисливих злочинів з метою отримання прибутку для фінансування своєї законної чи злочинної діяльності та, тим самим накопичення багатства та влади. За словами Бартонна, накопичені злочинні доходи, більшість з яких підлягають операціям відмивання грошей, можуть бути використані для вчинення інших злочинів або зміцнення структури їхнього злочинного підприємства, тому вони можуть продовжувати загрожувати стабільності, суверенітету та безпеці націй [168,170]. Інший німецький вчений К. Хінтерзеер стверджує, що криміналізація відмивання грошей підтверджує ідею, що «відмивання грошей погрожує підірвати принципи, пов'язані з вільним, чесним і прозорим демократичним суспільством, оскільки відмивання грошей дозволяє злочинцям діяти безкарно»[169, 467].

Дійсно, оскільки відмивання грошей дозволяє представникам організованих злочинних груп захистити свої активи від арешту та конфіскації державою, таке відмивання виступає елементом накопичення влади в легальній економіці, що загрожує стабільності та безпеці держави. Отже, демократична система має бути однією з головних соціальних цінностей, які захищаються кримінально-правовими нормами, спрямованими проти відмивання грошей. Так, на думку Л.А. Парфентій та К.С. Губської, відмивання грошей є одним з найбільш небезпечних видів злочинів, що здатні привести до занепаду держави[170,321].

Думка про загрозу, що відмивання грошей несе безпеці націй та демократичних режимів часто піддається критиці як перебільшення. Одним з основних аргументів проти є те, що основний злочин відмивання грошей не завжди вчиняється власне злочинними організаціями. Хоча основні злочини та операції відмивання грошей, швидше за все, є транснаціональною та складною поведінкою, як правило, вчинюваною трьома або більше злочинцями, організованими у злочинні організації, предикатний злочин може вчинити і одна

особа[171]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що відмивання грошей не може серйозно загрожувати віддаленій і непрямій цінності «демократії» чи «безпеки» держав та народів, коли основний злочин відмивання грошей вчинено одним або двома злочинними агентами, які не є частиною організованої злочинної групи.

Таким чином, на противагу наведеному вище аргументу можна зробити висновок, що загальна грошова вартість злочинних активів, залучених до процесу відмивання грошей, є ключовим компонентом для оцінки шкоди/загрози відмивання грошей. Іншими словами, для оцінки негативних наслідків відмивання грошей для стабільності та безпеки націй не має значення те, скільки злочинців брали участь у вчиненні предикатного злочину. Отже, що ключовим елементом для вивчення зв'язку відмивання грошей зі стабільністю та безпекою націй та народів залишається та ж сама грошова вартість залучених злочинних активів.

Можна визнати, що відмивання грошей є серйозною та складною поведінкою, яка часто має міжнародні наслідки, а також що відмивання грошей дозволяє злочинцям і організованим злочинним структурам продовжувати консолідувати свою економічну владу в легальній економіці. Очевидно, що відмивання грошей часто завдає шкоди цінностям, які захищаються кримінально-правовими нормами, спрямованими проти предикатних правопорушень, а також відправленню правосуддя та соціально-економічній системі. Це особливо вірно, маючи на увазі, що стабільність, безпека чи демократична система націй є непрямую, віддаленою та нематеріальною соціальною цінністю. Отже, слід зробити висновок, що основним об'єктом злочину відмивання грошей виступають встановлений порядок ведення економічної діяльності, засади добросовісної конкуренції та фінансова система. Додатковими об'єктами можуть виступати інтереси правосуддя та стабільність демократичної системи. Саме необхідність запобігання ним та покарання за них

повинна виступати підставою для криміналізації відмивання грошей, в тому числі, на міжнародному рівні.

2.2. Об'єктивна та суб'єктивна сторона відмивання грошей як транснаціонального злочину

В кримінальному праві кваліфікація специфічного складу кримінального правопорушення з числа подібних правопорушень, що посягають на один і той самий об'єкт, відбувається з урахуванням об'єктивної та суб'єктивної сторони кримінального правопорушення[172,130]. Відповідно, розглянемо об'єктивну та суб'єктивну сторону злочину відмивання грошей з точки зору перспективи криміналізації даного діяння на міжнародному рівні.

Описані вище міжнародні договори та директиви ЄС (акти жорсткого права) зобов'язують держави-учасниці визнавати кримінальними злочинами наступні форми відмивання грошей:

- конверсію або переказ майна, якщо відомо, що таке майно являє собою доходи від злочинів, з метою приховання злочинного походження цього майна або з метою надання допомоги будь-якій особі, яка бере участь у вчиненні основного правопорушення, для того, щоб вона могла ухилитися від відповідальності за свої діяння[174];
- приховання або утаювання справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, способу розпорядження, переміщення, справжніх прав стосовно власності або її належності, якщо відомо, що така власність одержана внаслідок правопорушення або правопорушень, визнаних такими згідно з підпунктом а) цього пункту, або внаслідок участі в такому правопорушенні або правопорушеннях[59]
- придбання, володіння або використання власності, якщо в момент її одержання було відомо, що така власність отримана внаслідок правопорушення або правопорушень, або внаслідок участі в такому правопорушенні або правопорушеннях[59].

Це останнє визначення злочину є «необов'язковим» пунктом для держав-учасниць, оскільки його адаптація залежить від конституційних принципів їхньої правової системи. Тому розглянути слід, в першу чергу, два перших пункти, зокрема виявити зміст термінів, що в них використовуються. О. Білоус зазначає, що «конверсія...у фінансовій сфері – обмін, перетворення, перерахунок, що передбачає істотне перетворення, змінення умов, заміну одних об'єктів виробництва іншими або одних фінансових інструментів на інші. Наприклад, розрізняють зворотну конверсію (зворотний обмін зобов'язань на цінні папери), конверсію акцій (обмін акцій на цінні папери іншого типу (випущені тією самою компанією), конверсію цінних паперів (обмін цінних паперів на цінні папери іншого виду, що їх випустила та сама компанія), конверсію валюти (обмін однією валюти (зокрема, вітчизняної) на іншу (іноземну) за чинним валютним курсом (конвертація)»[175,13]. А. Габуда та С. Репецький вказують на те, що конверсія є одним з різновидів дій щодо «приховування незаконного походження майна, що відбувається шляхом зміни його форми (перетворення)»[176].

Таким чином, внаслідок акту конверсії відбувається процес заміни або трансформації природи активу. Цей процес трансформації можна просто визначити як перетворення однієї речі в іншу. Прикладом конвертації злочинних доходів у сфері торгівлі наркотиками є зміна форми грошей, отриманих від наркотиків, шляхом купівлі банкнот та інших фінансових інструментів.

Ці висновки підтверджуються судовою практикою. Так, у справі Р. проти Дауста Верховний Суд Канади постановив, що конверсія означає «передачу або перенесення грошових грошей з одного місця чи від однієї особи до іншої...або, крім того, перехід володіння або контролю...або продаж чи передачу»[177]. Подібно, Касаційний господарський суд Верховного Суду України в 2021 році відзначив, що конверсія означає переведення «фінансових активів у платіжні засоби без суттєвих втрат»[178].

Типовими прикладами такої дії є електронні перекази грошей з одного банківського рахунку на інший. Акт передачі може означати також обмін правами від однієї особи до іншої, при цьому актив зберігає свою належність. Прикладом обох актів конвертації та переказу злочинних доходів є перехід на більші номінали готівкових грошей на вуличних продажах наркотиків, щоб зменшити обсяг і підвищити портативність, і подальший переказ накопичених готівкових грошей від наркотиків з одного місця або юрисдикції в інше. Для цілей визначення міжнародного злочину відмиванням грошей також можна вважати перетворення або передачу доходів від злочину, що має здійснюватися з метою приховати чи замаскувати злочинне походження або допомогти будь-якій особі, яка причетна до вчинення такого злочину або злочинів, уникнути правових наслідків цих дій.

Це означає, що перший тип криміналізації відмивання вимагає доказу безпосереднього задуму тобто задуму приховати чи замаскувати незаконне походження доходів або допомогти будь-якій особі, яка причетна до вчинення такого злочину або злочинів, уникнути правових наслідків своїх дій.

Другий тип криміналізації відмивання відноситься до приховування або маскування справжнього характеру, джерела, місця розташування, розпорядження, переміщення або володіння правами щодо певного активу. При цьому приховування означає укриття від поля зору чи інформування про актив таким чином, аби про його існування або місцезнаходження не було відомо. Водночас утаювання означає перешкоджання розголошенню інформації про актив чи приховання особи його справжнього власника. Ці два терміни можуть здатися подібними, однак перший термін більш доречний для випадків, коли злочинець маскує свої власні доходи, отримані злочинним шляхом (тобто, для практики самовідмивання), в той час як другий термін більш застосовний до випадків, коли злочинець утаємничує доходи від злочину, в якому не брав участі (йдеться про предикатний злочин), тобто відмивання відбувається щодо третьої сторони[179].

Незважаючи на мінімальну різницю у використанні цих термінів, очевидно, що як приховування, так і утаювання включає в себе запобігання виявленню злочинного походження грошей, активів чи іншої власності, в тому числі, шляхом умисного обману правоохоронних органів та громадськості. Згідно з термінологією UNODC, приховування або утаювання доходів є типовою поведінкою відмивання грошей, яке може мати місце протягом усього процесу такого відмивання[180].

Слід зазначити, що діяння з приховування або утаювання доходів, одержаних злочинним шляхом, також може передбачати конверсію або трансформацію майна, яке бере участь у процесі відмивання. Наприклад, приховування доходів, одержаних злочинним шляхом, може включати конвертацію готівки злочинного походження у фінансові інструменти, такі як грошові перекази, акції чи чеки. Очікується, що за допомогою такої поведінки відмивачі приховують кримінальне походження, справжню природу, джерело, місцезнаходження, розпорядження, переміщення чи право власності на активи, залучені до процесу відмивання. Таким чином, для цього другого визначення не потрібні докази того, що метою приховування або маскуванню є перешкоджання відстеженню походження активів. Хоча, як правило, саме це і є метою приховування, відповідні міжнародні договори та інструменти ЄС не ставлять криміналізацію в залежність від доведення злочинного походження таких доходів[181].

Третій тип криміналізації за відмивання стосується «придбання», «володіння» або «використання» майна з усвідомленням того, що на момент отримання, що таке майно є доходом від злочину. Таке придбання може відбутися від іншої особи шляхом продажу, дарування, або будь-яким іншим способом. Придбання злочинних доходів є типовим проявом відмивання грошей. Ця поведінка відмивання грошей передбачає, наприклад, придбання фінансових інструментів, таких як грошові перекази або чеки, за допомогою накопичених злочинних доходів. За термінологією UNODC – це здійснення купівлі

фінансових інструментів чи готівки, отриманих злочинним шляхом. Ця поведінка може проявитися, головним чином, на другій та третій стадії процесу відмивання грошей[182].

Ці три типи криміналізації поведінки з відмивання грошей, що визначені в міжнародних інструментах, розроблені таким чином, аби охоплювати будь-яку можливу операцію, пов'язану зі злочинними доходами. Водночас, як наголошує Х. Шамс, ці визначення є розпливчастими внаслідок того, факту, що ці норми спрямовані на криміналізацію діянь, які за звичайних умов повинні становити звичайні акти цивільного чи господарського обігу[183, 2-3]. Насамкінець дослідниця додає, що подібні нечіткі та невизначені підходи застосовуються в національні злочини відмивання грошей.

Відповідно, при криміналізації відмивання грошей не може не постати питання визначеності закону як критерію його якості[184]. На практиці злочин проходить тест визначеності, якщо він достатньо чітко визначений, щоб громадяни могли заздалегідь знати, який тип поведінки вважається злочином. Наприклад, у справі Хашман та Харруп проти Сполученого Королівства Європейський суд з прав людини зазначив, що «вимогою, яка слідує з вислову «встановлений законом» є передбачуваність. Норма не може вважатися «законом», якщо вона не сформульована з достатньою точністю, аби дозволити громадянину регулювати свою поведінку. В той же час, хоча ясність закону дуже бажана, вона може принести з собою надмірну жорсткість закону, а право повинно мати здатність пристосовуватися до обставин. Рівень точності, що вимагається від національного законодавства – яке не може в будь-якому випадку відповідати будь-якій можливій ситуації – залежить, значною мірою, від змісту правового акту, про який йдеться, галузі, в якій він створюється, а також кількості та статусу тих, на кого він спрямований»[185]. Будь-яка норма щодо криміналізації злочину відмивання грошей повинна відповідати таким критеріям правової визначеності.

Щодо злочину відмивання грошей уявляється, що для чіткого розуміння кримінальної природи своїх дій щодо того, що відповідний об'єкт був породжений предикатним злочином. Наприклад, виходячи саме з цього аргументу, Верховний суд Швейцарії постановив, що покарання за правопорушення, пов'язані з відмиванням грошей у цій країні, не порушують принцип законності, оскільки вони дозволяють особам усвідомлювати наслідки своїх дій[186, 132]. тож можна стверджувати, що криміналізація відмивання грошей відповідає принципу законності, проте потреба в обмеженні цього визначення зберігається з урахуванням принципу економії кримінальної репресії.

Можна сказати, що визначення злочину відмивання грошей для цілей міжнародного права передбачає покарання за поведінку, яка є частиною процесу відмивання грошей, але не є результатом процесу. Результатом процесу відмивання грошей є інтеграція, легалізація або реінвестування злочинних доходів у формальну економіку, щоб вони виглядали як похідні від законної діяльності. Інакше кажучи, ця злочинна поведінка спрямована на те, аби злочинні активи були конвертовані та змішані в легальній економіці, щоб вони виглядали законними. На цій основі можна зробити висновок, що кінцевий результат процесу відмивання грошей не є необхідним результатом для засудження у відмиванні грошей. Цей кінцевий результат виходить за межі результату, якого вимагає визначення злочину відмивання грошей, викладене в документах жорсткого права[187].

Таким чином, ключовими ознаками об'єктивної сторони злочину відмивання грошей виступають: 1. Відсутність зв'язку з предикатним злочином. Відмивання грошей є злочином саме по собі, і може бути скоєне іншими особами, в іншому місці, за інших обставин та не у зв'язку з предикатним злочином; 2. Породження об'єкту відмивання предикатним злочином. Слід відмовитися від спроб обмежити об'єктивну сторону іншими ознаками,

наприклад, розміром грошової суми чи вартістю активів. Акту відмивання достатньо аби вважати, що злочин відбувся.

Тепер перейдемо до особливостей суб'єктивної сторони злочину відмивання грошей. Згідно із визначеннями, наведеними в міжнародних договорах та директивах ЄС, суб'єктивна сторона цього злочину містить два елементи: по-перше, необхідне знання кримінального походження залучених грошей або майна, по-друге, усвідомлення наслідків відмивання (наприклад того, що певна дія призведе до приховування, передачі, маскуванню чи іншого утаювання злочинного походження певного активу). Успішна криміналізація відмивання грошей вимагає, аби особи, що піддаються кримінальному переслідуванню за відмивання грошей, знали про їхнє злочинне походження на момент здійснення такого відмивання[188,136]. Іншими словами, підозрюваний у вчиненні відмивання повинен бути достатньо обізнаним про попередній злочин, який призвів до доходів від злочину, які він або вона відмиває. Зокрема, міжнародні конвенції та директиви ЄС посилаються на слова «знати», що таке «майно» є «доходами, отриманими злочинним шляхом».

Відповідно до принципів кримінального судочинства щодо прав людини, зокрема презумпції невинуватості, звинувачення у справі про відмивання грошей має довести «поза розумним сумнівом», що відмивач знав, що власність була отримана внаслідок кримінального правопорушення, тому це є злочинним придбанням. В іншому випадку, кримінальне покарання стає неможливим. Проте постає питання щодо необхідного рівня знань про злочинність таких доходів. Чи йдеться про фактичне знання про злочинне походження активів (в такому випадку йдеться про форму вини у вигляді непрямого умислу), або достатньо наявності підозр про те, що майно є доходом від злочинного діяння (непрямий умисел, необережність)[189,80]. ***

Зробити однозначний висновок щодо необхідного рівня знання суб'єкта аби це знання відповідало вимогам щодо суб'єктивної сторони злочину наразі доволі складно. Так, Віденська конвенція, Страсбурзька конвенція та

Палермська конвенція посиляються лише на стандарт навмисності. Так, відповідно до частини 3 статті 9 Страсбурзької Конвенції, «Кожна Сторона може вживати таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинними відповідно до її внутрішнього законодавства всіх або деяких з діянь...коли правопорушник: а) підозрював, що майно є доходом; б) повинен був припустити, що майно є доходом»[70] Однак, такий стандарт суб'єктивної сторони не виглядає обов'язковим для держав.

В інструментах м'якого права таких як, наприклад, модельний закон про відмивання грошей, запропонований UNODC, зазначається, що будь-яка особа, що виконує будь-яку з дій, які характеризуються як відмивання грошей, знаючи чи підозрюючи, що майно є доходом від злочину, сама вчиняє кримінальний злочин відмивання грошей[6]. Відповідно до формулювань Варшавської конвенції та згаданих вище інструментів м'якого права, загальна тенденція серед країн полягає в тому, щоб визнати суб'єктивну сторону як у формі прямого умислу, так і у формі непрямого умислу. Прикладом є законодавство Великобританії, яке прямо містить у тексті кримінального правопорушення відмивання грошей слово «підозрілий». Зокрема, злочини з відмивання грошей у Великій Британії, сформульовані в розділі 340 (3) Закону про доходи, одержані злочинним шляхом 2002 року (Proceeds of Crime Act, POCA), в яких визначається, що «майно є майном злочинного характеру, якщо (а) воно становить власність особи, яка отримала вигоду від злочинної поведінки або вона представляє таку вигоду (повністю чи частково, прямо чи опосередковано), і (б) підозрюваний знає або підозрює, що це становить або представляє таку вигоду» [190]. Аналогічні положення можна знайти в практиці інших держав, наприклад, в рішеннях судів Канади[191], Швейцарії[192] та Сполучених Штатів[193]. Таким чином, можна зробити висновок, що для встановлення суб'єктивної сторони злочину відмивання грошей може бути достатньо довести, що обвинувачений мав непрямий умисел чи діяв з необережності (не знав про злочинне походження доходів, хоча повинен був знати).

Однак, як пов'язати це з поняттям «підозри», яке використовується в міжнародних договорах щодо відмивання грошей, які були розглянуті вище? Слід зазначити, що міжнародні стандарти боротьби з відмиванням грошей (інструменти жорсткого та м'якого права) не визначають значення «підозри». Як згадувалося вище, деякі документи жорсткого права, такі як Варшавська конвенція, і деякі інші документи м'якого права, такі як Модельний закон про відмивання грошей 2005 року, посилаються на слово «підозрілий» щодо кримінального походження активів, але жоден із них не дає визначення цього ключового слова. Ця мовчанка є величезною проблемою. Чітке та однозначне визначення цього правового поняття є важливим, щоб уникнути непорозумінь і неузгодженостей під час криміналізації відмивання грошей на національному рівні.

Як уявляється, суттєвим в контексті використання терміну «підозрювати» є те, що обвинувачений повинен думати, що існує можливість неправомірного походження грошей. Слово «підозра» тут може використовуватися в тому ж значенні, що й термін «припускати» в статті 24 Кримінального кодексу України для визначення непрямого умислу[194]. Інакше кажучи, в розумінні особи, яка здійснює відмивання грошей, їхнє злочинне походження може існувати як в формі твердого знання, так і припущення чи сумніву щодо походження. В свою чергу, поняття «припущення» або «підозри» відповідають стандарту суб'єктивної сторони, відомому як непрямий умисел. З цього можна зробити висновок, що суб'єктивна сторона злочину відмивання грошей не може характеризуватися в термінах необережності, таких як кримінальна самовпевненість та кримінальна протиправна недбалість. Тож якщо буде встановлено, що злочинець не усвідомлював злочинного походження грошей, хоча міг це усвідомлювати, буде йтися про недбалість[195,82]

Водночас слід враховувати, що міжнародні стандарти визначення суб'єктивної сторони злочину не можуть бути бездумно прирівняні до відповідних концепцій в національному праві України. Щонайменше, таке

прирівнення неможливе тому, що міжнародні стандарти спираються, значною мірою, на досягнення права та практики країн загального права, де різні прояви суб'єктивної сторони злочину характеризуються в інших термінах. Так, можна згадати притаманний системі загального права стандарт «навмисної сліпоти» (*willful blindness*), коли особа навмисно не враховує наслідки певної поведінки. У контексті процедур відмивання грошей, концепція навмисної сліпоти загального права вимагає, щоб відповідач принаймні знав або підозрював, що майно, залучене до відмивання грошей, є доходами, отриманими злочинним шляхом, але він або вона утрималися від подальшого встановлення фактів, тому що він або вона підозрював правду, але не хотів, щоб ці підозри підтвердилися. Як пояснив британський суд у справі *Westminster City Council v. Croyalgrange Ltd.*, «суд, досліджуючи факти, завжди повинен шукати докази того, що обвинувачений навмисно закрив очі на очевидне, або утримувався від пошуку істини, оскільки він підозрював правду, але не бажав, щоб ця підозра підтвердилася»[196]. Як пише британський вчений Г. Стессенс, «тільки якщо підозрюваний фактично мав підстави вважати, що доходи були отримані з незаконного джерела, але вирішив не звертати на це увагу і не ставити питання про їх походження, його дії можуть вважатися навмисною сліпотою»[1]

Слід зазначити, що жодна з міжнародних конвенцій не містить вираз «навмисна сліпота» або будь-який із синонімічних виразів, наприклад «свідоме уникнення» або «навмисне ігнорування». Однак, про це йдеться в деяких документах м'якого права. Так, у Модельному положенні щодо відмивання грошей UNODC 2009 року зазначається, що в деяких країнах криміналізація відмивання грошей може здійснюватися з урахуванням стандарту навмисної сліпоти [94].

Теоретики права стверджують, що особа не може бути покарана за умисний злочин, якщо вона не усвідомлює наслідки та обставини своєї поведінки (або необережно ставилася до заподіяння шкоди своєю поведінкою) у

звичайному перебігу подій. Виходячи з цього, можна сказати, що правопорушник, який вчиняє злочин відмивання грошей, повинен знати про наслідки своєї поведінки. Обізнаність про наслідки, звичайно, буде різною залежно від акту відмивання, який карається. Згідно з першим типом злочинів відмивання грошей, як це передбачено документами жорсткого права, обвинувачений повинен знати на момент конвертації або передачі, що активи є злочинними доходами, і обвинувачений повинен усвідомлювати, що це справді призведе до злочинного результату. Це усвідомлення під час конверсії та передачі повинні застосовуватися аби приховати чи замаскувати незаконне походження такого майна, або допомогти будь-якій особі, причетній до вчинення основного злочину, уникнути несприятливих наслідків своїх дій.

Згідно з другим типом криміналізації відмивання грошей, обвинувачений повинен знати під час приховування або утаювання, що майно є доходом від злочину[197]. Крім того, правопорушник повинен усвідомлювати, що наслідком такої поведінки буде приховування або утаювання справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, розпорядження, переміщення або власності чи права щодо доходів, одержаних злочинним шляхом. Нарешті, згідно з третім типом криміналізації відмивання грошей, повинен існувати намір придбати, володіти або використовувати доходи від злочину, і обвинувачений повинен знати на момент отримання, що майно отримане від злочинної оборудки.

У контексті фінансової чи банківської діяльності існують особливі випадки щодо моменту чи часу, коли підозрюваний повинен мати знання щодо походження або наслідків його дій. Тут йдеться не про одномоментне, а триваюче кримінальне правопорушення, тобто злочинний результат настає не через одну дію, а через поведінку протягом певного часу. Зокрема, можуть виникнути особливі ситуації, коли обвинувачений не знає кримінального походження майна на початку, під час отримання, але знає про це пізніше, протягом часу, коли відбувається відмивання. Наприклад, поширена схема відмивання грошей передбачає видачу фінансовою установою іпотечної позики

з погашенням частинами, і погашення іпотеки використовується як прикриття для легалізації отриманих у злочинний спосіб доходів[198,75]. Тож виникає питання: у який момент посадова особа банку стає співучасником відмивання грошей – в момент укладення угоди, отримання платежів по ній, чи після того, як цій посадовій особі стало відомо про походження грошей? Виходячи з описаних нами вище міркувань щодо суб'єктивної сторони відмивання грошей, слід дійти висновку, що моментом, коли співробітник банку скоює злочин, є момент, коли йому стає відомо про злочинне походження грошей, але він не здійснює дій, необхідних для викриття злочину, а продовжує операції з цими коштами так, ніби їхнє походження було законним.

Залишається розглянути питання про те, чи можуть існувати обставини, коли злочин відмивання грошей скоюється через необережність у формі недбалості. За кримінальним правом України, «необережність є кримінальною протиправною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити»[194]. Зазвичай, мається на увазі, що особа в своїй поведінці повинна проявляти розумну обережність, аби уникнути соціально несприятливих наслідків. Відсутність такої елементарної розумної обережності може призвести до вчинення кримінального протиправного діяння через недбалість.

Необхідно зауважити, що не всі міжнародні конвенції проти відмивання грошей містять стандарт недбалості. Так, Віденська конвенція та Палермська конвенція не згадують такої можливості взагалі. Страсбурзька конвенція дозволяє переслідування за злочин відмивання грошей якщо «правопорушник повинен був припускати, що власність є доходом»[70]. Мається на увазі дохід, одержаний від злочину. У цьому ж ключі стаття 9 Варшавської конвенції також дозволяє кожній державі-учасниці визнавати злочин відмивання грошей, якщо злочинець «повинен був припускати», що майно є доходом від злочину[79]. Стандарт «повинен був припускати» найкраще застосовувати та зазвичай він і

застосовується для опису злочинів через недбалість, оскільки цей стандарт не означає, що підозрюваний дійсно знав, а лише те, що він чи вона мали обов'язок це зробити.

Якщо говорити про інструменти м'якого права, то можна згадати модельний закон про відмивання грошей UNODC, який дозволяє визнавати злочином діяння, пов'язані з відмиванням грошей, вчинені через недбалість. Прикметно, що цей стандарт протиставляється стандарту «навмисної сліпоти», що був описаний вище. В ньому зазначено, що кримінальний злочин відмивання грошей «може бути вчинений особами, які знають, повинні були знати, або навмисно не знають»¹ про злочинне походження грошей. Аналогічно модельне положення про відмивання грошей передбачає відповідальність в разі вини у формі недбалості[94].

Однак, підтримка визнання вини в формі недбалості за злочини відмивання грошей далеко не одностайна. Так, Г. Стессенс пише, що «такий рішучий відхід від вимоги щодо умислу здається більш натхненним бажанням полегшити засудження за відмивання грошей, ніж мотивами, які стосуються винності в такому типі недбалої поведінки»[1]. Можна навести цілий ряд аргументів на користь того, що суб'єктивна сторона відмивання грошей може характеризуватися лише через умисну форму вини. Перший аргумент пов'язаний із принципами кримінального права, такими як принцип економії кримінальної репресії. Це питання має бути проаналізовано за критерієм криміналізації, який відповідає принципу *ultima ratio* кримінального права. Ця мінімалістична теорія криміналізації потрібна, оскільки вона передбачає набір умов, за яких державі дозволяється вдаватися до покарання. Відповідно до принципу *ultima ratio* кримінального права, найбільш примусова та засуджувальна техніка закону (тобто кримінальні норми) має застосовуватися лише для найсерйозніших порушень.

¹ UNODC. Model Legislation on Money Laundering. IMF, UNODC, 1 December 2005. URL: <https://www.unodc.org/icsant/en/model-legislation.html> (дата звернення: 21.03.2024).

Кримінальне право є останнім засобом покарання, і, в принципі, воно не повинно застосовуватися за незначні правопорушення або порушення, пов'язані з необережністю. Менш серйозні або недбалі порушення повинні відповідним чином розглядатися в порядку цивільного чи адміністративного судочинства. Отже, загальним правилом, криміналізації підлягають навмисні дії, а криміналізація недбалих дій має бути винятковим заходом[199]. Тож видається, що недбале відмивання грошей не має необхідної суворості та серйозності, щоб каратися кримінальним законом. Недбале відмивання може охоплюватися менш серйозними формами суспільного осуду, наприклад встановленими в рамках права адміністративних правопорушень.

Другим можливим аргументом проти боротьби з недбалим відмиванням грошей є глобальна тенденція до покарання відмивання грошей лише як умисного злочину. Жодний міжнародний документ наразі, по суті, не зобов'язує визнавати форму вини у вигляді недбалості за відмивання грошей. Навіть використання терміну «підозра», про що писалося вище, вказує, переважно, саме на умисну, а не на недбалу форму вини.

Третій і останній аргумент проти визнання вини у формі недбалості за відмивання грошей полягає в тому, що міжнародно-правове зобов'язання для держав за всіма описаними документами міжнародного та європейського права стосується лише умисної форми вини. Саме так відбувається криміналізація на національному рівні. Визнання вини у формі недбалості на міжнародному рівні створить суттєві ризики невідповідності у правозастосуванні по всьому світу, що ускладнить міжнародне співробітництво, наприклад, у видачі та виконанні запитів про правову допомогу. Отже, слід зупинитися на визнанні суб'єктивної сторони злочину відмивання грошей виключно в формі прямого чи непрямого умислу.

2.3. Правові підстави поширення відповідальності за відмивання грошей на осіб, що скоїли предикатний злочин

Під час оцінки ступеню відповідальності особи за відмивання грошей слід враховувати різницю між особою, що сама вчинила предикатний злочин і особою, що допомагає (з прямим чи непрямим умислом) особі, яка вчинила такий предикатний злочин, у відмиванні грошей. В першому випадку слід говорити про так зване «самовідмивання». На противагу цьому, коли особа (особи), яка вчинила злочин з корисливою метою, доручає відмивання своїх доходів, одержаних злочинним шляхом, третій стороні, вона виконує дії щодо відмивання третьою стороною.

Вирази «самовідмивання» та «відмивання третіми особами» не використовуються в жодній міжнародній конвенції чи директиві ЄС (інструменти жорсткого права), але вони згадуються в інструментах м'якого права, таких як Типові положення про відмивання грошей 2009 року[94]. Визначення злочину відмивання грошей, викладене в документах жорсткого права, пропонує чіткі варіанти для встановлення того, чи може особа, яка вчинила основний злочин, бути притягнута до відповідальності за відмивання власних злочинних доходів. Тобто жорсткі правові акти неоднозначні з точки зору покарання за самовідмивання. Наприклад, частина 2 статті 6 Палермської конвенції встановлює, що для цілей виконання або застосування визначення відмивання грошей за цією Конвенцією не має значення чи підлягав предикатний злочин кримінальній юрисдикції сторони, в той час як «обізнаність, намір чи ціль, необхідні як елемент складу злочину...можуть виводитися з об'єктивних, фактичних обставин»[94]. Іншими словами, держава-учасниця не може притягнути до відповідальності особу, яка вчинила основний злочин відмивання грошей, якщо таке переслідування буде суперечити внутрішньому законодавству цієї держави-учасниці. Таким чином, очевидно, що правова стратегія, прийнята міжнародним співтовариством, полягає в тому, що кожна держава-учасниця має право на власний розсуд прийняти рішення про

застосування відповідальності за злочин відмивання грошей щодо осіб, які вчинили предикатний злочин, або навпаки не застосовувати відповідальності за злочин відмивання грошей до осіб, що вчинили предикатний злочин.

Водночас, проблематика відповідальності як за самовідмивання для особи, що вчинила предикатний злочин, не може не викликати дискусії щодо дотримання при встановленні такої відповідальності ключових принципів кримінального права, зокрема заборони подвійного покарання за одне й те саме діяння (*non bis in idem*). Ця проблема виглядає дуже актуальною для України, адже, як пише Б.В. Луців, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом в Україні відбувається, найчастіше, саме в форматі самовідмивання, тобто «існує така тенденція, що особа, яка вчинила предикатний злочин, надалі сама займається легалізацією отриманих злочинним шляхом грошей»[200,68]. В нашій роботі ми виходим з того, що злочин відмивання грошей та предикатний злочин є, все ж, різними злочинами. Отже, при притягненні до відповідальності винних у таких злочинах, навіть якщо йдеться про одну й ту саму особу, не відбувається порушення жодних принципів кримінального права. В цій частині нашої роботи ми розглянемо аргументи як на користь визнання предикатного злочину та відмивання грошей одним злочином, так і на користь визнання їх та покарання за них різними злочинами, і спробуємо показати чому другий підхід слід вважати переважним.

Розпочати слід з того, що у Віденській конвенції, першому міжнародному договорі про боротьбу з відмиванням грошей, не визначено чи підлягає особа, що вчинила предикатний злочин, відповідальності за злочин відмивання грошей. Вперше це питання було підняте у Страсбурзькій конвенції 1990 року, яка передбачила в пункті b частини 2 статті 6, що кожна держава вільна в тому, чи встановлювати відповідальність за відмивання грошей для осіб, які вчинили предикатний злочин[70]. Аналогічним чином, пункт f частини 2 статті 6 Палермської конвенції встановлює, що якщо цього вимагають фундаментальні принципи національного законодавства, держави-учасниці можуть передбачати,

що відповідальність за злочин відмивання грошей не поширюватиметься на осіб, які вчинили предикатний злочин. Аналогічне положення включено до п. б частини 2 статті 9 Варшавської конвенції. Серед інструментів м'якого права, такий підхід характерний як для Модельного закону про відмивання грошей 2005 року, так і для Типового положення 2009 року. Тобто, слід говорити про існування єдиної міжнародно-правової стратегії: кожній країні надається право вирішувати, чи слід застосовувати відповідальність за злочин відмивання грошей до особи яка вчинила предикатний злочин (тобто, карати операції з самовідмивання), якщо така криміналізація не суперечить принципам національного законодавства.

Водночас, можна виділити щонайменше один інструмент м'якого права у формі рекомендації, яка прямо пропонує поширювати відповідальність за злочин відмивання грошей на всіх осіб, що винні в предикатному злочині. Йдеться про модельний закон, підготовлений Міжамериканською комісією з контролю над наркотичною злочинністю, що діє під егідою Асоціації Американських Держав (OAS-CICAD). Зокрема, відповідно до частини 6 статті 2 модельного закону встановлюється, що «кримінальне правопорушення, пов'язане з відмиванням грошей, «підлягає розслідуванню та судовому розгляду судом або іншим компетентним виносити покарання органом як самостійні злочини, відмінні від будь-яких інших злочинів»[201]. Крім того, стаття 7 того ж модельного закону, «особа, яка вчинила злочин, пов'язаний з відмиванням грошей, і пов'язані з ним серйозні злочини, може бути засуджена за вчинення обох злочинів».

На національному рівні підходи, що демонструють різні держави до зв'язку предикатних злочинів зі злочином відмивання грошей, можна поділити на три групи.

- Такі держави, як Аргентина, Австрія, Італія та Німеччина спеціально включають у визначення злочину відмивання грошей за своїми кримінальними кодексами те, що особа, яка вчинила основний злочин, не може бути притягнута до відповідальності за відмивання отриманих від цього злочину грошей. Таким

чином, у цих юрисдикціях не існує засудження за відмивання грошей, якщо підозрюваний засуджений за предикатний злочин;

- Країни, де у формулюванні кримінальних кодексів не згадується самовідмивання, і це питання залишається на розсуд суду. Наприклад, в Гонконгу, КНР та Нідерландах суди своїми постановами визначають чи може особа, що відмиває доходи від власної злочинної діяльності, притягатися до кримінальної відповідальності за цей злочин;

- Нарешті, в таких країнах як Бразилія, Іспанія або Великобританія, а також і в Україні, покарання за відмивання грошей не залежить від відповідальності за предикатний злочин. У цих юрисдикціях відмивання грошей, одержаних злочинним шляхом, карається саме по собі, незалежно від того, чи є обвинувачений відмивачем сам, або третьою особою[89].

В літературі наводиться, щонайменше, три основних аргументи проти цього третього підходу. Перший з таких аргументів ґрунтується на ідеї, що злочин відмивання грошей слід вважати окремим видом злочину, що пов'язаний з приховуванням предикатного злочину. Другий аргумент випливає з так званого «привілею самоприховування» (*post factum delicti*)[202]. Третій аргумент пов'язаний з подвійною криміналізацією та правом не бути обвинуваченим двічі в одному і тому самому злочині. Проте всі три ці аргументи ґрунтуються, так чи інакше, на неправильному тлумаченні відповідних правових концепцій та ігнорують автономний характер правопорушень, пов'язаних з відмиванням грошей.

Злочин відмивання грошей слід розглядати та криміналізувати як особливий вид злочин, що пов'язаний з іншим злочином. По суті, йдеться про модифікацію отриманого злочинним шляхом майна таким чином, аби воно виглядало отриманим правомірно. З цієї точки зору, відмивання грошей можна порівняти, наприклад, зі злочином збуту краденого, склад якого описаний, наприклад, в статті 198 Кримінального кодексу України: «Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним

шляхом». Цей склад злочину є окремим від, власне, самого злочинного отримання майна, а його суб'єктом завжди є інша особа, ніж та, що набула майно незаконним шляхом[203,143]. Отже, так само як і у випадку злочину приховування та збуту майна, добутого злочинним шляхом, злочин відмивання грошей відображає протиправні відносини злочинця з третьою особою, спрямовані на те, аби забезпечити збереження та користування майном, отриманим від попереднього корисливого злочину.

Якщо виходити з цієї аналогії, стає очевидним принципова невірність позиції про те, що відповідальність за відмивання грошей може нести виключно третя особа, але не може нести особа, яка вчинила злочин, адже подібна позиція виходить з невірного розуміння правової природи злочину відмивання грошей. Його неможна порівнювати зі злочином заздалегідь необіцяного заздалегідь придбання, приховування, зберігання та збуту майна, отриманого злочинним шляхом. Є щонайменше дві ключові відмінності між цими двома злочинами. По-перше, в них не збігаються ознаки об'єктивної та суб'єктивної сторони, адже відмивання грошей передбачає більш активну поведінку злочинця, ніж просте приховання незаконного походження грошей[204]. Це особливо вірно для операцій з відмивання грошей у великих масштабах. По-друге, традиційний злочин приховання майна, отриманого злочинним шляхом, як уявляється, є правопорушенням, що посягає на відправлення правосуддя як на соціальну цінність, адже цей злочин спрямований на те, аби дозволити винному уникнути правосуддя. Злочин відмивання грошей у великих масштабах, однак, слід розглядати як багаторазовий злочин, який посягає на кілька прав і соціальних інтересів, що виходять за рамки здійснення правосуддя. Зокрема, злочини, пов'язані з відмиванням грошей, зачіпають не лише відправлення правосуддя, але й цінності що захищаються предикатним злочином, і соціально-економічну систему або чесну ринкову конкуренцію, адже такі операції завдають шкоди всім таким суспільним інтересам. Тож слід зробити висновок, що злочин відмивання грошей слід розглядати як автономне кримінальне правопорушення, оскільки

таке правопорушення посягає на суспільні інтереси, що не захищені жодною іншою нормою кримінального закону, окрім тієї, що стосується безпосередньо відмивання грошей. Отже, цей злочин не можна плутати зі злочином приховування іншого злочину. Це означає, наприклад, що правопорушення у сфері відмивання грошей однаково стосуються особи, яка вчиняє основний злочин і здійснює діяльність у сфері відмивання грошей (тобто самовідмивання), а також особи, яка здійснює діяльність у сфері відмивання грошей, не будучи залученою до основного злочину (тобто відмивання грошей третіми особами)[205].

Другий аргумент на користь визнання відмивання грошей окремим злочином, що часто наводиться в іноземній літературі, полягає в так званій концепції «привілею самоприховування» (*post factum delicti*), що не дозволяє вважати окремим злочином зусилля злочинця з приховання вчиненого злочину. Це можна порівняти з правом не свідчити проти себе. Даний привілей передбачає право особи не бути покараною за дії, спрямовані на отримання вигоди від злочину після його вчинення[206,345]. Наприклад, це може стосуватися приховання злочинцем майна, отриманого внаслідок злочину. Дана ідея відома кримінальному праву України, і саме з неї виходить розуміння того, що сам злочинець не може вчинити злочин з приховування слідів злочину. В такому випадку, підозрюваний не може бути додатково та окремо покараний за поведінку після злочину, яка стосується доходів, отриманих від його власного злочину. Не можна очікувати, що особа, яка вчинила корисливий злочин, сама з'явиться до поліції чи правоохоронних органів з доброї волі, так само неможна очікувати, що така особа не перейматиметься приховуванням слідів свого злочину.

Отже, дії з приховування володіння доходами, отриманими злочинним шляхом, не повинні розглядатися як окреме правопорушення, за яке має наступати окреме покарання. Про це йдеться, зокрема, у звіті FATF щодо Німеччини, де на неможливості засудити особу одночасно за предикатний

злочин та за злочин відмивання грошей наголошується з посиланням на основні принципи законодавства даної країни. Зокрема, за правом Німеччини правопорушник (що вчинив основний злочин) не може бути додатково та окремо покараний за «поведінку після вчинення злочину», тобто за отримання доходів від власного злочину[207]. З цього ряд авторів, наприклад, Х.А. Агуадо, роблять висновок, що відсутність покарання за дії, пов'язані з самовідмиванням грошей, повинна ґрунтуватися, зокрема, на забороні покарання *post factum delicti*[154,454]. На міжнародному рівні це можна ув'язати з фундаментальними гарантіями в кримінальних провадженнях, наприклад, з правом «не бути приневоленим до давання свідчень проти самого себе чи до визнання себе винним»[123]. Відповідне право також ясно охоплюється статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод[118], що неодноразово підтверджував Європейський суд з прав людини, наприклад, в справі Мюррей проти Сполученого Королівства[208].

Визнаючи важливість наведених принципів, слід дійти висновку, що вони не можуть бути застосовані до злочину відмивання грошей у формі самовідмивання. Це пов'язано, в першу чергу, з відмінністю суспільних інтересів, що захищаються нормами кримінального закону щодо основного злочину та щодо злочину відмивання грошей. Отже, при самовідмивання особа просто вчиняє другий злочин на додачу до першого, і цей другий злочин вимагає окремого кримінального покарання. Іншими словами, якщо особа завдає серйозної шкоди іншим суспільним цінностям, ніж ті, що захищені нормами щодо основного злочину[209,185]. Як вже зазначалося вище, широкомасштабні операції з відмивання коштів, які включають активну поведінку з їхнього приховування, можуть завдати серйозної шкоди суспільним цінностям, що виходять за рамки тих цінностей, які захищені нормами кримінального права щодо основного злочину. Зокрема, може йтися про відправлення правосуддя, чесну та прозору конкуренцію, правила господарського обігу, тощо[210]. Виходячи з цього аналізу, здається очевидним, що право на самоприховування

та право не свідчити проти себе не застосовуються в контексті злочинів відмивання грошей.

Покарання особи за самовідмивання не передбачає порушення цих принципів прав людини та гарантій належної судової процедури, оскільки воно взагалі не вимагає від осіб, які вчинили злочин відмивання коштів, давати проти себе свідчення. Йдеться лише про покарання за подальші правопорушення та злочини, окремо від кримінального правопорушення, яке принесло доходи. Як наслідок, можна стверджувати, що ті, хто погоджуються та підтримують застосування привілею самоприховування та права не давати свідчень проти себе у випадку самовідмивання, ігнорують специфіку та автономний характер злочинів відмивання грошей[211,78]. Враховуючи вищесказане, виваженою та розважливою думкою може бути те, що привілей самоприховування та право не давати звинувачення проти себе застосовуються лише тоді, коли ймовірні правопорушники дійсно допомагають собі постфактум, зберігаючи, приховуючи або просто володіючи власними доходами від злочинної діяльності. Так, колишній співробітник ФБР Р.М. Аксельрод ілюструє це прикладом, коли особа грабує банк, а потім зберігає та маскує викрадені готівкові гроші в гаражі свого будинку, але це не випадок відмивання грошей, що передбачає активну та складну поведінку[212].

Третій і останній аргумент на користь того, аби не карати за злочин самовідмивання полягає в тому, що таке самовідмивання є «допоміжною поведінкою» щодо основного злочину, та начебто виступає його природним наслідком, а отже поглинається предикатним злочином. І якщо самовідмивання частиною злочин, то начебто було б несправедливо карати за нього окремо від предикатного злочину. Як пише з цього приводу авторитетний британський дослідник Г. Стессенс, «можна стверджувати, що покарання правопорушника за відмивання доходів від основного правопорушення, яке він сам вчинив, означало б покарання за те, що він був співучасником власного правопорушення»[1,121]. Крім того, якщо протиправна поведінка, пов'язана з відмиванням грошей, є

частиною того ж самого основного злочину, виконавець корисливого злочину може бути притягнутий до кримінальної відповідальності та засуджений лише за вчинення основного злочину, а не за два окремих злочини. Це пояснення передбачає, що кримінальні суди, які мають юрисдикцію розглядати основний злочин, повинні розглядати поведінку з метою самовідмивання як обтяжуючу обставину при визначенні покарання за вчинення основного злочину, щоб це призвело до більшого суворого покарання для винного в попередньому злочині.

Однак, припущення, що відмивання грошей є просто природним наслідком або безперервним продовженням предикатного злочину виявляється невірним при подальшому аналізі. Слід враховувати, що предикатний злочин та відмивання грошей є окремими злочинами, що посягають на різні суспільні цінності. Відповідно, відмивання грошей перестає виглядати виключно похідною поведінкою. Навпаки, його слід розглядати як самостійне та незалежне правопорушення, що посягає на інші соціальні цінності, ніж предикатний злочин. Це особливо актуально для широкомасштабних операцій з відмивання грошей.

Підводячи підсумок слід зазначити, що відносно злочину відмивання грошей неможливо говорити про покарання за подальшу поведінку. Слід говорити саме про окремий злочин. Тож йдеться не про повторне обвинувачення у скоєнні того самого злочину, а саме про окремий злочин. Відповідно, забезпечується дотримання принципу *non bis in idem*, що закріплений, наприклад, статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права[123], статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод[118], та інших міжнародних документах.

Аргумент щодо того, що покарання за злочин самовідмивання порушує принцип *non bis in idem* можна знайти в практиці деяких держав. Наприклад, Верховний Суд Федеративної Республіки Німеччина (Bundesgerichtshof) встановив, що підставою для розробки статті 261 Кримінального кодексу Німеччини, відповідно до якої покарання за злочин відмивання грошей

встановлюється лише для третіх осіб, стала необхідність уникнути подвійного покарання за одне й те саме діяння[213].

Тим не менш, навіть з урахуванням досягнень правової системи Німеччини, з таким підходом неможна погодитись. Як було зазначено вище, основний злочин і подальше відмивання грошей є різними й окремими злочинами, які завдають серйозної шкоди різним суспільним цінностям. Таким чином, враховуючи той факт, що відмивання грошей не поглинається предикатним правопорушенням, заборони подвійного засудження тут взагалі не порушується та не обмежується, оскільки держава, виходячи з цього міркування, не буде переслідувати чи засуджувати двічі за вчинення одного злочину. Натомість держава переслідуватиме за вчинення двох різних злочинів: основного злочину та наступного злочину відмивання грошей, які слід розглядати та структурувати як самостійні злочини.

На противагу зазначеній вище справи німецького суду, можна розглянути судову практику США, наприклад, справу «США проти Гаррі Едмжона». В цій справі підозрюваний був засуджений як за основний злочин, так і за наступний злочин відмивання грошей, і він оскаржував ці вироки з посиланням на заборону подвійного засудження. Зокрема, він стверджував, що його засудження як за основний злочин, так і за відмивання грошей становило кілька покарань за той самий злочин, оскільки основний злочин і його подальше відмивання є «частиною однієї історії». Суд відхилив аргумент підсудного, стверджуючи, що «його засудження за відмивання не було порушенням заборони подвійного покарання за один і той самий злочин, оскільки злочин відмивання грошей відрізняється від основного злочину, який лише «генерував кошти для основного злочину», а твердження апелянта про співучасть в попередньому злочині виглядає несправедливим та підриває принцип рівності перед законом[214].

Як уявляється, в рішенні суду США явно вказано на основний недолік поєднання відмивання грошей з предикатним злочином в один злочин. Він полягає в тому, що несправедливим було б притягати до кримінальної

відповідальності лише третю сторону, яка відмивала кошти (тобто, не виконавця основного злочину), але не притягати за аналогічне діяння особу, що здійснює діяльність з самовідмивання. Точніше кажучи, несправедливо, що тільки той, хто відмиває гроші, який не був виконавцем основного правопорушення, має відповідати та бути покараним за посягання на відповідні суспільні цінності, які страждають аналогічним чином від дій осіб, які відмивають кошти, отримані від власних злочинів[215,261] Для притягнення до відповідальності та покарання за злочин відмивання грошей не повинно бути суттєвих відмінностей між особою, яка відмиває доходи, отримані від власних злочинів (самовідмивання), і особою, яка відмиває доходи, отримані від основного злочину, вчиненого іншою особою (третя особа, що відмиває). Проведений нами аналіз демонструє, що, як самовідмивання, так і відмивання третіми особами є операціями з відмивання грошей, які завдають серйозної шкоди тим самим суспільним цінностям чи інтересам. Отже, щоб уникнути порушення принципу рівності перед законом[216,59], операції з відмивання грошей слід карати однаково, незалежно від того, чи вчиняється операція з відмивання грошей тією ж особою, що вчинила основний злочин, або третьою особою.

На підставі наведеного вище можна прийти до ще одного аргументу на користь того, що відмивання грошей завжди становить собою окремий злочин від предикатного злочину – це боротьба з безкарністю. Визнання в кримінальному законі, що відповідальність за відмивання грошей не стосується особи, яка вчинила предикатний злочин, може призвести до безкарності[217,14]. Зокрема, некриміналізація самовідмивання може дати злочинним підприємствам, таким як терористичні групи та організована злочинність, можливість збагачуватися та продовжувати будувати свою економічну владу в легальній економіці. Крім того, це створює труднощі для правоохоронних органів при зверненні за взаємною правовою допомогою та екстрадицією з однієї юрисдикції до іншої. Уявимо собі ситуацію, коли країна А (як це має місце в Україні чи США) визнає самовідмивання грошей кримінальним злочином, а

країна Б (наприклад, ФРН чи КНР) – не визнає. В такому випадку, співробітництво в кримінальних провадженнях щодо відмивання грошей між цими двома країнами стає практично неможливим, адже якщо злочин вчинять в країні Б, а постраждає країна А, то вона не зможе вимагати видачі злочинців з країни А, в той час як в разі, якщо злочин буде вчинений в країні А, але зачіпатиме країну Б, то країна А матиме лише обмежені підстави для кримінального переслідування[218]. Тож невідповідність між законодавствами різних країн щодо відмивання грошей може вплинути на дієвість кримінального переслідування за цей злочин в глобальному масштабі та унеможливить боротьбу з відмиванням грошей як з проявом транскордонної злочинності.

Таким чином, можна зробити висновок, що невизнання державою злочину відмивання грошей в форматі самовідмивання, призводить до плутанини між поняттям приховування (предикатного) злочину та поняттям відмивання грошей як окремого злочину. Ці злочини, однак, є різними та незалежними одне від одного. Існують яскраво виражені відмінності в їхній об'єктивній та суб'єктивній стороні, зокрема відмінності в суспільних цінностях, що захищаються кримінально-правовими нормами щодо відмивання грошей. Це означає, що відмивання грошей має каратися незалежно від того, чи є особа, що вчиняє відмивання грошей третьою стороною чи є відмивачем сам. Уніфікація такого підходу дозволить покращити міжнародну взаємодію у боротьбі з відмиванням грошей як з транснаціональним явищем. Далі в нашій роботі ми розглянемо взаємодію держав у боротьбі з явищем відмивання грошей на транснаціональному рівні.

РОЗДІЛ III

МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ЩОДО БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ ГРОШЕЙ

3.1. Міжнародно-правові підстави визначення юрисдикції щодо засудження злочину відмивання грошей

Перш ніж розглядати кілька юрисдикційних проблем, пов'язаних зі злочинами, пов'язаними з відмиванням грошей, важливо визначити різні форми юрисдикцій, які будуть використані для аналізу в цьому розділі. Термін «юрисдикція» не є єдиним чи однозначним поняттям. Навпаки, як давня практика держав, так і доктринальні роботи чітко вказують на те, що термін юрисдикція має розглядатися у двох його різних аспектах: це юрисдикція предписання (також звана «законодавчою» юрисдикцією) та юрисдикція для виконання (також звана «виконавча» юрисдикція). Юрисдикція предписання стосується повноважень держави криміналізувати певну поведінку; в той час як юрисдикція для забезпечення виконання повноважень, серед іншого, для арешту та затримання, судового переслідування, суду та вироку, а також для покарання осіб за вчинення дій, які є таким кримінальним[219]. Слід зазначити, що юрисдикція предписання може бути екстериторіальною, тоді як юрисдикція виконання - суворо територіально. Держава не може застосовувати своє кримінальне законодавство на території іншої держави без згоди цієї держави. Як зауважує Роджер О'Кіф: «територіальний характер юрисдикції примусового виконання найяскравіше проявляється в неприпустимості, за правом, екстериторіальних повноважень поліції: поліція однієї держави не може розслідувати злочини та заарештовувати підозрюваних на території іншої держави без згоди цієї держави»[219,740]. Тут йдеться про так званий принцип справи «Лотус», відповідно до якого держави встановлюють правила для осіб та об'єктів за межами своєї території лише якщо відсутня пряма заборона цього, яка присутня у випадку території іншої держави[220].

Існують різні підстави для здійснення юрисдикції, включаючи територіальний принцип, громадянство обвинуваченого (принцип активної персональності), громадянство потерпілого (принцип пасивної персональності) та універсальна юрисдикція [221]. Так, територіальна юрисдикція дозволяє державам приймати кримінальні закони, які дозволяють їхнім національним судам переслідувати будь-кого, обвинуваченого у вчиненні злочинів на своїй території, незалежно від громадянства обвинуваченого чи громадянства жертви. Принцип територіальності юрисдикції є наслідком суверенітету, який держави мають над своєю територією. Це найпоширеніший і важливий принцип, оскільки це єдина форма юрисдикції, за якої держава може бути достатньо впевнена у здійсненні процедур своїх власних судів.

Юрисдикція на основі громадянства відповідача (яка також називається принципом «національності» або принцип «активної персональності») дає державі право здійснювати юрисдикцію над своїми громадянами навіть якщо вони знаходяться за межами її території, і навіть у випадках, коли злочинець перестав бути громадянином держави після вчинення злочину. Подібно до принципу територіальності, принцип національності є відносно добре закріпленим в міжнародному праві.

Юрисдикція, заснована на громадянстві жертви (також називається принципом «пасивної персональності»), полягає в тому, що держави мають повноваження покарати правопорушника за злочин, який він вчинив на території іншої держави, на тій підставі, що жертва є громадянином держави, що карає. Ця основа кримінальної юрисдикції є дещо рідшою та винятковою у сучасному міжнародному праві. Водночас, як уявляється, в сучасному міжнародному праві відсутня норма, яка забороняла б цю підставу юрисдикції[222]

Дещо особняком в міжнародному праві стоїть універсальна юрисдикція. Узгоджене доктринальне чи конвенційне її визначення відсутнє. Тим не менш, можна вважати узгодженим, що вона дозволяє здійснювати юрисдикцію незалежно від громадянства обвинуваченого, жертви чи території, на якій

скоєний злочин та за відсутності будь-якого зв'язку з державою суду[223]. Спів навкруги універсальної юрисдикції полягає не в тому чи вона існує як така, скільки щодо її обсягів та застосування. В будь-якому випадку, вона поширюється на обмежену кількість злочинів. Наразі в міжнародно-правовій доктрині припускається, що такі злочини як рабство, піратство, апартеїд, катування, тероризм та насильницькі зникнення потрапляють під універсальну юрисдикцію[224]. Також широко визнається існування універсальної юрисдикції для переслідування міжнародних злочинів, таких як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності.

Постає питання, який же тип юрисдикції слід застосовувати для відмивання грошей. Конвенції ООН містять обов'язкові та факультативні положення щодо юрисдикції. Обов'язкові положення зобов'язують держави-учасниці встановити юрисдикцію там де злочин відмивання грошей вчинений на їх території, зокрема на борту суден під їхнім прапором чи зареєстрованих на їхній території повітряних суден[70]. Інакше кажучи, ці положення жорсткого права вимагають, аби держави-учасниці встановлювали свою юрисдикцію на підставі принципу територіальності.

Більш цікавими, однак, виглядають факультативні критерії, які залишають простір для застосування інших типів юрисдикції. Так, стаття 15 Палермської конвенції встановлює можливість ствердження юрисдикції держави, якщо злочин відмивання грошей скоєний проти одного з її громадян. Віденська та Палермська конвенції дозволяють встановлювати юрисдикцію, якщо злочин вчинено одним з громадян держави або особою без громадянства, що проживає на її території або вчинений проти цієї держави. Однак, ті ж міжнародні договори вказують, що вищезазначена факультативна основа для юрисдикції не є вичерпною. Держави-учасниці можуть встановлювати додаткові підстави для юрисдикції без шкоди нормам загального міжнародного права та відповідно до принципів свого національного права.

На відміну від конвенцій ООН, міжнародні договори, що були укладені не в системі Організації Об'єднаних Націй, наприклад Страсбурзька та Варшавська конвенції прямо не посилаються на будь-яку визначену підставу для юрисдикції щодо злочинів, пов'язаних з відмиванням грошей. Директива ЄС 2005/60 передбачає, що злочин відмивання грошей відбувається, навіть якщо діяльність, яка створює кошти для відмивання відбувається на території іншої держави[80].

Враховуючи варіанти юрисдикції, запропоновані інструментами жорсткого права, їхні держави-учасниці запровадили положення про юрисдикцію щодо злочинів, пов'язаних з відмиванням грошей, кількома способами. Зазвичай, головну роль продовжує грати принцип територіальності. Поширеність цього принципу може бути пов'язана зі збільшенням інкримінації відмивання грошей у випадках, коли предикатний злочин було вчинено поза межами країни, де скоєно злочин відмивання грошей. Виходячи з принципу територіальності, більшість держав дозволяє судове переслідування та засудження за злочини, пов'язані з відмиванням грошей, якщо предикатний злочин було скоєно за кордоном.

Деякі країни, однак, пішли далі та запровадили інші види юрисдикції за злочин відмивання грошей (наприклад, на основі принципу громадянства чи навіть універсальної юрисдикції). Наприклад, юрисдикція США та Китаю поширюється на правопорушення їхніх громадян, незалежно від того де в світі вони відбуваються. Таким чином, наприклад, суди Китаю визнають відмивання грошей злочином відповідно до китайського кримінального законодавства, навіть якщо воно було вчинене за межами території Китаю громадянами Китаю або особами, що набули громадянство Китаю після скоєння злочину[225]. Іншим прикладом є Австрія, яка прямо встановлює екстериторіальну юрисдикцію щодо злочинів відмивання грошей. Так, відповідно до статті 64 Кримінального кодексу встановлюється, що «австрійське кримінальне законодавство застосовується незалежно від кримінального законодавства, що діє на місці злочину» до ряду злочинів, до яких належить, в тому числі відмивання грошей. Крім того, стаття 65

Кримінального кодексу встановлює загальний принцип згідно з яким «достатньо, щоб правопорушення підлягало кримінальному переслідуванню згідно з австрійським законодавством, навіть якщо на місці вчинення злочину за нього немає кримінальної відповідальності»[226]. Ще один приклад дає Іспанія, яка прямо включила універсальну юрисдикцію щодо злочину відмивання грошей до свого кримінального кодексу. Таким чином, іспанські суди можуть визнавати відмивання грошей злочином за законодавством Іспанії, навіть якщо вони були вчинені за межами Іспанії і злочинець і жертва не є громадянами Іспанії[227].

Правові проблеми можуть виникнути в разі, якщо держава карає за відмивання грошей та предикатний злочин без дотримання умови подвійної кримінальності. Злочин відмивання грошей, скоєний суто на території однієї держави, не створює проблем з юрисдикцією. Проте відмивання грошей часто є транскордонним процесом, тому предикатний злочин може вчинятися в одній країні, а весь чи більша частина процесу відмивання грошей буде відбуватися на території іншої країни. У зв'язку з цим, якщо друга країна матиме територіальну юрисдикцію щодо злочинів відмивання грошей, які стосуються доходів від предикатного злочину, вчиненого в іноземній країні, з'являється необхідність, аби предикатний злочин був кримінально карним і в першій і в другій країні. В цьому і полягає вимога подвійної кримінальності, тобто визнання злочину правопорушенням в обох країнах – і там де він відбувся, і там де за нього судять.

Розглянемо це на прикладі. Уявимо собі що в державі А відбувається злочин, пов'язаний з торгівлею рідкісними видами тварин, що є кримінальним злочином за законодавством держави А. Пізніше активи, отримані від злочину, відмиваються в державі Б, де торгівля рідкісними видами тварин не карається. Відповідно, відмивання грошей від предикатного злочину не може переслідуватися в державі Б у зв'язку з тим, що з точки зору її законодавства не відбулося предикатного злочину, оскільки отримані від цього доходи не будуть вважатися такими, що отримані кримінальним шляхом. Однак візьмемо зворотню ситуацію. В державі А має місце контрабанда цигарок, що не є злочином за

законодавством держави А. Згодом доходи отримані від цієї діяльності відмиваються в державі Б, де контрабанда цигарок є злочином. Тоді відмивання грошей не може переслідуватися в державі Б оскільки активи, отримані від злочинної поведінки не є злочинними за законодавством держави А. З цього можна зробити висновок, що визнання подвійної кримінальності є одним з ключових питань в галузі міжнародного співробітництва в боротьбі з відмиванням грошей[89].

Приклади, наведені в попередніх параграфах, дозволяють зробити висновок, що вимога подвійної кримінальності щодо предикатного злочину відрізняється в залежності від того, чи йдеться про встановлення територіальної юрисдикції або про міжнародне співробітництво в кримінальних справах. В першому випадку подвійна кримінальність є умовою для отримання державою юрисдикції над злочином відмивання грошей, що є наслідком предикатного злочину, вчиненого в іноземній країні, в той час як в другому – це умова для запитуючої держави, яка дозволяє їй проводити слідчі дії та карати за злочин на вимогу іноземної держави.

На міжнародному рівні перший міжнародний договір щодо відмивання грошей – Віденська конвенція – ніяк не торкається питання подвійної кримінальності, оскільки за нею всі держави-учасниці зобов'язалися застосовувати покарання за один і той самий основний злочин, що пов'язаний з обігом наркотиків. Питання про подвійну кримінальність постає коли документи жорсткого права включають інші предикатні злочини. З іншого боку, частина друга статті 6 Страсбурзької конвенції встановлює, що у справах про відмивання грошей «не має значення чи підлягав предикатний злочин кримінальній юрисдикції Сторони» [228], проте в цій Конвенції нічого не сказано про вимогу подвійної кримінальності предикатних злочинів.

Подібним чином, стаття 1 Директиви ЄС 91/308/ЄЕС[27] і частина третя статті 1 Директиви ЄС 2005/60/ЄС[80] передбачають, що відмивання грошей вважається таким, навіть якщо діяльність, що була його передумовою,

здійснювалася на території іншої держави-учасниці або третьої країни. Проте обидві директиви ЄС, знову таки, нічого не кажуть про умову подвійної кримінальності в контексті предикатних злочинів.

Палермська конвенція є першим міжнародним договором, який передбачає умову подвійної кримінальності щодо предикатних злочинів, вчинених за межами юрисдикції держави, що притягає злочинця до відповідальності за злочин відмивання грошей. Відповідно до пункту с) другої частини статті 6 цієї Конвенції, «основні правопорушення включають злочини, вчинені як в межах, так і за межами юрисдикції відповідно Держави-учасниці. Проте злочини, вчинені за межами юрисдикції будь-якої Держави-учасниці, являють собою основні правопорушення тільки за умови, що відповідне діяння є кримінально карним відповідно до внутрішнього законодавства держави, в якій воно вчинене, і було кримінально караним відповідно до внутрішнього законодавства Держави-учасниці, в якій здійснюється або застосовується ця стаття, якби воно було вчинене в ній»[79]. Подібним чином, частина сьома статті 9 Варшавської конвенції визначає, що «кожна Сторона забезпечує охоплення предикатними злочинами для відмивання грошей діяння, що мало місце в іншій державі, яке становить злочин у такій Державі та яке вважалось б предикатним злочином у випадку вчинення на її території. Кожна сторона може передбачити, щоб єдиною передумовою було те, що поведінка становила б предикатний злочин, якби вона мала місце на її території»[79]. Останнє положення може означати скасування вимоги подвійної кримінальності, але як впливає з його формулювання, воно не обов'язкове, тож держава учасниця може сама обрати чи зберігати вказану вимогу.

Подібні положення містять Конвенція ООН проти корупції [82], Модельне законодавство ООН про відмивання грошей та фінансування тероризму 2005 року, Модельні положення ООН про відмивання грошей 2009 року[94], які передбачають, що доходи від злочину включають в себе доходи від предикатного злочину, що вчинений за межами національної території, якщо злочинна

поведінка є правопорушенням в державі або на території де відбувався предикатний злочин.

Деякі інші документи м'якого права рекомендують карати за злочин відмивання грошей навіть якщо предикатний злочин вчинений в іншій державі, проте вони не містять вимог щодо подвійної кримінальності. Так, Модельний регламент Організації Американських Держав визначає, що злочин відмивання грошей розслідується, розглядається, засуджується та карається судом незалежно від того чи правопорушення відбулося в іншій юрисдикції[229].

На внутрішньому рівні підходи держав до питання подвійної кримінальності предикатного злочину можна поділити на три групи. Так, в Бразилії[230], Німеччині[231] та Уругваї[232] кримінальні кодекси прямо передбачають, що злочин відмивання грошей карається навіть якщо предикатний злочин вчинено в іншій державі, якщо предикатний злочин карається в юрисдикції, де його було вчинено і визнається злочином в державі, в якій здійснюється акт відмивання. Інакше кажучи, ці країни чітко встановлюють вимогу подвійної кримінальності. Друга група країн не роз'яснює питання подвійної кримінальності чи залишають їх на розгляд своїх судів. Наприклад, в статті 420 Кримінального кодексу Нідерландів йдеться лише про покарання за відмивання грошей, «які прямо чи опосередковано походять від правопорушення»[233]. Аналогічний підхід встановлюється статтею 198 Кримінального кодексу України[194]. Третя група держав, наприклад Канада[235], Гонконг[236] та Іспанія[237] встановили, що відмивання грошей карається навіть якщо основний злочин стався в іншій країні, але вони чітко вилучили умову подвійної кримінальності за предикатного злочину. Наприклад, стаття 25 Положення про організовану та серйозну злочинність Гонгконгу встановлює, що «осудні акти включають поведінку, яка становила б осудне правопорушення, якщо б відбулася в Гонгконзі».

Останній підхід виправдовується необхідністю уникнути «атомізації» операцій з відмивання грошей, що часто відбуваються в різних юрисдикціях, а

отже існує потреба розширення сфери дії кримінального закону за межі територій кордонів окремих держав. Водночас, цей підхід несе ризик порушення принципу *nullum crimen sine lege*, що закріплений в статті 7 Європейської конвенції з прав людини[118] та статті 15 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права[123]. Відповідно до цього принципу, було б неприйнятним і несправедливим карати будь-кого в державі А за дії, пов'язані з відмиванням грошей, отриманих від попередньої правомірної поведінки в країні Б, де така поведінка не розглядається як злочин. Якщо це станеться, зникне одна з передумов покарання за відмивання грошей в державі А- вимога, аби ці кошти були отримані злочинним шляхом. Стаття 15 ясно встановлює, що «ніхто не може бути визнаним винним у вчиненні будь-якого кримінального злочину внаслідок якоїсь дії чи упущення, що, згідно з діючим на момент його вчинення внутрідержавним законодавством або міжнародним правом, не були кримінальним злочином»[123].

Слід додати, що включення умови подвійної кримінальності в контексті предикатних злочинів має вирішальне значення з практичної перспективи. Переслідування відмивання грошей для держави А буде складним чи взагалі неможливим, у випадках, коли акт відмивання грошей, отриманих від діяльності, що визнається кримінальною в державі А відбувся в цій самій державі, але діяння, що держава А розглядає як предикатний злочин мало місце в державі Б. Відповідно до правил подвійної кримінальності у контексті міжнародного співробітництва у кримінальних справах, правоохоронним та судовим органам держави Б не буде дозволено співпрацювати з обвинуваченням у розслідуванні відмивання грошей в державі А, оскільки в державі Б предикатне діяння, від якого були отримані активи, що стали об'єктом відмивання, не вважається злочинним діянням, тобто особа, яка здійснила це діяння, принаймні в теорії, не могла розумно передбачити свою поведінку аби уникнути злочину. Таким чином, можна сказати, що умова подвійної кримінальності предикатного злочину має як правове так і практичне значення.

Проблеми, що породжуються встановленням екстериторіальної юрисдикції за злочин відмивання грошей на національному рівні можуть бути проілюстровані на прикладах. Візьмемо законодавство Іспанії. Частина четверта статті 301 Кримінального кодексу Іспанії встановлює, що «правопорушник також підлягає покаранню навіть якщо злочин, від якого походять активи, чи акти, що караються відповідно до попередніх параграфів, були скоєні повністю чи частково за кордоном»[227]. Таким чином, злочин відмивання грошей може бути засуджений судами Іспанії незалежно від громадянства правопорушника, жертви, та держави чи території, де відбувся предикатний злочин чи злочин відмивання грошей.

Іспанські дослідники, наприклад Х.М.П. Герера вважають, що це вказує на існування принципу універсальної юрисдикції за злочин відмивання грошей в іспанському законодавстві[238, 243]. З цього приводу Конституційний Суд Іспанії визнав, що принцип універсальної юрисдикції підтримується в іспанському правопорядку, зазначивши, що законодавець мав явний намір «зробити Іспанію країною, що дотримується принципів безумовної універсальної юрисдикції в засудженні найбільш кричущих та серйозних злочинів. Отже, не потребується додаткового зв'язку іншого за своєю природою, ніж сам злочин, аби здійснювати переслідування за ці злочини на підставі універсального принципу»[239]. З урахуванням цього, можна стверджувати, що іспанське законодавство відносить відмивання грошей до «найбільш кричущих та серйозних злочинів». Це відповідає формулюванню частини п'ятої статті 3 Віденської конвенції, яка відносить відмивання грошей до серйозних злочинів, що викликають занепокоєння всієї міжнародної спільноти.

Іспанські автори мають різне ставлення до універсальної юрисдикції за злочини відмивання грошей. Наприклад, Ф.М. Пеллоні вважає, що немає необхідності перебільшувати значення цього положення, що далеко перевищує вимоги не тільки міжнародних конвенцій та рекомендацій, але й практику інших держав[240,111]. Це уявляється особливо вірним, приймаючи до уваги той факт,

що Іспанія, як уявляється, є єдиною державою в світі, яка прямо включила злочин відмивання грошей до списку злочинів, що можуть засуджуватися на підставі принципу універсальної юрисдикції.

Інший автор, Х.З. Агуадо навпаки вважає, що включення положення про універсальну юрисдикцію є позитивним в усіх сенсах. Цей дослідник вважає, що включення універсального принципу до кримінального права полегшить переслідування злочинців, винних у відмивання грошей, які можуть уникати покарання через те, що їхня діяльність відбувається більше ніж в одній країні. На думку автора, глобалізація економіки та технологічний розвиток мають безпосередній вплив на перебіг прихованих процесів відмивання грошей. Глобалізація дозволяє правопорушникам здійснювати складні транскордонні операції, які неймовірно складно розслідувати та засудити. Отже, імплементація універсальних принципів необхідно для уникнення безкарності в багатьох юрисдикціях, особливо таких, що мають ліберальне законодавство щодо фінансового контролю[154].

Ідею про необхідність визнання універсальної юрисдикції за злочин відмивання грошей підтримує і Х.М.П. Геррера, але зауважує, що це стосується лише доходів від злочинів, пов'язаних з обігом наркотиків. Зокрема, він вказує, що контрабанда наркотиків злочинними групами не має національності та не визнає територіальних кордонів. В цьому контексті глобалізація таких злочинних угруповань призводить до того, що вони можуть уникати відповідальності в національних правових режимах, переміщуючись з однієї держави до іншої. Отже включення універсальних принципів до норм щодо відмивання грошей, пов'язаних з контрабандою наркотиків ґрунтується на думці, що сам по собі принцип територіальності недостатній для достатньо ефективного переслідування злочинів, пов'язаних з відмиванням грошей. Як зазначає дослідник, єдиною альтернативою для досягнення послідовного та ефективного запобігання і засудження злочинних груп, пов'язаних з контрабандою наркотиків є встановлення принципу універсальної юрисдикції на

національному рівні. Більше того, закріпивши принцип універсальної юрисдикції, держави можуть очікувати покращення стану боротьби з відмиванням грошей і від інших злочинних операцій, що пов'язані з контрабандою наркотиків[238,245].

Слабкість такого аргументу, однак, полягає в тому, що діяння відмивання грошей може вчинятися одним злочинцем або будь-яким типом організованої злочинної групи, яка не веде злочинної діяльності в галузі контрабанди наркотиків. Відповідно, більш доцільною уявляється криміналізація діянь з відмивання грошей з урахуванням їхнього фінансового обсягу, а не на підставі зв'язку з конкретним типом предикатного злочину. Те, що може виглядати позитивним в теорії, на практиці може призвести до численних конфліктів між юрисдикціями, які можна буде розв'язати лише через міжнародні договори[241]. Отже, застосування універсальної юрисдикції, що породжує ризик таких конфліктів, буде виправданим лише якщо йдеться про дуже значні обсяги активів.

Говорячи про необхідність запровадження універсальної юрисдикції за злочин відмивання грошей А. Санчез вказує на ризик конфлікту юрисдикцій та робить припущення, що метою іспанського законодавця було гарантувати наявність юрисдикції для переслідування за операції з відмивання грошей в декількох конкретних юрисдикціях, аби гарантувати неunikнення покарання[242,310]. Тут слід додати, що можна вважати, що злочин мав місце на території держави, якщо на її території відбувся хоча б один з елементів цього злочину. Отже, такі дії як, наприклад, направлення електронного листа, телефонний дзвінок чи відкриття депозиту в банку можуть створити достатній зв'язок між цими діяннями та територією держави, що матиме юрисдикцію відносно даних фактів. Наприклад, особа, що перебуває на території Німеччини може здійснити переведення грошей в офшор через іспанський банківський рахунок, що створить юрисдикцію як для Іспанії, так і для Німеччини з переслідування злочину відмивання грошей.

Розглянемо це питання на прикладі США. В цілому, Сполучені Штати Америки підтримує територіальний принцип (та в деяких випадках активний та пасивний персональний принцип) для встановлення юрисдикції своїх судів над злочинною поведінкою з відмивання грошей. Так, стаття 1957(b) Кодексу Сполучених Штатів (United States Code) надає юрисдикцію судам США над правопорушеннями, пов'язаними з відмиванням грошей, якщо це правопорушення чи предикатний злочин відбувається на території США. Однак, стаття 1956 того ж Кодексу встановлює перелік предикатних злочинів, які вважаються такими, якщо вони відбулися в іноземній країні. До них належать, наприклад, участь в організованій злочинній групі, контрабанда викрадених товарів та шахрайство[243]. Однак, в практиці американські суди трактують цей перелік дуже широко. Наприклад, у справі Пасквантіно проти Сполучених Штатів Верховний Суд США поширив юрисдикцію кримінальних судів на всі економічні злочини, пов'язані з відмиванням грошей. Зокрема, п'ятьма голосами проти чотирьох було вирішено поширювати юрисдикцію США на випадки коли в США є розумний та обґрунтований інтерес щодо злочину, який відбувся на іноземній території, або якщо використовувалися системи зв'язку, які належать США[244]. Очевидно, що Верховний Суд США в справі Паскватіно входив з концепції про повсюдність переслідування за відмивання грошей. було достатньо простого телефонного дзвінка, аби американський суд визнав наявність своєї юрисдикції на підставі принципу територіальності, хоча по суті всі злочинні діяння відбулися поза територією США.

Окрім національних держав, юрисдикція за злочин відмивання грошей теоретично може встановлюватися міжнародними судовими інституціями. Включення серйозних злочинів щодо відмивання грошей в юрисдикцію міжнародного суду створило б гарантію справедливого судочинства. Передача проваджень щодо відмивання грошей на міжнародний рівень могла б мати позитивний вплив на національне кримінальне законодавство, збагативши

практику внутрішньодержавних судів та спонукаючи правоохоронні та судові органи приділяти більшу увагу запобіганню та придушенню відмивання грошей.

Ідея передачі правопорушень, пов'язаних з відмиванням грошей, на міжнародний рівень, не нова. Ще в 1994 році група експертів розглядала можливість ухвалення Проекту статуту Комісії міжнародного права ООН про міжнародний кримінальний суд і запропонувала, аби потенційний міжнародний кримінальний суд отримав юрисдикцію, серед іншого, щодо серйозних правопорушень, пов'язаних з контрабандою наркотиків та відмивання грошей, що мають міжнародний вимір [245,140]. Однак, провідні держави, наприклад США та Сполучене Королівство виступили проти такої передачі юрисдикції, внаслідок чого зазначені питання не були включені до Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Можна припускати, що МКС не може собі дозволити додання нових категорій справ, оскільки і так достатньо навантажений розслідуванням основних міжнародних злочинів, таких як геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та геноцид. Економічні злочини суттєво відрізняються за своїм характером від основних міжнародних злочинів. Альтернативою могло б бути створення спеціалізованого міжнародного суду для масштабних злочинів відмивання грошей. До такого висновку доходить, наприклад, Н. Мугарура, який запропонував включення серйозних злочинів щодо відмивання грошей в юрисдикцію спеціального міжнародного суду[246,77].

Подібну правову стратегію було запропоновано резолюцією Ради Безпеки ООН 1918 2010 року, в якій містилася пропозиція створення міжнародного спеціалізованого кримінального суду для засудження міжнародного злочину піратства на противагу ідеї включити злочин піратства до Римського статуту[247]. Цією резолюцією Рада Безпеки закликала держави криміналізувати злочин піратства за національним законодавством та запропонувала Генеральному Секретарю ООН розглянути можливість створення спеціалізованого міжнародного трибуналу для засудження піратства.

Як зазначалося вище, МКС має юрисдикцію щодо найбільш тяжких злочинів, «які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства»[248]. По аналогії з цим, якщо б припускати можливість включення злочину відмивання грошей до Римського статуту чи створення спеціалізованого суду, подібного до МКС для злочинів відмивання грошей, було б логічно припускати, що злочин відмивання грошей є тяжким транснаціональним злочином, що викликає занепокоєння міжнародного співтовариства. Отже, необхідно встановити, чи є злочин відмивання грошей таким злочином.

Тут необхідно відзначити, що злочин відмивання грошей може визнаватися тяжким злочином. Наприклад, Кримінальний кодекс України встановлює в частині третій статті 209, що відмивання грошей, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років[194], тобто встановлює за цей злочин санкцію як за тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Подібного підходу дотримується законодавець і в інших державах. Цей злочин посягає на три групи суспільних інтересів: інтереси, захищені нормами щодо предикатного злочину, відправлення правосуддя та соціально-економічну систему. Операції з відмивання грошей часто пов'язані з діяльністю організованих злочинних груп, зокрема терористичних. Активи, отримані в результаті відмивання грошей, можуть бути використані для вчинення інших злочинів та посилюють структуру організованих злочинних груп. Акумуляція та відмивання суттєвих обсягів кримінальних прибутків дозволяє кримінальним групам зосереджувати багатство та владу, що вони можуть використати для подальшого нанесення шкоди соціально-економічній системі.

Злочин відмивання грошей також є транснаціональним. Відповідно до частини другої статті 3 Палермської конвенції, злочин носить транснаціональний характер, якщо:

"а) він вчинений у більш ніж одній державі;

b) він вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі;

c) він вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі;

d) він вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі[174].

Злочин відмивання грошей вчиняється в одній державі, коли всі його елементи відбуваються в одній юрисдикції. Він стає транснаціональним коли при вчиненні цього злочину використовується більше ніж одна юрисдикція, наприклад коли предикатний злочин вчиняється в одній юрисдикції, а відмивання грошей – в іншій. Більше того, злочин відмивання грошей може бути транснаціональним навіть коли він в цілому відбувається на території однієї держави, за умови, що певні підготовчі заходи до злочину відбулися на іншій території. Наприклад, коли організована злочинна група, що займається контрабандою наркотиків на території держави планує та проводить відмивання грошей через іншу державу. Також він може вважатися транснаціональним, якщо він скоюється в одній юрисдикції за участі організованої кримінальної групи, що зазвичай оперує в декількох державах. Наприклад, організована злочинна група може базуватися на території держави, де вона здійснює злочинну діяльність та діяльність з відмивання грошей, однак вона користується можливостями інших кримінальних груп, що знаходяться на території інших держав.

Злочин відмивання грошей також слід вважати транснаціональним коли всі елементи злочину вчинені на території однієї держави, однак він має наслідки на території іншої держави. У випадках, коли операції з відмивання грошей стосуються суттєвих сум, можна вважати, що злочин відмивання грошей має наслідки на території інших держав, оскільки ці суми можуть бути відмиті в одній державі та використані в іншій державі, наприклад, у форматі інвестицій чи споживання. Таким чином, злочин, що відбувся на території однієї держави,

може мати вплив на економіку та відправлення правосуддя в інших державах. Надання можливості розгляду злочину відмивання грошей Міжнародному кримінальному суду чи іншій спеціалізованій міжнародній судовій установі дозволить ефективніше боротися з цим злочином в глобалізованому світі.

3.2. Взаємна правова допомога у справах про відмивання грошей

Зазвичай, взаємна правова допомога в кримінальних провадженнях є процесом, за допомогою якого держави можуть просити та надавати допомогу в збиранні доказів, і цей процес відбувається через дипломатичні канали після отримання відповідних запитів. Як пише В.О. Туляков, «Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні – це взаємна допомога, що надається однією країною іншій у здійсненні правосуддя, особливо у справах, пов'язаних із транскордонною злочинною діяльністю. Вона охоплює різні аспекти, включаючи обмін доказами, екстрадицію, допит свідків та виконання іноземних судових рішень. Основна мета полягає в тому, щоб злочинці не знаходили безпечного притулку в інших країнах і щоб правосуддя здійснювалося ефективно»[249,37].

Невід'ємною частиною кримінального переслідування за злочин відмивання грошей є доступ до відповідної фінансової інформації, що дозволяє ідентифікувати та простежити рух коштів. Крім того, зобов'язання щодо інформування, встановлене, наприклад, статтею 7 Палермської конвенції та статтею 34 Варшавської конвенції передбачає потребу в існуванні спеціалізованих урядових агенцій для обробки та повідомлення підозрілої інформації як на національному, так і на міжнародному рівні. Вони повинні мати здатність систематично аналізувати та перевіряти таку інформацію. Як правило, така функція покладається на підрозділи фінансової розвідки. Така розвідка може здійснюватися шляхом аналізу відкритих джерел або проведення оперативних заходів, наприклад, шляхом інфільтрації в мережі злочинних організацій, що пов'язані з відмиванням грошей[250,274].

Перші підрозділи фінансової розвідки (ПФР) були створені наприкінці 1980-х років[251]. Їхній повноцінний розвиток дозволило ухвалення ряду міжнародних документів, що формально згадують про необхідність створення таких підрозділів. Наприклад, такі вимоги встановлені частиною першою статті 7 Палермської конвенції та рекомендаціями FATF. Так, в 2003 році FATF вперше надала безпосередню рекомендацію щодо створення та функціонування ПФР[67].

Розуміючи важливість розбудови глобальної мережі ПФР, в 1995 році група представників цих органів створила Егмонтську групу підрозділів фінансової розвідки[252]. Вона проводить регулярні зустрічі ПФР з метою пошуку способів посилення взаємного адміністративного співробітництва, особливо в сферах обміну інформацією, підготовки та обміну досвідом в сфері взаємної правової допомоги в боротьбі з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Зокрема, Група розробила функціональне визначення ПФР в 1996 році та доповнила його в 2004, 2013 та 2023 роках. Відповідно до нього, «держави повинні створити підрозділ фінансової розвідки (ПФР), який слугує національним центром збору та аналізу: (а) повідомлень про підозрілі правочини; та (б) іншої інформації, що стосується відмивання грошей, пов'язаної з предикатними злочинами та фінансуванням тероризму та для поширення результатів такого аналізу. ПФР повинні мати можливість отримувати додаткову інформацію від інформативних служб та повинні мати вчасний доступ до фінансової, адміністративної та правозастосовної інформації, яка необхідна для належного виконання їхніх функцій»[253].

Інші міжнародні організації, такі як МВФ та Світовий банк, а також їхні держави-учасниці, надали допомогу ряду інших держав в створенні та посиленні ПФР. Станом на липень 2024 року до Групи входить 177 ПФР інших держав. Хоча ПФР мають однакові основні функції зі збору, аналізу і поширення фінансової інформації, вони суттєво відрізняються від держави до держави в адміністративному плані. У таких країнах як США, Франція ПФР є частиною

структури під керівництвом регуляторної та наглядової агенції, що не входить до системи виконавчої чи судової влади, тобто є незалежним центральним органом влади. В інших країнах ПФР існують при загальних чи спеціалізованих поліцейських агентствах, таких як підрозділи фінансової поліції, прикладом чого можуть слугувати Німеччина та Сполучене Королівство. Третя модель передбачає зв'язок з органами прокуратури. Ця модель почасти використовується в країнах системи континентального права, де прокурори мають контроль над кримінальними провадженнями та органами слідства. В гібридній моделі ПФР поєднують організаційні риси деяких моделей описаних вище з метою отримання переваг всіх цих моделей[254].

Доступна ПФР інформація може становити інтерес для інших органів, наприклад, органів прокуратури та слідства, в аспекті розслідування злочинів відмивання грошей. Як ПФР, так і інші органи можуть отримати переваги від такого інформаційного обміну, зокрема, через Егмонтську групу. Цей канал обміну інформацією, як правило, не висуває обтяжливих вимог, які існують при застосуванні інших форм обміну інформацією, наприклад, при взаємній правовій допомозі на підставі договорів. Більшість держав дозволяє своїм ПФР обмінюватися інформацією з іншими ПФР відповідно до національного законодавства та міжнародних принципів обміну інформацією між ПФР. Зокрема, Егмонтська група запропонувала Принципи інформаційного обміну між підрозділами фінансової розвідки[255]. Ці Принципи заохочують міжнародне співробітництво на основі взаємності з урахуванням таких базових правил:

- i) вільний обмін інформації для цілей аналізу на рівні ПФР;
- ii) відмова від поширення чи використання інформації для будь-яких інших цілей без згоди ПФР, що її надає;
- iii) захист конфіденційності інформації.

Тим не менш, неможливо уникнути перешкод для інформаційного обміну між ПФР, оскільки самі ПФР підлягають ряду різноманітних

внутрішньодержавних правових, політичних та економічних обмежень. Деякі держави уповноважують свої ПФР обмінюватися інформацією зі своїми візаві без формальної угоди між ними, інші вимагають ПФР укладати модельні меморандуми, розроблені Егмонтською групою. Типовий меморандум встановлює умови обміну інформацією, наприклад, типи інформації, що може бути поширення та обмеження на поширення інформації щодо якої може відбуватися обмін.

Підводячи підсумок аналізу діяльності ПФР слід підкреслити, що вони мають унікальний набір повноважень в державах для виконання своїх основних функцій міжнародного обміну фінансовою інформацією для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Тому їх слід визнати найкращим способом просування інформаційного обміну в цілях взаємної правової допомоги.

Інший поширений спосіб такої допомоги полягає в укладанні договорів про взаємну правову допомогу міжнародного, регіонального чи двостороннього характеру. Деякі з таких договорів містять лише загальні положення щодо взаємної правової допомоги в широкому спектрі питань кримінальних розслідувань, прикладом чого може слугувати Договір про взаємну правову допомогу в кримінальних питаннях, підписаний державами-членами АСЕАН[256]. В інших договорах, наприклад тих, що стосуються широкого кола питань боротьби з відмиванням грошей, взаємна правова допомога згадується як частина такої боротьби. Наприклад, пункт b) частини першої статті 7 Палермської конвенції вимагає, аби «регулюючі, правоохоронні й інші органи, які ведуть боротьбу з відмиванням коштів (у тому числі, коли це відповідає внутрішньому законодавству, і судові органи), були здатні здійснювати співробітництво й обмін інформацією на національному і міжнародному рівнях на умовах, що встановлюються внутрішнім законодавством, і з цією метою розглядає питання про заснування підрозділу з фінансової оперативної

інформації, що буде діяти як національний центр для збору, аналізу і поширення інформації, що стосується можливих випадків відмивання коштів»[174].

Відповідно до цих положень та рекомендацій FATF, держави повинні надавати одна одній взаємну правову допомогу в розслідування, засудженні та судових провадженнях щодо справ про відмивання грошей. Типовими формами взаємної правової допомоги у справах про відмивання грошей можуть бути надання оригіналів чи посвідчених копій відповідних документів та записів, наприклад, банківських, корпоративних чи бізнесових архівів, ідентифікація та простеження проваджень щодо злочинів, власності, та інших предметів, що можуть мати доказову силу.

Звичайною та ефективною правовою підставою для взаємної правової допомоги в боротьбі з відмиванням грошей є двосторонні договори. В якості прикладу можна навести двосторонній договір між США та Швейцарською конфедерацією 1973 року[257], що став першим подібним договором між державою системи загального права та державою континентальної правової системи. Договір став успішною моделлю для подальших договорів з питань кримінального права, особливо щодо співробітництва у заморожуванні та арешті активів та збиранні доказів в іноземній державі, що має сильні правові норми відносно таємності банківських операцій. На даний момент існує декілька двосторонніх договорів, які містять детальні зобов'язання відносно взаємної правової допомоги у відстежуванні, заморожуванні чи арешті та конфіскації доходів від злочинів. Шляхом двосторонніх переговорів держави можуть створювати угоди, застосовні в їхніх правових системах та оминати проблеми, що можуть виникати через різницю правових систем. Наприклад, деякі держави можуть обмежувати діяльність судових органів, але поблажливо ставитися до діяльності органів прокуратури[258].

Окрім договорів, більшість держав мають власне законодавство щодо взаємної правової допомоги, що, зазвичай, містить положення та процедури щодо опрацювання, передачі та виконання вхідних та вихідних запитів про

взаємну правову допомогу. Ці закони часто ухвалюються у відповідності до міжнародно-правових норм та принципів, які походять з відповідних договорів. В більшості випадків, такі закони створюють необхідну національну систему законодавства, що дозволяє державам виконувати зобов'язання, які випливають з відповідних договорів. Інші держави ухвалюють законодавство щодо взаємної правової допомоги, навіть не будучи сторонами відповідного договору. Таке законодавство дозволяє виконувати запити про взаємну правову допомогу на підставі звичаєвого принципу взаємності. Наприклад, Закон про взаємну правову допомогу в кримінальних справах Тайланду встановлює, що допомога може надаватися навіть за відсутності договору між Тайландом та державою, що направляє запит, за умови, що ця держава надає допомогу Тайланду в кримінальних справах на відповідний запит.[259]

Міжнародні конвенції, регіональні та двосторонні угоди про взаємну правову допомогу, зазвичай, встановлюють широкий список заходів щодо взаємної правової допомоги в кримінальних справах. Наприклад, статті 1 Договору АСЕАН щодо взаємної правової допомоги в кримінальних справах визначає такі типи взаємної правової допомоги:

- a) збирання доказів та отримання добровільних показань від осіб;
- b) укладання домовленостей з особами щодо надання свідчень, які допомагають в кримінальних справах;
- c) організація передачі судових документів;
- d) виконання обшуків та конфіскацій;
- e) огляд предметів та місць;
- f) надання оригіналів чи посвідчених копій відповідних документів, записів та предметів, що представляють собою докази;
- g) ідентифікація чи відстеження власності, що походить від вчинення правопорушень та знарядь злочинів;

h) обмеження правочинів з власністю, замороження власності, що походить від вчинення правопорушень, що може бути знайдена, заарештована чи конфіскована;

i) пошук та ідентифікація свідків та підозрюваних;

k) надання інших видів допомоги, щодо якої може бути досягнуто угоди, яка відповідає цілям договору та законодавству запитуваної сторони[260].

Як можна помітити, є дві категорії допомоги: допомога у зборі доказів злочинів та допомога для цілей конфіскації майна, набутого злочинним шляхом та повернення такого майна. Для цілей збору та систематизації доказів у справах щодо відмивання грошей чи заморожуванні фінансових правочинів, найбільш важливим є надання фінансових записів.

При направленні та виконанні запитів про взаємну правову допомогу знов таки постає питання подвійної кримінальності, яка є звичайною вимогою для взаємної правової допомоги на підставі договорів. В деяких міжнародних договорах відсутність подвійної кримінальності може розглядатися як підстава для відмови у взаємній правовій допомозі. Тим не менш, умови таких договорів не забороняють державам надавати таку допомогу, якщо це дозволяється за національним законодавством. Щодо взаємної правової допомоги у справах про відмивання грошей, FATF рекомендує, аби держави надавали взаємну правову допомогу, незважаючи на відсутність подвійної кримінальності, якщо така допомога не передбачає примусових заходів[64]. Примусовими заходами в даному контексті можуть вважатися обшуки, арешт чи заморожування майна, отриманого злочинним шляхом чи інші заходи, які можуть порушувати права осіб, наприклад, шляхом стеження за особами чи зняття інформації з каналів зв'язку. На практиці, багато країн застосовують ці рекомендації, аби зробити взаємну правову допомогу в кримінальних провадженнях більш гнучкою та такою, що відповідає вимогам реальності[261]. Наприклад, за законодавством Філіппін, запити про взаємну правову допомогу, що стосуються обшуку та арешту активів повинні відповідати так званій вимозі про «можливу причину».

Вона визначається в законодавстві цієї країни як «такі факти та обставини, що призвели б розумну, розсудливу та обачну людину до переконання, що правопорушення було скоєно, і що об'єкти, які розшукуються у зв'язку з таким правопорушенням знаходяться в місці, яке підлягає обшуку»[262].

FATF також рекомендує, аби «там, де для взаємної правової допомоги у справах про відмивання грошей вимагається подвійна кримінальність, вважалося б, що така вимога задоволена незалежно від того, чи поміщають обидві держави відмивання грошей в одну категорію злочинів та чи позначають правопорушення за допомогою однакової термінології, за умови, що обидві держави криміналізують поведінку, яка стоїть за правопорушенням[62]. На практиці, в залежності від конкретних запитів про правову допомогу, вимога подвійної кримінальності може бути абстрактною чи конкретною. Часто вимагається, аби поведінка, про яку йдеться, вважалася кримінальною за законодавством обох держав. На відміну від цього, якщо говорити про запит на конфіскацію, пов'язану з засудженням, важливим є забезпечення того, аби злочин, про який йдеться, був кримінально карним в запитуваній державі, яка бере до уваги можливі підстави для виключення кримінальної відповідальності.

Подвійна кримінальність може становити проблему при обробці запитів на взаємну правову допомогу коли вона застосовується до юридичних осіб, особливо у випадках можливої корпоративної кримінальної відповідальності. Ряд держав не визнає корпоративної кримінальної відповідальності і може відмовити у запиті на правову допомогу щодо здійснення слідчих заходів, запобіжних заходів чи конфіскації доходів від корпоративних злочинів.

В контексті виконання зарубіжних судових рішень у кримінальних справах, зокрема ордерів щодо конфіскації, важливо враховувати принцип *ne bis in idem*, тобто принцип, відповідно до якого одна і та сама особа не може бути притягнута до відповідальності двічі за одне і те саме правопорушення, що може мати три основних прояви. По-перше, принцип може слугувати підставою для відмови у взаємній правовій допомозі, коли запитувана держава чи третя держава

вже здійснили переслідування за злочин. Він може призвести до заборони подальших дій запитуваної держави (наприклад, у випадку виконання іноземного ордеру про конфіскації, якщо він матиме той самий ефект, що й виданий в середині держави ордер про конфіскацію. Він може запобігти запитуючій державі виконати рішення у кримінальній справі після того, як вона передала виконання цього рішення іноземній державі[1]. Основною проблемою тут є транснаціональне застосування принципу *ne bis in idem* в контексті виконання іноземного рішення про конфіскацію. Одностороннє виконання може призвести до «подвійної конфіскації», коли більше ніж одна держава може забажати конфіскувати одні й ті самі прибутки від одного і того самого правопорушення. Ця ситуація створює конкуренцію виконавчої юрисдикції, відповідно очікується, що залучені держави будуть проводити консультації одна з одною для визначення того, яка держава повинна виконувати ордер про конфіскацію.

Якщо держава бажає виконати ордер про конфіскацію злочинних активів, розташованих за кордоном, вона може запитати допомоги в інших держав щодо їхньої ідентифікації, заморожування чи арешту, і зрештою щодо конфіскації цих активів. Міжнародне співробітництво в ідентифікації, відстеженні, арешті та конфіскації кримінальних активів ґрунтується на багатосторонніх міжнародних договорах, таких як Віденська конвенція 1988 року (частина п'ята статті 4), Палермській конвенції (статті 13) та рекомендаціях FATF[263]. Цей тип міжнародного співробітництва створює багато проблем на практиці через різні підходи до конфіскації злочинних активів в різних країнах. Отже, міжнародні конвенції демонструють стриманий підхід, дозволяючи виконання таких запитів «у максимальній мірі, що можлива в рамках її внутрішньої правової системи»[265]. Термін «у максимальній мірі, що можлива в рамках внутрішньої правової системи» відображає той факт, що різні країни можуть виконувати рішення про конфіскацію злочинних активів в різний спосіб.

На практиці, через відмінні норми національних законодавств, застосування державами міжнародних стандартів виявлення активів, здобутих злочинним шляхом, відрізняється за обсягом та характером процедур, що застосовуються. Наслідком цього стає те, що співробітництво держав обмежується мінімальними вимогами, щодо такого співробітництва, встановленими, наприклад, частиною четвертою статті 5 Віденської конвенції, частиною другою статті 13 Палермської конвенції та частиною другою статті 55 Конвенції ООН по боротьбі з корупцією, якими встановлюються заходи у відповідь на запит іншої держави, який стосується запобіжних заходів по виявленню, відстеженню, заморожуванню та арешту різних типів кримінальних активів. Ці заходи є важливими на ранніх етапах розслідування, яке призводить до конфіскації. Вони запобігають тому, аби злочинці позбулися такого активу. Конвенції покладають на запитувану державу обов'язок здійснювати запобіжні заходи у відповідь на запит від запитуючої держави. Звісно, цей обов'язок обмежується «максимальною мірою, що можлива в рамках внутрішньої правової системи». Не існує положень щодо процедури здійснення запобіжних заходів в запитуючій державі.

На практиці, процедура повинна відповідати внутрішнім законодавчим обмеженням держави, що виконує запит та нормам права запитуючої держави, аби порядок виконання запиту відповідав нормам процесуального права цієї держави. В цілому, такі заходи пов'язані з процедурою конфіскації. Так, частина четверта статті 5 Віденської конвенції та частина перша статті 13 Палермської конвенції стосуються допомоги, що надається однією державою-учасницею іншій в контексті конфіскації. Після отримання запиту на конфіскацію від запитуючої держави, якщо запитувана держава приймає рішення про надання допомоги, вона подає запит своїм компетентним органам, які мають два варіанти дій. Перший варіант полягає у передачі запиту на конфіскацію та застосовується коли в запитуючій державі відсутній відповідний ордер на конфіскацію. В цій ситуації, запит на конфіскацію вперше робиться в запитуваній державі

відповідно до її національного законодавства. Після надання відповідних документів запитуючою державою, компетентні органи влади запитуваної держави (як правило, це судові органи) мають дискрецію задовольнити чи відмовити в ордері на конфіскацію. Друга можливість – виконання ордеру на конфіскацію – стосується ситуації, де ордер на конфіскацію вже був виданий в запитуючій державі та йдеться виключно про його виконання в запитуваній державі. Запитувана держава передає ордер на конфіскацію своїм компетентним органам. Якщо такий ордер виконується, він виконується відповідно до законодавства запитуваної держави. Ця опція явно вимагає визнання іноземного ордеру про конфіскацію від запитуваної держави, що є формою виконання рішення в кримінальній справі. Такий варіант є більш швидким та ефективним.

Який би варіант не був обраний, він повинен відповідати законодавству запитуваної держави та чинних для неї двосторонніх і багатосторонніх договорів та інших угод та домовленостей. Держави можуть відмовитися від співробітництва в питаннях конфіскації через багато підстав, наведених в багатосторонніх конвенціях. Наприклад, відмова можлива, якщо запит про конфіскацію суперечить фундаментальним правовим принципам, наприклад, вимозі про подвійну кримінальність та принципу *non bis in idem*. Також у запиті може бути відмовлено, «якщо запитувана Держава-учасниця вважає, що виконання прохання може завдати шкоди її суверенітету, безпеці, громадському порядку або іншим життєво важливим інтересам»[265]. При цьому, однак, слід враховувати рекомендації FATF, відповідно до яких держави не повинні відмовляти в запитах на взаємну правову допомогу з міркувань податків, таємності чи конфіденційності, та що держави повинні мати змогу відповісти на запити, які не ґрунтуються на конвенціях та здійснити відповідні запобіжні заходи, якщо вони не порушують фундаментальних принципів їх внутрішнього законодавства[263].

В практиці, однак, може виникати ситуація, коли обидві держави (як запитуюча, так і запитувана) мають інтерес в конфіскації одного і того самого

активу. Обидві держави можуть заявити про своє право на долю в конфіскованих активах та мати юрисдикцію для такої конфіскації та бути державами, що постраждали від наслідків злочину, пов'язаного з такими активами, або бажати здійснити зусилля, аби компенсувати жертві злочину її збитки за рахунок конфіскованих активів[266]. Розподіл конфіскованих активів також може створити фінансові стимули для держав кооперувати в конфіскації таких активів. Щодо цієї ситуації Палермська конвенція пропонує, аби держави розглянули «передачу іншим Державам-учасникам на регулярній або разовій основі частини доходів від злочинів, або майна, чи коштів, отриманих в результаті реалізації таких доходів або майна, відповідно до свого внутрішнього законодавства чи адміністративних процедур»[265]. Відповідні рекомендації надає і FATF[263]. Частина третя статті 57 Конвенції ООН проти корупції, яка стосується грошей, отриманих від розкрадання державного майна чи відмивання викраденого державного майна, а також активів, що перебували у власності держави, пропонує повертати такі активи запитуючій державі[82].

Особливо розвинутою система взаємної правової допомоги в кримінальних справах щодо відмивання грошей є в Європі. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та про фінансування тероризму (Варшавська конвенція) наразі є єдиним всеохоплюючим міжнародним договором, що покриває запобігання та боротьбу з відмиванням грошей та фінансування тероризму, повернення доходів, отриманих злочинним шляхом та міжнародне співробітництво. Конвенція виходить з того, що позбавлення злочинців активів, отриманих від злочинної діяльності, є ключовим елементом боротьби з організованою злочинністю, оскільки повернення таких активів знищує стимули для злочинної діяльності, захищаючи при цьому цілісність фінансової системи та економіки. Ефективні заходи з повернення активів дозволяють також компенсації жертвам злочину[267]. Варшавська конвенція та Європейська

конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах[268] створюють достатні правові підстави для повернення активів, здобутих злочинним шляхом.

Тим не менш, попри зусилля європейських інституцій, доля активів, що повертаються внаслідок міжнародного співробітництва лишається скромною, сягаючи лише приблизно 2%[269]. Таких результатів, безумовно, недостатньо для того, аби стверджувати, що злочинна діяльність не окупається, оскільки конфіскація активів, здобутих злочинним шляхом залишається рідкістю. Це можна пояснити тим, що наявна система міжнародного співробітництва та взаємної правової допомоги не справляється з покладеним на неї завданням.

У відповідь на це в Європі було запущено ряд ініціатив, а саме:

- FATF, як головний ініціатор міжнародних стандартів взаємної правової допомоги в поверненні активів нещодавно переглянув свої стандарти в даному питанні. Зокрема, в 2023 році FATF розробив нову редакцію Рекомендацій 4 та 38[270] в світлі яких держави будуть оцінюватися зусилля держав у взаємній правовій допомозі у поверненні викрадених активів;

- на рівні Європейського Союзу Європейська Комісія презентувала пропозицію нової директиви [271] Європейського парламенту та Ради щодо повернення та конфіскації активів;

Інтерпол оголосив поліцейське співробітництво у поверненні активів одним зі своїх головних пріоритетів[272].

В рамках обговорень Конференції держав-учасниць Варшавської конвенції розглядається три основних сфери, в яких потрібен подальший розвиток міжнародної співпраці:

- проактивне управління вилученими та конфіскованими активами, спрямоване на збереження та/або нарощування цінності відповідних активів та забезпечення прозорості, підзвітності та громадської довіри в ефективності такого управління;

- надання державам-учасницям конкретних інструментів для розподілу конфіскованих активів;

- впровадження у спосіб, що відповідає принципам поваги до фундаментальних прав і свобод, механізмів конфіскації та забезпечення виконання запитів на взаємну правову допомогу, виданих в іноземних країнах[267]

Що стосується першого напрямку управління активами, важливо відзначити, що Варшавська конвенція в статті 6 встановлює широке зобов'язання для держав вживати «таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення належного управління заблокованим або заарештованим майном»[79]. З цього приводу державами-учасницями був розроблений ряд кращих практик, що були підсумовані в Тематичному моніторинговому звіті щодо статті 6 Варшавської конвенції з управління замороженим чи заарештованим майном[273]. Водночас, питання управління конфіскованими активами розглядалося Парламентською асамблеєю Ради Європи як в контексті ефективності національних правових систем, так і в контексті міжнародного співробітництва[274]. Зокрема, розглядалося питання подальшого просування можливості соціально орієнтованого використання конфіскованих активів та створення централізованих інституцій на національному рівні для управління такими активами. Такі інституції повинні володіти необхідними повноваженнями та ресурсами для адміністрування відповідних активів та робити їх доступними для соціальних цілей у співробітництві з місцевими неурядовими організаціями. Пріоритетним вважається використання конфіскованих активів для компенсації безпосереднім та непрямим жертвам, а також часткове їх використання для підсилення спроможностей поліції та судових органів з ідентифікації арешту та конфіскації максимально можливої кількості злочинно отриманого майна. Також приділялася увага поверненню активів з запитуваної держави запитуючій державі з отриманням гарантій належного використання повернутих активів для передачі власникам, компенсації жертвам, соціального використання тощо.

Розподіл та повернення конфіскованих активів нерозривно пов'язаний з належним управлінням ними. Таке повернення можливе з використанням спроможностей підрозділів фінансової розвідки та каналів взаємної правової допомоги та поліцейського співробітництва, що призводить не тільки до відновлення прав власності та належного використання активів, але й покращує можливості з переслідування злочинців. Тим не менш, коли активи нарешті опиняються конфіскованими, вони почасти залишаються в юрисдикції, де були початково заарештовані та лише зрідка повертаються до країни походження чи передаються країні, що зробила внесок у розслідування. Відповідно, значна частина жертв має складнощі з отриманням компенсації шкоди від скоєного проти них злочину. Так, за підрахунками Світового банку, лише 3% конфіскованих активів повертаються в країни, що розвиваються, що призводить до зростання економічної нерівності між державами та піднімає питання справедливості міжнародно-правових норм[275].

3.3. Виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо боротьби з відмиванням грошей

Україна прийняла на себе широкий спектр міжнародних зобов'язань щодо боротьби з відмиванням грошей, що означало трансформацію національної правової системи України. Зокрема, наша держава є стороною Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року (Віденської конвенції)[59] Конвенції ООН проти корупції 2003 року[82], Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2005 року (Палермської конвенції)[174], Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 року (Варшавської конвенції)[70].

На виконання цих міжнародних зобов'язань в Україні прийнятий закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження

зброї масового знищення»[276]. Як підкреслює І.В. Коломієць, в Україні відповідальність за легалізацію злочинних коштів та неповідомлення або незаконне розголошення інформації про осіб, що здійснюють сумнівні (підозрілі) операції, є однією із найбільш суворих у світі [277,168]. Однак наскільки це законодавство реалізується на практиці і як оцінюються зусилля України по боротьбі з відмиванням грошей?

В 2002 році Україна потрапила в список FATF як країна, що потребує покращень в боротьбі з легалізацією доходів, отриманих від злочинної діяльності та фінансування тероризму[278,45]. Перебування в списку створювало ризик для іноземних інвестицій та глобальної діяльності на світовому ринку. Україна мала слабкі антикорупційні механізми та механізми фінансового контролю, що ускладнювало боротьбу з доходами, отриманими злочинним шляхом. Внаслідок включення до списку, Україна прийняла на себе зобов'язання здійснити ряд реформ та заходів, спрямованих на покращення законодавства про боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму[279]. Зокрема, було внесено зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, якими було запроваджено відповідальність за легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму у відповідності до стандартів FATF. Наприклад, було запроваджене покарання у вигляді ув'язнення на строк до 15 років за «вчинення фінансової операції чи укладення угоди з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів»[280].

Також привертає увагу Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з питань запобігання використанню банків та інших фінансових установ з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»[281]. Даний документ мав на меті покращити контроль та нагляд за фінансовими інституціями та посилити механізми боротьби з фінансовими злочинами. Крім того, в січні 2002 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про утворення Державного департаменту фінансового моніторингу» в рамках Міністерства фінансів України[282]. Цією постановою було утворено спеціальний департамент, який мав покращити фінансовий моніторинг та забезпечити ефективне виявлення підозрілих правочинів.

Завдяки застосуванню цих заходів, Україна покращила свою систему боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансуванням тероризму. Вони дозволили покращити відповідність вимогам FATF, яка виключила Україну з списку країн, що потребують покращення в цій сфері. Однак, в 2010-2011 роках Україна знов була включена до списку FATF через недоліки в законодавстві і практиці щодо відмивання грошей та боротьби з тероризмом²⁸³[]. В цей час Україна не мала ефективної системи для виявлення та запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, зокрема було відсутнє ефективне міжнародне співробітництво, що ускладнювало виявлення та засудження випадків таких злочинів. Поміщення України в список FATF вказувало на необхідність подальших заходів у відповідній сфері.

З того моменту Україна активно здійснювала заходи по боротьбі з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, пов'язані, зокрема, з прагненням вступу до Європейського Союзу. Як відомо, Конституція України встановлює, що Україна проводить стратегічний курс «на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі»[284]. В 2014 році була укладена Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, вже в преамбулі якої наша держава зобов'язалася «вести боротьбу з організованою злочинністю та легалізацією (відмиванням) коштів, зменшувати постачання та

попит на незаконні наркотичні засоби і посилювати співробітництво в боротьбі з тероризмом»[285]. Відповідно до статті 20 тієї ж Угоди, сторони «співробітничать з метою запобігання та боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму. Із цією метою Сторони посилюють двостороннє та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема співробітництво на оперативному рівні. Сторони забезпечують імплементацію відповідних міжнародних стандартів, зокрема стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF) та стандартів, рівнозначних тим, які були прийняті Союзом». Нарешті, згідно із статтею 127 Угоди, сторони зобов'язалися докладати необхідних зусиль, зокрема, в імплементації рекомендацій FATF.

Практичне співробітництво між Україною та ЄС здійснюється за допомогою Європолу. Так, в 2009 році між Україною та Європолом була підписана Угода про стратегічне співробітництво[286], відповідно до Додатку 2 до якої, «нелегальна діяльність, пов'язана з відмиванням грошей» визначена як один з різновидів злочинів, щодо яких сторони співпрацюють, причому відмивання грошей визначається з посиланням на Страсбурзьку конвенцію 1990 року. В 2017 році Угода була оновлена з підписанням Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво[287], яка віднесла нелегальну діяльність, пов'язану з відмиванням грошей, до сфери діяльності Європолу. Нова угода була спрямована на створення співробітництва задля підтримки держав-членів ЄС та України в запобіганні організованій злочинності, в тому числі, відмиванню грошей шляхом інформаційного обміну між Україною та Європолом. Відповідно до статті 4 Угоди, «співробітництво може включати, відповідно до визначених Рішенням Ради Європолу завдань Європолу, обмін спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в

окремих кримінальних розслідуваннях». З цього можна зробити висновок, що Національна поліція України може брати участь у спільних заходах з європейськими колегами, обмінюватися оперативною інформацією з метою встановлення місця знаходження підозрюваних у злочинах, що перебувають у розшуку, створювати та брати участь в міжнародних слідчих групах.

Співпраця з Європолем принесла українським правоохоронцям чималі здобутки, зокрема в сфері боротьби з відмиванням грошей. Так, в 2019 році Національна поліція взяла участь у 5-й спеціальній операції Європолу, Євроюсту та Європейської банківської федерації European Money Mule Action, спрямованої на боротьбу з відмиванням грошей за участі «мулів» - звичайних громадян, що надають свої банківські рахунки для операцій з відмивання грошей, не усвідомлюючи кримінального характеру своїх дій. Як пише С. Гальчинський, «в ході операції, яка завершилася у листопаді 2019 р., було виявлено 3833 «фінансових мулів» та 386 їх працедавців з організованих злочинних груп, 228 з яких були заарештовані. За підсумками операції було відкрито 1025 кримінальних проваджень, а більш ніж 650 банків країн-учасників операції виявили 7520 шахрайських транзакцій та запобігли збиткам на 12,9 млн. євро»[288].

Успіхи України у співробітництві в боротьбі з відмиванням грошей помітні, однак помітні і проблемні моменти, на які звертають увагу європейські партнери України. Так, у червні 2020 року Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму (MONEYVAL опублікував розширену доповідь, в якій відзначив декілька проблемних моментів у виконанні Україною стандартів FATF таких як слабку систему оцінки ризиків відмивання грошей при застосуванні нових технологій, таких як віртуальні активи та проблеми з веденням статистичних даних щодо відмивання грошей та фінансування тероризму[289]

Увага, приділена у доповіді MONEYVAL віртуальним активам не випадкова. Перша спроба врегулювання управління віртуальними активами в

Україні, що наблизилася б нашу державу до міжнародних стандартів в цій галузі була здійснена в 2022 році з ухваленням Закону України «Про віртуальні активи»[290], однак, станом на липень 2024 року цей закон так і не набрав законної сили через затримки, викликані вимогами Податкового кодексу України[291], з якого випливає необхідність ухвалення закону про податкові операції з віртуальними активами, який так і не був ухвалений.

Замість розробки необхідних змін до Податкового кодексу України. був обраний інший шлях. У Верховній Раді України були зареєстровані два альтернативних проекти закону, спрямовані на внесення змін до існуючого закону «Про віртуальні активи», спрямовані на вирішення питання з оподаткуванням. Жодний з них не був ухвалений. Так, проект закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні»[292] від 07.11.2023 спрямований на введення до законодавства України положень Регламенту ЄС щодо ринку криптоактивів (EU Markets in Crypto-Assets Regulation) та пропонує для них стандартну ставку у 18% плюс 1,5% військового збору. З іншого боку, проект закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» від 17.11.2023, що був розроблений Міністерством цифрової трансформації України пропонує трирічний перехідний період, протягом якого податкова ставка складатиме лише 5% та зросте до 9% протягом наступних п'яти років та 18% протягом восьми років.

Виглядає так, що другий проект закону спрямований на сприяння утворенню ринку віртуальних активів шляхом спрощення дозвільних процесів та просування розвитку ринку у відповідності до стандартів ЄС. Це відповідає поширеності віртуальних активів в Україні, яка стала п'ятою країною світу за поширеністю таких активів, адже 16% населення володіють електронною валютою станом на 2022 рік[293]. І хоча законодавство України про відмивання грошей дозволяє відповідне регулювання віртуальних активів, фактично воно до

таких активів не застосовується[294]. Ухвалення змін до законодавства дозволило б створити можливості для зростання бізнесу та технологічного прогресу, збільшивши прибутки держави, а також зменшивши використання українського ринку злочинцями для відмивання грошей через криптоактиви.

Із просуванням України в бік вступу до ЄС виникає потреба у створенні центрального реєстру банківських рахунків – вимога, що випливає з директив ЄС, спрямованих на боротьбу з відмиванням грошей[295]. Фактично, Україна вже має такий реєстр, що веде Державна податкова служба, і до якого мають доступ правоохоронні органи. Однак, інформація щодо банківських рахунків фізичних осіб не включається до цього реєстру. Для вирішення цієї проблеми Міністерство фінансів України підготувало проект закону Про внесення змін до деяких законів України щодо створення єдиного реєстру рахунків фізичних і юридичних осіб та індивідуальних банківських сейфів[296]. Однак, ухвалення цього закону зіткнулося з занепокоєнням щодо його відповідності правам людини в сфері приватності та конфіденційності.

На зусилля України по боротьбі з відмиванням грошей значний вплив мало російське вторгнення 2022 року. Відповідно до доповіді Європейської комісії, опублікованої в жовтні 2022 року, «квітучі умови для відмивання грошей та фінансування тероризму створилися після повномасштабного російського вторгнення в Україну в лютому 2022»[297]. При цьому, в рейтингу сприйняття корупції, що веде організація «Трансперенсі Інтернешнл» Україна піднялася зі 120 сходинки в 2021 на 116 в 2022[298], тобто відбулося покращення показників по одній з передумов відмивання грошей. Тим не менш, у вищезгаданій доповіді Європейської комісії підкреслюється роль корупції в полегшенні відмивання грошей та занепокоєння, що корумповані чиновники отримали додаткові можливості для відмивання грошей завдяки повномасштабному вторгненню.

FATF випустила власні висновки та підкреслила, що через повномасштабне вторгнення зросло використання криптовалют[299]. Як відомо, криптовалюти дають користувачам анонімність при пересиланні коштів, і вони

вільно передаються з країни в країну за декілька секунд. Вони також ускладнюють боротьбу з відмиванням грошей, оскільки їх складно простежити правоохоронним органам. Крім того, в Україні почали виникати псевдо-благодійні та псевдо-волонтерські організації, що, під прикриттям допомоги, почали спрямовувати кошти злочинним та терористичним групам. Таким чином, високий рівень корупції, неможливість контролювати потоки криптовалют та псевдо-благодійність створили сприятливий клімат для незаконних фінансових транзакцій та відмивання грошей.

Ще до повномасштабного вторгнення Верховною Радою України був ухвалений вже згаданий Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»[276]. В цілому, він був спрямований на вдосконалення законодавства про боротьбу з легалізацією злочинних доходів. Крім того, його метою є сприяння імплементації рекомендацій FATF та директив Європейського Союзу щодо відмивання грошей та фінансування тероризму, що є передумовою для вступу до ЄС.

Заходи за новим законом поширюються на віртуальні валюти, картки та анонімні електронні гаманці, та спрямовані на те, аби закрити існуючі та потенційні прогалини в існуючій мережі боротьби з відмиванням грошей. Зокрема, ним збільшується розмір правочинів, що підлягають обов'язковому моніторингу (зі 150 000 до 400 000 гривень), а кількість ознак фінансових операцій, що підлягають моніторингу скорочена з 17 до 5, зокрема:

- фінансові операції, якщо хоча б одна із сторін - учасників фінансової операції має реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в державі, що здійснює збройну агресію проти України, та/або в державі (юрисдикції), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення (у тому числі дипломатичне

представництво, посольство, консульство такої держави), або якщо однією із сторін - учасників фінансової операції є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому в зазначеній державі (юрисдикції), або якщо кінцевий бенефіціарний власник учасника фінансової операції - клієнта є громадянином чи має постійне місце проживання в державі, що здійснює збройну агресію проти України;

- фінансові операції політично значущих осіб, членів їх сім'ї та/або осіб, пов'язаних з політично значущими особами;

- платіжні операції з переказу коштів за кордон (у тому числі до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорних зон);

- фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів);

- фінансові операції електронного резидента (е-резидента).

Водночас, Закон суттєво розширює коло суб'єктів первинного фінансового моніторингу, тобто інституцій, що надають фінансові послуги та здійснюють ідентифікацію клієнта. Крім того, Закон визначає обсяг штрафів за порушення законодавства щодо фінансового моніторингу. Також він скорочує видатки банків та інших фінансових інституцій, пов'язані з повідомленнями про різні правочини завдяки можливості автоматизації процесу надання інформації та скорочення частоти інформування.

Таким чином ще до повномасштабного вторгнення новий закон створив основу для ефективного регулювання боротьби з відмиванням грошей та адаптації законодавства України до вимог ЄС. Однак війна створила нові можливості для відмивання грошей, тож Закон слід було пристосувати до нової ситуації, що склалася. Так, в листопаді 2022 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту фінансової системи України від дій держави, що здійснює збройну агресію проти України, та адаптації законодавства України до окремих стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) і вимог Директиви ЄС 2018/843»[300]. Новим Законом були запроваджені важливі заходи з

посилення контролю над фінансовим моніторингом та боротьбі з відмиванням грошей в Україні. По-перше, громадяни росії та білорусі були позбавлені можливості займати управлінські позиції в організаціях фінансового моніторингу. Навпаки, такі громадяни отримали статус громадян держав, що здійснюють агресію проти України. По-друге, з метою виконання рекомендацій FATF щодо забезпечення відповідності законодавства України про відмивання грошей міжнародним стандартам, були внесені зміни до законодавства в питаннях нагляду. Так, Закон покращує регулювання нагляду, що здійснюють спеціально визначені суб'єкти фінансового моніторингу. По-третє, Закон звільняє від відповідальності за невиконання певних зобов'язань тих суб'єктів фінансового моніторингу, що розташовані на територіях, які зачіпають бойові дії та на тимчасово окупованих територіях України. Імплементация цих змін стане суттєвим внеском в зупинення фінансових операцій, які проводять держави, що ведуть збройну агресію проти України, а також покращить стан імплементації міжнародних норм щодо відмивання грошей.

Зміни до законодавства супроводжуються активною діяльністю відповідних служб, що мають завданням боротьбу з відмиванням грошей. Так, Державна служба фінансового моніторингу відповідно до Програми стратегічного розвитку Держфінмоніторингу на період до 2024 року та Пріоритетів діяльності Держфінмоніторингу на період воєнного стану, погоджених Міністерством фінансів України [301], з урахуванням рекомендацій MONEYVAL [302], проводить роботу по боротьбі з фінансовими злочинами, зокрема з відмиванням грошей. Врахування цих рекомендацій дозволяє покращити процеси та збільшити ефективність боротьби з фінансовими злочинами.

Програма стратегічного розвитку Держфінмоніторингу до 2024 року[302] спрямована на покращення системи фінансового моніторингу у вразливих умовах. В своїй діяльності Держфінмоніторинг активно співпрацює з внутрішньодержавними та міжнародними партнерами. Так, в 2022 році

Службою прийнято понад мільйон повідомлень про фінансові операції. В 2023 році ця цифра зросла до 1 мільйона 429 тисяч. В 2022 році підозрілими виявилися 52 тисячі операцій, а в 2023 – 155 тисяч. Ці цифри вказують на посилення контролю та моніторингу в умовах кризи. В 2022 році правоохоронним органам було спрямовано 934 матеріали, а в 2023 – 1122. Загальна сума фінансових операцій за цими матеріалами складала 75,7 мільйона гривень в 2022 році та 102,1 мільярди гривень в 2023. Сума заблокованих фінансових операцій склала 7,7 мільярди гривень в 2022 році і 4,1 мільярди в 2023[303]. Це свідчить не тільки про успіх заходів, спрямованих на боротьбу з фінансовою злочинністю, але й про серйозність підходу України до боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму в умовах війни.

Ще одним важливим питанням, що стосується ефективності заходів, які здійснює Україна у боротьбі з відмиванням грошей, є повернення активів, отриманих злочинним шляхом. Слід згадати, що повернення таких активів є ключовим пріоритетом FATF. В звіті про взаємну оцінку щодо України FATF вказувала на необхідність забезпечення того, аби прокурори, що ведуть справи про повернення активів, мали добру підготовку в питаннях технік фінансових розслідувань та підкреслювалася важливість швидкого застосування обмежень чи конфіскацій доходів[304].

В Україні, окрім правоохоронних органів, функції розшуку активів, одержаних злочинним шляхом, покладаються на Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Згідно зі статтею 9 відповідного Закону[305], до функцій Агентства віднесено здійснення заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді) та здійснення співробітництва з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, іншими компетентними органами іноземних держав, відповідними міжнародними організаціями. Як пише Р.І. Крамар, «В рамках міжнародної

діяльності АРМА здійснюються заходи з аналізу прогалин в міжнародних актах, сучасних викликів та тенденцій в сфері розшуку злочинних активів та управління арештованим майном, досліджень, аналітичних наукових праць міжнародних інституцій та експертів, коментарів та пропозицій, які порушуються іноземними партнерами на міжнародних платформах, і за результатами такого аналізу розробляються стратегічні документи у сфері розшуку злочинних активів та управління арештованим майном, повернення злочинних активів з іноземних юрисдикцій в Україну»[306,50]. Відповідно до звітів, опублікованих на сайті Генеральної прокуратури України, в 2023 році було розслідувано 7 832 кримінальних правопорушення, пов'язаних з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Загальна сума легалізованих коштів внаслідок таких проваджень склала майже три мільярди гривень, з яких 212 мільйонів було заарештовано[307].

Такі цифри будуть важливими для триваючої оцінки нашої країни FATF, адже український звіт про взаємну оцінку вимагає, аби Україна регулярно повідомляла про свої успіхи та зусилля з подолання проблем в фінансовій системі в аспекті боротьби з відмиванням грошей. Очікується, що наступна доповідь буде подана в грудні 2024 року. Наступна оцінка України MONEYVAL відбудеться в 2027 році. До цього часу усі відповідні актори всередині України повинні дотримуватися найвищих стандартів шляхом прийняття нормативно-правових актів та забезпечення ефективності імплементації такого законодавства.

ВИСНОВКИ

1. Поняття «відмивання грошей» не є суто юридичним терміном. Воно походить з практик злочинних угруповань, які використовували певні види легальної діяльності для прикриття своєї незаконної активності. В юридичній площині цей термін починає використовуватися в США в 1980-х роках для позначення махінацій з грошима, спрямованими на приховання факту їхнього злочинного походження. В сучасному сенсі йдеться про приховання чи спотворення інформації про незаконне походження грошей чи інших активів так, аби створити враження, що вони походять з законних джерел. Процес відмивання грошей має три стадії. На першій відбувається приховання злочинно отриманих грошей у фінансовій системі. На другій відбувається переміщення грошей, аби заплутати їхнє походження. На третій відбувається інтеграція та споживання грошей в легальній економіці. Відмивання грошей розглядається як самостійне кримінальне правопорушення, що є похідним від основного кримінального правопорушення – предикатного злочину. Фактично, відмивання грошей дозволяє мінімізувати ризики від скоєння предикатного злочину. Відмивання грошей може здійснюватися як самими злочинцями, так і третьою стороною. Небезпека відмитих грошей полягає не тільки в їх походженні, але й в тому, що вони можуть використовуватися для фінансування іншої злочинної діяльності, зокрема, терористичної.

2. Боротьба з відмиванням грошей ведеться засобами як національного, так і міжнародного права. Можна виділити декілька етапів такої боротьби. На першому (1980-ті роки) відбувалася криміналізація відмивання грошей на національному рівні, піонерами в чому виступили США, прикладу яких наслідувало Сполучене Королівство. На другому етапі (кінець 1980-х-початок 1990-х років) розпочалося регулювання боротьби з відмиванням грошей на міжнародному рівні, спочатку документами м'якого, а потім і жорсткого права, причому останні стосувалися виключно наркозлочинності. На цьому ж етапі

виникає Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), рекомендації якої ґрунтуються на жорсткому праві, однак слугують відображенням м'якого права. На цьому етапі відбулося прийняття документів жорсткого права, спрямованих на боротьбу з відмиванням злочинних коштів як таких, без обмеження предметної сфери. Третій етап (2000-2003 роки) пов'язаний з війною з тероризмом та бажанням ряду країн позбавити терористичні групи джерел фінансування. Можна також виділити четвертий етап (після 2003 року), що характеризується спрямованістю на боротьбу з корупцією. Розвиток цих етапів супроводжувався еволюцією документів м'якого права, таких як принципи, ухвалені Базельським комітетом з банківського нагляду, модельні законодавства, запропоновані органами ООН, документи МВФ, тощо.

3. Протягом еволюції міжнародної системи боротьби з відмиванням грошей спостерігалася глобалізація та інтеграція даного процесу. Це пов'язано з тим, що будь-які розбіжності між заходами національних урядів можуть використовуватися злочинними групами в своїх інтересах, що зумовлює потребу в наявності глобальних інструментів та інтеграції національних підходів. Глобальна проблема не може бути вирішена навіть найкращим законодавством однієї країни, вона потребує комплексного глобального підходу. Глобальна система боротьби з відмиванням грошей повинна мати превентивно-регулятивну природу та включати наявність зобов'язаних агентів, обов'язок агентів знати своїх клієнтів, обов'язок повідомляти про підозрілу діяльність, роботу підрозділів фінансової розвідки та наявність методів заморожування та складання списків підозрілих фізичних осіб, груп та юридичних осіб. Крім того, слід врахувати можливість окремих фізичних осіб та груп оскаржувати глобальні заходи проти них в національних правопорядках, що може створити прогалини в санкційних режимах. Такі індивіди та групи можуть скористатися міжнародними нормами про захист приватного та сімейного життя. В Європі вже зроблені конкретні кроки для унеможливлення подібного оскарження шляхом регламентації деяких положень для приватного сектору у спосіб, що, як

планується, зробить неможливим його використання злочинцями та злочинними групами.

4. Підстави криміналізації відмивання грошей державами коріняться в міжнародному праві, однак повинні відповідати вимогам національних законодавств. В світлі цього, криміналізація відмивання грошей повинна відповідати загальній теорії криміналізації. Криміналізація діяння становить правову оцінку державою певної поведінки як негативної для окремих осіб та суспільства в цілому. Слід враховувати, що криміналізація є крайнім заходом у відповідності до принципу економії кримінальної репресії. У зв'язку з цим слід визначити яку саме соціальну цінність захищають норми щодо кримінальної відповідальності за відмивання грошей. Можна виділити чотири групи таких цінностей: а) соціальна цінність, яка захищається нормою кримінального закону щодо боротьби з предикатним злочином; б) здійснення правосуддя; в) соціально-економічна система; г) стабільність, суверенітет і безпека держав. При цьому, повинно йтися про поведінку, якій неможна запобігти, або яка не може бути скорегована менш інтрузивними заходами, такими як цивільно-правові. Виходячи з того, що відмивання грошей завдає шкоди соціально-економічній системі загалом, недоцільно встановлювати обмеження щодо розмірів сум, кількості залучених осіб тощо для цілей криміналізації. Оскільки відмивання грошей дозволяє злочинним групам захищати свої активи, воно виступає інструментом накопичення та консолідації влади таких груп, що несе загрозу незалежно від обсягів.

5. Можна виділити декілька типів криміналізації відмивання грошей з точки зору об'єктивної сторони злочину. Перший тип вимагає доказу безпосереднього задуму приховати чи замаскувати незаконне походження доходів або допомогти будь-якій особі, що причетна до вчинення злочину, уникнути наслідків своїх дій. Другий тип стосується приховування або маскування справжнього характеру, джерела, місця розташування, розпорядження переміщення або володіння щодо певного активу. При цьому

приховування означає укриття від поля зору так, аби про його існування чи місцезнаходження не було відомо. Третій тип стосується придбання, володіння або використання майна з усвідомленням, що це майно є доходом від злочину. Ключовими ознаками об'єктивної сторони злочину відмивання грошей виступають: 1. Відсутність зв'язку з предикатним злочином. Відмивання грошей є злочином саме по собі, і може бути скоєне іншими особами, в іншому місці, за інших обставин та не у зв'язку з предикатним злочином; 2. Породження об'єкту відмивання предикатним злочином. Суб'єктивна сторона цього злочину вимагає знання про кримінальне походження грошей та усвідомлення наслідків відмивання. Таке знання може існувати виключно в формі прямого чи непрямого умислу та не може існувати в формі недбалості.

6. Слід розрізняти осіб, що вчинили предикатний злочин і самі займаються відмиванням грошей (самовідмивання) і особами, що не вчиняли предикатного злочину, але допомагають злочинцеві приховати сліди злочину шляхом відмивання грошей. Можна говорити, що самовідмивання є окремим від предикатного злочином, за який настає окрема кримінальна відповідальність. Поширення на злочинця відповідальності за самовідмивання не порушує принципів кримінального права, зокрема заборони подвійного покарання за один і той самий злочин. Самовідмиванням злочинець просто вчиняє другий злочин на додачу до першого, і цей другий злочин вимагає окремого кримінального покарання. Крім того слід враховувати, що йдеться не лише про приховування злочинного походження грошей чи активів, а й про шкоду іншим суспільним інтересам, таким як відправлення правосуддя та соціально-економічні інтереси суспільства. Самовідмивання не поглинається предикатним злочином та не приховується за ним. Його також неможна розглядати як допоміжну поведінку щодо основного злочину, оскільки йдеться про окремий злочин з окремим складом. Неможна говорити також про подальшу поведінку відносно основного злочину, слід говорити саме про окремий злочин. Отже, не може йтися про повторне обвинувачення за один і той самий злочин. Відповідно, забезпечується

дотримання принципу *non bis in idem*. Нарешті, визнання того, що відповідальність за відмивання грошей не стосується особи, яка вчинила предикатний злочин, може призвести до безкарності.

7. При визначенні юрисдикції держави, що має повноваження для засудження за відмивання грошей, слід враховувати обов'язкові та факультативні положення міжнародних договорів з даного питання. Обов'язкові положення вимагають від держав встановити юрисдикцію, якщо злочин, чи окремі його елементи, відбувся на їх території. Факультативні положення дозволяють встановити юрисдикцію на підставі пасивного персонального принципу (якщо злочин скоєний проти громадянина держави). Деякі держави встановлюють юрисдикцію на підставі активного персонального принципу (якщо злочин скоєний громадянином держави) та принципу універсальної юрисдикції. Проблема виникає в разі, якщо предикатний злочин є злочином на території однієї держави, але не є злочином на території іншої держави. Принцип подвійної кримінальності вимагає, аби предикатний злочин визнавався таким в обох державах. Тим не менш, окремі країни, встановили універсальну юрисдикцію за злочин відмивання грошей, що фактично означає, що такі держави мають намір карати правопорушника незалежно від того, чи був предикатний злочин злочином на території держави, де він вчинений. Окрім національних держав, юрисдикцію щодо злочину відмивання грошей можуть мати міжнародні судові інституції. Творці МКС колись відмовилися від включення цього злочину до Римського статуту. Тим не менш, ідея створення спеціалізованого міжнародного суду для транснаціональних злочинів, в тому числі, злочину відмивання грошей, продовжує лишатися актуальною.

8. Міжнародне співробітництво є невід'ємною частиною кримінального переслідування за відмивання грошей, особливо в умовах зростання популярності віртуальних грошей, онлайн-банкінгів, анонімних онлайн-платежних сервісів, онлайн-аукціонів, де незаконно отримані гроші перетворюються в реальні, придатні для використання та невідстежувані «чисті»

гроші, оскільки гроші можна переказувати або знімати майже без слідів IP-адреси. Першочергово йдеться про обмін фінансовою інформацією, що дозволяє простежити рух коштів. Такий інформаційний обмін здійснюється через підрозділи фінансової розвідки (ПФР) та органи їхньої взаємодії, такі як Егмонтська група. Рух інформацією між ними здійснюється на принципах вільного обміну, згоди та захисту конфіденційності інформації. Інший поширений спосіб полягає в укладанні договорів про взаємну правову допомогу. Це відповідає рекомендаціям FATF, згідно з якими держави повинні надавати одна одній взаємну правову допомогу в провадженнях щодо відмивання грошей шляхом надання оригіналів чи посвідчених копій відповідних документів та записів, наприклад, банківських, корпоративних чи бізнесових архівів, ідентифікація та простеження проваджень щодо злочинів, власності, та інших предметів, що можуть мати доказову силу. Можна виділити дві категорії допомоги: допомога у зборі доказів злочинів та допомога для цілей конфіскації майна, набутого злочинним шляхом та повернення такого майна. При направленні та виконанні запитів про взаємну правову допомогу може виникнути питання подвійної кримінальності, яке повинне вирішуватися у спосіб аналогічний вирішенню в питаннях юрисдикції.

9. Україна в повному обсязі співпрацює з іншими державами та міжнародними організаціями в питаннях боротьби з відмиванням грошей. Наша держава докладає зусиль до співпраці з FATF та виконання її вимог щодо розбудови антикорупційних механізмів та механізмів боротьби з відмиванням грошей, що потребувало реформування національної правової системи України. Це відповідає закріпленому в Конституції стратегічному курсу на вступ до Європейського Союзу та Угоді про асоціацію з Європейським Союзом. Практична співпраця між Україною та ЄС в окреслених питаннях здійснюється за допомогою Європолу. Українські правоохоронці беруть участь у спільних заходах з європейськими колегами, обмінюються інформацією, беруть участь в міжнародних слідчих групах. Проблемними моментами для України

залишаються слабка система оцінки ризиків відмивання грошей при застосуванні нових технологій, проблеми з веденням статистичних даних. Повномасштабне російське вторгнення справило значний вплив на зусилля України у боротьбі з відмиванням грошей. Об'єктивні показники фінансового моніторингу покращилися у 2023 році порівняно з 2022, проте з'явилися нові виклики, пов'язані появою численних псевдо-благодійних організацій, що використовуються як прикриття для переведення коштів злочинним угрупованням та терористичним групам, а також зростанням використання криптовалют. Це потребувало суттєвих змін до законодавства, що були внесені у 2022-2023 роках. Тим не менш, Україна докладаеть всіх можливих зусиль для того, аби відповідати стандартам FATF, готуючись до чергового звіту наприкінці 2025 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Stessens G. Money Laundering: A New International Law Enforcement Model. Antwerpen: Universitaire Instelling, 2008. 488 P. URL: https://www.researchgate.net/publication/266879413_Money_Laundering_A_New_International_Law_Enforcement_Model
2. Serio J.D. Fueling Global Crime: The Mechanisms of Money Laundering. International Review of Law, Computer & Technology, 2004. No 18. P. 440-481.
3. United States v. \$4,255,625.39, 551 F. Supp. 314 (S.D. Fla. 1982) US District Court for the Southern District of Florida - 551 F. Supp. 314 (S.D. Fla. 1982) November 10, 1982. URL: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/551/314/2366254> (дата звернення: 03.01.2024).
4. FATF, Money Laundering FAQ, What is money laundering? URL: <http://www.fatf-gafi.org> (дата звернення: 03.01.2024).
5. Joint Money Laundering Steering Group. Prevention of Money Laundering / Combating the Financing of Terrorism: Guidance for the UK Financial Sector Part I, London, 2006. URL: [JMLSG-Guidance_Part-I_July-2020.pdf](https://www.jmlsg.org/Guidance/Part-I/July-2020.pdf) (дата звернення: 03.01.2024).
6. United Nations, Office for Drug Control and Crime Prevention and International Monetary Fund. Report on Laundering and Terrorism Financing (for civil law legal systems). (IMF, UNODC, 1 December 2005) 1. URL: <https://www.imf.org/external/np/leg/amlcft/eng/pdf/amlml05.pdf> (дата звернення: 03.01.2024).
7. Краліч В.Р. Сутність процесу легалізації (відмивання) «брудних» грошей та його вплив на економічну безпеку вітчизняних банківських установ. *Зовнішня торгівля, економіка, фінанси і право*. 2012, №6. С. 191-195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2012_6_37
8. Бухтіарова А.Г. Сучасні тенденції розширення схем відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. *Економіка, фінанси, кредит*. 2020. Вип. 3(77). С. 58-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2020_3%282%29_11

9. Masciandaro D. Black Finance: The Economics of Money Laundering. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd., 2007. 291 p. URL: <https://ideas.repec.org/b/elg/eebook/12683.html>
10. Чабаненко Ю.С. Аналіз сучасних схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, в Україні та світі. Юридичний науково-електронний журнал. 2021. № 1. С. 249-251. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/64.pdf (дата звернення: 03.01.2024).
11. Мироненко Н.М. Легалізація (відмивання) грошей – різні підходи до поняття. *Бюлетень з обміну досвідом роботи МВС України*. 2021. № 136. С. 25-28. URL: <https://www.google.com/search?q=%3A+%D0%9C%D0%92%D0%A1+%D0%A3>
12. United Nations Office on Drugs and Crime, Report, 2006. URL: www.unodc.org/unodc/money_laundering_cycle.html (дата звернення: 04.01.2024).
13. Дудоров О.О. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом: порівняльний аналіз положень чинного і перспективного кримінального закону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 341-348. URL: http://lsej.org.ua/8_2023/79.pdf
14. Hinterseer K. Criminal Finance: The Political Economy of Money Laundering in Comparative Legal Context. Amsterdam: Kluwer Law International, 2002. 325 p. URL: https://books.google.to/books?id=Cx3x4EijpXsC&printsec=frontcover&source=gbs_vpt_read#v=onepage&q&f=false
15. Bell R.E. Who's Who for Money Laundering Investigations. *Journal of Money Laundering Control*, 2002, Vol. 5. P. 281-195. P. 287. URL: <https://ideas.repec.org › jmlcpp>
16. Зелінська Н.А. Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11, Одеса, 2006. 486 с.

17. Vaithilingam S., Nair N. Mapping global money laundering trends: Lessons from the pace setters. *Research in International Business and Finance*, 2009, No 23. P. 10-81. URL: <https://ideas.repec.org/s/eee/riibaf.html>
18. Rees E., Fisher R., Bogan P. The Process of Money Laundering. *Buffalo Criminal Law Review*, 2001, Vol. 5. P. 271-292. URL: <https://www.justice.gov/usao-wdny/pr/grand-jury-indicts-former-buffalo-man-wire-fraud-and-money-laundering-charges>
19. Alexander K. The International Anti-Money Laundering Regime: The Role of the Financial Anti Task Force. *Journal of Money Laundering Control*, 2001 No. 4, P. 231-248. URL: <https://www.emeraldgrouppublishing.com/journal/jmlc>
20. Financial Action Task Force on Money Laundering Annual Report 1999-2000. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/annual-reports/1999%202000%20ENG.pdf> (дата звернення: 04.01.2024).
21. Financial Action Task Force on Money Laundering: Annual Report 1995-1996. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/annual-reports/1995%201996%20ENG.pdf> (дата звернення: 04.01.2024).
22. Galeotti M. *Global Crime Today: The Changing Face of Organized Crime*. Oxford: Routledge, 2005. 455 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/248139266_Mark_Galeotti_ed_Global_crime_today_the_changing_face_of_organised_crime
23. Зражевська Н.І. Культурний імперіалізм у дискурсі глобалізації (суб'єктивні фактори). *Актуальні питання масової комунікації*. 2015, Вип. 18. С. 22-32. URL: <https://er.ucu.edu.ua/items/b37b21fe-f18f-4829-8741-3e7d5431b930>
24. Giddens A. *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press, 1990. 518 p. URL: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/The-Consequences-of-Modernity-by-Anthony-Giddens.pdf>
25. Zagaris B., MacDonald S.B. Financial Fraud and Technology: The Perils of an Instantaneous Economy. *George Washington Journal of International Law & Economics*. 1992, No. 3. P. 61-72. URL: <https://lawcat.berkeley.edu/record/131988>

26. Varese F. The Russian Mafia: Private Protection in a New Market Economy. Oxford: Oxford University Press, 2001. 819 p. P. 17-36. URL: https://www.researchgate.net/publication/227467990_The_Russian_Mafia_Private_Protection_in_a_New_Market_Economy

27. Council Directive 91/308/EEC of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31991L0308> (дата звернення: 04.01.2024).

28. FATF, Annual Report 1989-1990. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfgeneral/Firstfatfreportonthextentandnatureofthemoneylaunderingprocessandfatfrecommendationstocombatmoneylaundering.html> (дата звернення: 04.01.2024).

29. Рижкова А.А., Вінчук М.В., Бойко О.Т. Роль офшорів у системі легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Соціально-правові студії*, 2021, Вип. 4(14). С. 148-154. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4290>

30. Таратінов Ю.М. Щодо видів кримінально-протиправних посягань. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, 19 травня 2023. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 269-271. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/e40bc8f6-c150-4d27-a200-6d0b3bb7a010>

31. Tanzi V. Money Laundering and the International Financial System. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/1996/055/article-A001-en.xml> (дата звернення: 04.01.2024).

32. Schneider F. Turnover of organized crime and money laundering: some preliminary empirical findings. (Macro-) Economic Policy and Public Choice: Essays in Honor of Gebhard Kirchgassner. Vol. 144, No 3/4. P. 473-486. URL: <https://www.jstor.org/stable/40835624>

33. EUROPOL. Almost all criminal activities yield profits, often in the form of cash, that the criminals then seek to launder through various channels. URL: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/economic-crime/money-laundering> (дата звернення: 05.01.2024).

34. Скулиш Є.Д., Глушков В.О. Поняття транснаціональної організованої злочинності та її співвідношення з тероризмом. *Право і суспільство*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_2_44

35. Baker R.W. The Stale of the Global Financial Structure Facilitating Money Laundering. *Research Handbook on Money Laundering* / B. Unger, D. van der Linde (eds.). Boyse: Edward Elgar, 2013. P. 190-2011. P. 191. URL: https://ideas.repec.org/h/elg/eechap/14442_15.html

36. Schott P.A. Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combatting the Financing of Terrorism. Washington: The World Bank, 2007. 78 p. URL: <https://opac.mu.ac.ke/bib>

37. Baldwin F. Organized Crime, Terrorism and Money Laundering in the Americas. *Florida Journal of International Law*, 2003, Vol. 15. P. 2-17. URL: <https://www.imf.org/external/np/leg/sem/2002/cdmfl/eng/baldwin.pdf>

38. FATF. Global Money Laundering and Terrorist Financing Threat Assessment Report (July 2010). URL: <https://www.fatf>

[-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/](https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/)

[Globalmoneylaunderingterroristfinancingthreatassessment.html](#) (дата звернення: 05.01.2024).

39. Walker J., Unger B. Measuring global money laundering. *Review of Law & Economics*, 2009, No 2, Vol. 5. P. 821-853; URL: <http://www2.econ.uu.nl/users/unger/publications/RLE2.pdf>

40. Zdanowicz, J.S. Trade-based money laundering and terrorist financing. *Review of Law& Economics* , 2009, Vol. 5 No. 2, p. 3-76. URL: [https://ag-pssg-sharedservices-ex.objectstore.gov.bc.ca/ag-pssg-cc-exh-prod-bkt-ex/361%20-%203%20Zdanowicz%20Article%20Trade%20Based%](https://ag-pssg-sharedservices-ex.objectstore.gov.bc.ca/ag-pssg-cc-exh-prod-bkt-ex/361%20-%203%20Zdanowicz%20Article%20Trade%20Based%20)

41. Financial Transactions and Reports Analysis Centre of Canada. Section 37 of the Privacy Act Section Final Report, 2009. URL: https://www.priv.gc.ca/media/1136/ar-vr_fintrac_200910_e.pdf (дата звернення: 05.01.2024).

42. Hardouin P. Banks governance and public-private partnership in preventing and confronting organized crime, corruption and terrorism financing. *Journal of Financial Crime*, 2009, Vol. 16. P. 93-99. URL: <https://ideas.repec.org/a/eme/jfcpps/13590790910971757.html>

43. Nardo M. Building synergies between theory and practice: countering financial crime on a systemic approach. *Journal of Financial Crime*, 2006 Vol. 13. P. 219-243

URL: <https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/4bkmvM1l/>

44. Palmer C. A picture of terrorist financing. Counter Terrorist Financing AML Newsletter, December 2005. URL: www.amlmagazine.com.au/amlwr/_assets/main/lib7006/a%20picture%20of%20terrorist%20financing_issue2_december05.pdf (дата звернення: 12.01.2024).

45. Choo K.R., Smith R.G. Criminal exploitation of online systems by organized crime group. *Asian Journal of Criminology*, Vol. 3, 2008. P. 37-59. URL: <https://miar.ub.edu/issn/1871-0131>

46. Мікічурова О.В. Основні напрямки підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання боротьби з фінансуванням тероризму. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ, Серія: економіка, право, політологія туризм*. 2014, № 2. С. 114-118. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/alexi,+3281-8787-1-CE.pdf>

47. Unger B. Black Finance: The Economics of Money Laundering. Cheltenham: Eldward Elgar, 2007. P. 131-146. URL: https://www.researchgate.net/publication/293603154_The_economics_of_money_laundering

48. Irwin A.S., Raymond Choo K.K., Liu L. An analysis of money laundering and terrorism financing typologies. *Journal of Money Laundering Control*, 2012, Vol. 15. P. 85-111. URL: <https://researchers.mq.edu.au/en/publications/an-analysis-of-money-laundering-and-terrorism-financing-typologie>
49. McDowell J. The Consequences of Money Laundering and Financial Crime. *Economic Perspectives: An Electronic Journal of the U.S. Department of State*. 2001, Vol. 6. P. 6-8. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/consequences-money-laundering-and-financial-crime>
50. Потапенко В. М., Павленко І.Г., Нагірний В.Р. Внутрішньополітичні загрози під час війни та у повоєнний час: пошук шляхів мінімізації. *Політичні дослідження*, 2006, № 2(6). С. 87-102 URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/4-Viacheslav-Potapenko-1.pdf>
<https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/4-Viacheslav-Potapenko-1.pdf>
51. Reuter P., Truman E.M. Chasing Dirty Money: The Fight against Money Laundering. Washington: Peterson Institute, 2005. 871 p. URL:
52. Currency and Foreign Transactions Reporting Act of 1970, Pub. L. 91-508, 84 Stat. 114 (1970) (codified at 31 USC. §§ 5311-5314, 5316-5324) [Bank Secrecy Act of 1970]. URL: <https://www.irs.gov/businesses/small-businesses-self-employed/bank-secrecy-act> (дата звернення: 19.01.2024).
53. Money Laundering Control Act of 1986, H.R.5077. URL: <https://www.congress.gov/bill/99th-congress/house-bill/5077> (дата звернення: 21.01.2024).
54. Безногих В.С. Боротьба з нелегальними доходами в США: від Аль-Капоне до Патріотичного акту. *Часопис Київського університету права*, 2011, № 1. С. 243-247. URL: https://elar.naiu.kiev.ua › dysert_beznohukh
55. Буткевич С.А. Досвід США щодо запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Юридические*

науки»,., 2008, т. 21 (60), № 1. С. 68-74. URL: <https://jfub.donnu.edu.ua/article/view/1022>

56. Москаленко Н.В. Досвід США щодо побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Фінанси, облік, банки*. 2014, № 1(20). С. 209-214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fub_2014_1_30

57. Drug Trafficking Offences Act 1986, URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/32/contents> (дата звернення: 21.01.2024).

58. Basel Committee on Banking Supervision. Prevention of Criminal Use of the Banking System for the Purpose of Money Laundering. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbasc137.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

59. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, 1988. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text (дата звернення: 21.01.2024).

60. Stewart D.P. Internationalizing the War on Drugs: The UN Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances. *Denver Journal of International Law and Policy*, 1989, No 18. P. 387-402. URL <https://digitalcommons.du.edu/djilp/vol18/iss3/5/>

61. Gilmore W.C. Dirty Money: The Evolution of International Measures to Counter Money Laundering and the Financing of Terrorism. 4th Edition. Brussels: Council of Europe, 2011. 367 p. URL https://www.academia.edu/126464769/Dirty_Money_

62. FATF. The Forty Recommendations, 1990. URL: <http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%201990.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

63. FATF. The Forty Recommendations, 1996. URL: <http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%201996.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

64. FATF. The Forty Recommendations, 2003. URL: <http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%201996.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

65. FATF> The Forty Recommendations, 2004. URL: <http://www.fatfgafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/the40recommendationspublishedoctober2004.html> (дата звернення: 21.01.2024).

66. FATF. The Forty Recommendations, 2012. URL: http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF_Recommendations.pdf (дата звернення: 21.01.2024).

67. FATF. The Forty Recommendations of the FATF. URL: <https://www.fatfgafi.org/content/dam/fatfgafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

68. FATF IX Special Recommendations. URL: <http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF%20Standards%20-%20IX%20Special%20Recommendations%20and%20IN%20rc.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

69. FATF Risk Based Approach. URL: <http://www.fatfgafi.org/documents/riskbasedapproach/> (дата звернення: 21.01.2024).

70. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text (дата звернення: 21.01.2024).

71. Краснобородов О.В. Ретроспектива законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Підприємство, господарство і право*, 2020, № 12. С. 202-206. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/12/36.pdf>

72. Directive 2001/97/EC of the European Parliament and of the Council of 4 December 2001 amending Council Directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering. URL: <https://eur->

lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32001L0097 (дата звернення: 21.01.2024).

73. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, 2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 21.01.2024).

74. Попко В.В. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. (Палермська конвенція: Умови прийняття, структура, зміст). *Часопис Київського університету права*, 2019, № 2. С. 226-232. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2019_2_41

75. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, 2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text (дата звернення: 21.01.2024).

76. Коваленко В.В., Дмитров С.О., Єжов А.В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню грошей, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: Монографія. Суми: УАБС НБУ, 2007. 112 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/50029/1/International%20experience%20is%20in%20the%20terrorism.pdf;jsessionid=88A371EE5ADA5D570849303BADE9F3D6>

77. UN Security Council, Security Council resolution 1373 (2001) [on threats to international peace and security caused by terrorist acts], 28 September 2001, S/RES/1373 (2001). URL: <https://www.refworld.org/docid/3c4e94552a.html> (дата звернення: 21.01.2024).

78. Interamerican Convention Against Terrorism, 2002. URL: <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-66.html> (дата звернення: 21.01.2024).

79. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, 2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 21.01.2024).

80. Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the Prevention of the Use of the Financial System for the Purpose of Money Laundering and Terrorist Financing. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:en:PDF> (дата звернення: 21.01.2024).

81. Грицяк І. А. Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, у європейському праві. *Публічне право*, 2021, № 3(43). С. 113-119. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39543/1/%D0%A4%D0%B0%D1%85-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-2021.pdf>

82. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 21.01.2024).

83. Петрашко С.Я. Конвенція ООН проти корупції: універсалізація стандартів у сфері протидії корупції. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія ПРАВО*. 2011. Вип. 15. С. 90-94. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/>

84. African Union Convention on Preventing and Combating Corruption, 2003. URL: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/04/4-04/combating-corruption.html> (дата звернення: 21.01.2024).

85. Arab Anti-Corruption Convention, 2010. URL: <https://star.worldbank.org/sites/star/files/Arab-Convention-Against-Corruption.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

86. Боровик А.В. Щодо аналізу міжнародно-правових документів у сфері протидії корупції. *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, Одеса, 2020. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/collections/d4536566-58fb-4f72-bab0-bd5cf2dca887>

87. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), 1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 21.01.2024).

88. Конвенція про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях, 1997. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu97640?an=15&ed=1997_11_21 (дата звернення: 21.01.2024).

89. Durrieu R. Rethinking Money Laundering Offences: A Global Comparative Analysis. Oxford: Center for Criminology, 2012. 370 p. URL: <https://ora.ox.ac.uk/objects>

90. Basel Committee on Banking Supervision Core Principles, 1988. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs130.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

91. Basel Committee on Banking Supervision. Guidelines on Sound management of risks related to money laundering and financing of terrorism, February 2016. URL <https://www.bis.org/bcbs/publ/d353.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

92. Глущенко О.О., Семеген І.Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: Монографія. Київ: УБС НБУ, 2014. 389 с.

93. UNODC Manual on International Cooperation for the Purposes of Confiscation of Proceeds of Crime. New York: United Nations, 2012. 124 p.

94. UNODC Model Provisions on Money Laundering, Terrorist Financing, reventive Measures and Proceeds of Crime (for common law legal systems), April 2009. URL: https://www.unodc.org/documents/money-laundering/Model_Provisions_Final.pdf (дата звернення: 21.01.2024).

95. McClean D. Transnational Organized Crime – A Commentary on the UN Convention and its Protocols'. Oxford: Oxford University Press, 2007. 401 p.

96. Gilmore W.C. Dirty Money: The Evolution of Money-Laundering Counter-Measures. Strasbourg: Council of Europe Press, 1999. 103 p. URL <https://book.coe.int/en/economy-and-crime-fight-against-corruption/3008-dirty-money-the-evolution-of-international-measures-to-counter-money-laundering-and-the-financing-of-terrorism-3rd-edition.html>

97. Сироїд Т.Л. Міжнародна кримінально-правова протидія транснаціональним злочинам. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2023, Вип. 77, ч. 2. С. 304-309. URL <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/284436/278600>

98. Теорія міжнародного права: Навчально-методичний посібник. За ред. О.В. Бігняка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 224 с. С. 36. <https://dspace.onua.edu.ua/items/38d43e19-728a-425f-ba9c-4b77b0a908e6>

99. Дудар С.К. Гармонізація законодавства: проблеми визначення поняття. *Держава і право*, 2002, Вип. 17. С. 11-17. URL: <https://derzhava-i-pravo.com.ua/>

100. Герасимів Т.З. Гармонізація як раціональний модус приведення національного законодавства до міжнародно-правових стандартів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2002, № 4(36). С. 38-45. URL <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jan/29690/8.pdf>

101. Стрельцова Є.Д. Теорія і практика уніфікації міжнародного права в умовах глобалізації (міжнародний та національно-правовий аспекти). Дис...докт юрид. наук. 12:00:11. Одеса, 2020. 480 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/f2da2c26-b3ec-451e-92d7-26687b78de9b>

102. Gilmore W. Dirty Money: The evolution of international measures to counter money laundering and the financing of terrorism. Brussels: Council of Europe, 2004. 347 p. URL: <https://book.coe.int/en/economy-and-crime-fight-against-corruption/3008-dirty-money-the-evolution-of-international-measures-to-counter-money-laundering->

103. Financial Action Task Force on Money Laundering Report 1990-1991, Paris, May 13, 199. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/annual-reports/1990%201991%20ENG.pdf> (дата звернення: 25.01.2024).

104. Leong V.A. The Disruption of International Organized Crime: an analysis of legal and non-legal strategies. London: Ashgate, 2007. 811 p. P. 55. URL:

https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781317035503_A26649834/preview-9781317035503_A26649834.pdf

105. Case Concerning Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation), International Court of Justice (ICJ), 31 January, 2024. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/166/166-20240131-jud-01-00-en.pdf> (дата звернення: 29.01.2024)., paragraph 55.

106. Bennett T. Money Laundering Compliance. London: Tottel Publishing, 2007. 781 p. P. 1. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Money_Laundering URL:

107. Hopton D. Money Laundering: A Concise Guide for All Business. London: Gower Publishers, 2006. 346 p. P. 90. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003062226/money-laundering-doug-hopton>

108. Маркус Е.Дж. Підрозділи фінансової розвідки (ПФР): Ефективний інституційний формат, завдання та повноваження. Відповідь довідкової антикорупційної служби Transparency International, 2019. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9/UKR_Financial_Intelligence_Units.pdf (дата звернення: 25.01.2024).

109. Mitsilegas V. New forms of transnational policing: the emergence of financial intelligence units in the European Union and the challenges for human rights. *Journal of Money Laundering Control*, 1999, № 3(2). P. 147-160. URL: <https://scispace.com/pdf/the-evolving-eu-anti-money-laundering-regime-challenges-for-1tz2weh84i.pdf>

110. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 №

537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.01.2024).

111. Легеза Є.О. Особливості статусу Державної служби фінансового моніторингу України в умовах євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2022, № 4. С. 196-201. С. 197. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/1000>

112. UN Security Council, Security Council resolution 1267 (1999), 15 October 1999 S/RES/1267 (1999). URL: <https://www.refworld.org/docid/3b00f2298.html> (дата звернення: 01.02.2024).

113. UN Security Council, Security Council resolution 1333 (2000), 19 December 2000, S/RES/1333(2000). URL: <https://www.refworld.org/docid/3b00f51e14.html> (дата звернення: 01.02.2024).

114. UN Security Council, Security Council resolution 1390 (2002), 16 January 2002, S/RES/1390 (2002). URL: <https://www.refworld.org/docid/3c4e83d34.html> (дата звернення: 01.02.2024).

115. UN Security Council, Security Council resolution 1989 (2011) [on expansion of the mandate of the Ombudsperson established by the resolution 1267 (1999) and the establishment of a new Al-Qaida sanctions list], 17 June 2011, S/RES/1989 (2011). URL: <https://www.refworld.org/docid/4e0c30382.html> (дата звернення: 01.02.2024).

116. European Union: Council of the European Union, Council Regulation (EC) No. 881/2002 of 27 May 2002 imposing certain specific restrictive measures directed against certain persons and entities associated with Usama bin Laden, the Al-Qaida network and the Taliban, and repealing Council Regulation (EC) No 467/2001 prohibiting the export of certain goods and services to Afghanistan, strengthening the flight ban and extending the freeze of funds and other financial resources in respect of the Taliban of Afghanistan, 27 May 2002, No. 881/2002. URL: <https://www.refworld.org/docid/47fdfb24d.html> (дата звернення: 01.02.2024).

117. Organisation des Modjahedines du peuple d'Iran v. Council, T-228/02, European Union: Court of Justice of the European Union, 12 December 2006. URL: <https://www.refworld.org/cases,ECJ,4794b6d52.html> (дата звернення: 01.02.2024).

118. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод зі змінами, внесеними Протоколом N 11 (994_536). URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004 (дата звернення: 01.02.2024).

119. Case C-402/05P, (Kadi v Council and Commission), Opinion of Advocate General Miguel Poaires Maduro of 16 January 2008. URL: <https://www.refworld.org/cases,ECJ,51e6bbbe4.html> (дата звернення: 01.02.2024).

120. Dijk P., Godefridus J. H. Hoof, A. W. Heringa. Theory and practice of the European Convention on Human Rights. Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. 346 p. URL <https://archive.org/details/theorypracticeof0000dijk>

121. Case C402/05P & C415/05 (Joined cases Kadi & Al Barakaat International Foundation v. Council and Commission), Judgement of 3rd September, 2008, para 326. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005J0402:EN:HTML> (дата звернення: 01.02.2024).

122. American Convention on Human Rights, O.A.S.Treaty Series No. 36, 1144 U.N.T.S. 123, entered into force July 18, 1978, reprinted in Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System, OEA/Ser.L.V/II.82 doc.6 rev.1 at 25 (1992). URL: <http://hrlibrary.umn.edu/oasinstr/zoas3con.htm> (дата звернення: 02.02.2024).

123. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 02.02.2024).

124. Кельзя С.Г. Фінансова таємниця та відмивання грошей. Юридичний вісник, 2011, № 4(21). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2011_4_12

125. Duyne P.C. Crime Business and Crime Money in Europe. Nijmegen: WolfLegalPublishers, 2007.245 p. P. 69-96. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=b72b7afd30a666f51675cb20625deb6e8d6b98cd>

126. Council of the European Union. Anti-money laundering: Council and Parliament strike deal on stricter rules. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/01/18/anti-money-laundering-council-and-parliament-strike-deal-on-stricter-rules> (дата звернення: 03.02.2024).

127. Commission Staff Working Document. Executive Summary of the Impact Assessment accompanying the Anti-money laundering package. Brussels, 20.7.2021 SWD(2021) 191 final. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10289-2021-ADD-3/en/pdf> (дата звернення: 03.02.2024).

128. Council of the European Union. Anti-money laundering: Provisional agreement reached on transparency of crypto asset transfers. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/29/anti-money-laundering-provisional-agreement-reached-on-transparency-of-crypto-asset-transfers> (дата звернення: 03.02.2024).

129. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing COM/2021/420 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0420> (дата звернення: 03.02.2024).

130. Snijder-Kupiers B. et al. Anti-Money Laundering : Council and Parliament Agree on Stricter Rules in EU. URL: <https://www.debrauw.com/articles/anti-money-laundering-european-council-and-parliament-agree-on-stricter-rules> (дата звернення: 03.02.2024).

131. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the mechanisms to be put in place by the Member States for the prevention of the use

of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing and repealing Directive (EU) 2015/849 COM/2021/423 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0423> (дата звернення: 10.02.2024).

132. FATF. Jurisdictions under Increased Monitoring - 24 February 2023. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/High-risk-and-other-monitored-jurisdictions/Increased-monitoring-february-2023.html> (дата звернення: 03.02.2024).

133. Snijder-Kuipers B. et al. New European Legislation on Anti-Money Laundering. *Financial and Capital Markets*, 2023, № 4. P. 24-25. URL: <https://www.ibfd.org/sites/default/files/2024-01/selected-journal-articles-ibfd-fcm-aml-3.pdf>

134. Council of the European Union. Anti-money laundering: Provisional agreement reached on transparency of crypto asset transfers. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/29/anti-money-laundering-provisional-agreement-reached-on-transparency-of-crypto-asset-transfers> (дата звернення: 03.02.2024).

135. Балобанова Д.О. Загальні засади теорії криміналізації. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. № 1. С. 145-148. URL: <http://www.apdp.in.ua/v47/28.pdf>

136. Водянніков О.Ю. Конституція і злочин: теорія криміналізації в світлі конституційної концепції ultima ratio. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. № 2. С. 14-35. URL: <http://apdp.in.ua/v96/2.pdf>

137. Фоменко М.В. Підстави криміналізації суспільно-небезпечних діянь. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 2(25). С. 33-39. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/953c0fcd-6fa2-4446-a800-b958c59d3464>

138. Хавронюк М.І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ: Істина, 2004. 217 с.

139. Дудоров О.О., Тертиченко Т.М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України: Монографія. Київ: ОБСЄ, 2015. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/6/299731.pdf>
140. Гончарук В.Л. Види предикатних злочинів у вітчизняному кримінальному законодавстві. *Наше право*. 2020. № 3. С. 105-115 URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/105-_Goncharuk-1.pdf
141. Попович О.Т. Принципи криміналізації: поняття, зміст та дотримання (на прикладі ст. 110-2 КК України). Підприємство, господарство і право. 2018. № 4. С. 209-214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2018_4_36
142. Wallerstein S. Remote Harm and the case of Anti-democratic ideologies. *Cardozo Law Review*. 2007. № 28(6). P. 2697-2737. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=952175
143. Різник О.Р. Ознаки, які кваліфікують склади злочинів, що пов'язані з незаконним позбавленням волі: поняття та система. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. 2022. № 60. С. 40-54. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/igorkozych,+60.2022.riznyk%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/igorkozych,+60.2022.riznyk%20(2).pdf)
144. Asworth A. Principles of Criminal Law. 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 2006. 891 p. P. 64-65. URL: <https://www.pure.ed.ac.uk/ws/portalfiles/portal/371041438/CornfordA2023Principle>
145. Осадчий Б.В. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: кримінологічна характеристика та протидія. Дис. докт...філос. 081. Одеса, 2023. 226 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/98cce116-85a9-422d-bda2-d72ef58edb6d>
146. Протидія терористичній діяльності: Кримінально-правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти: монографія. За ред О.В. Шамари. Київ: Видавничий дім «АрТек», 2016. 450 с. URL:
147. Сміян Л.С., Нікітін Ю.В. Кримінологія: Підручник. Київ: Національна академія управління, 2010. 496 с.

148. Husak D. Overcriminalization – The Limits of the Criminal Law. Oxford: Oxford University Press, 2009. 241 p URL: <https://global.oup.com/academic/product/the-philosophy-of-criminal-law-9780199585038?lang=en&cc=ua>

149. Allridge P. The Moral Limits of the Crime of Money Laundering. *Buffalo Criminal Law Review*. 2001-2002. Vol. 5. P. 279-317. URL: <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/24861/1/Alldridge%202001.pdf>

150. Журавель В.А. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: наук.-практ. посібник. Харків: Одісей, 2005. 98 с.

151. Чаричанський О.О, Підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом за Кримінальним кодексом України. : дис...канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2008. 286 с. С. 103.

152. FATF. Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures People's Republic of China Mutual Evaluation Report. April 2019. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/mer/MER-China-2019.pdf> (дата звернення: 12.02.2024).

153. Romero M.A., Betancourt E.L. Delitos especiales. Mexico : Porrúa DF, 1994. 283 p. URL: https://inventio.up.edu.mx/discovery/fulldisplay/alma990003407440204971/52UNIPAN_INST:52UNIPAN_INST

154. Aguado J.Z. El blanqueo de capitales. Aspectos sustantivos et su investigacion. Madrid: Cuadernos de Derecho Judicial, 1994. 745 p. URL: <https://www.aranzadilaley.es/tienda/el-delito-de-blanqueo-de-capitales-problemas-en-torno-a-la-imprudencia-y-la-receptacion>

155. R. Roger Brian Alexander and Others. EWCA Crim 89, 2011. URL: <https://www.lccsa.org.uk/r-v-roger-brian-alexander-7-ors-2011> (дата звернення: 12.02.2024).

156. Blahuta R. et al. Economic and Legal Analysis of Socio-Economic Factors of the Emergence of Threats to the System of Counteracting Money Laundering and Terrorism Financing in Ukraine. *Фінансово-економічна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2023. № 2(49). С. 264-273. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/4016_264-273.pdf

157. Комісаров О.Г., Скрипка О.Ю., Собакарь А.О. Первинний фінансовий моніторинг у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму: Монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2015. 201 с.

158. Geiger H., Wuensch O. The fight against money laundering – An economic analysis of a cost-benefit paradox. *Journal of Money Laundering Control*, 2007. Vol. 10, No 1. P. 91-106. URL: <https://ideas.repec.org/a/eme/jmlcpp/13685200710721881.html>

159. Піщанська В.В. Вплив відмивання брудних грошей на національну фінансову безпеку України. *Магістеріум*. 2009. Вип. 35. С. 32-36. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6ae1f536-012f-443a-b8e4-806f8f1793c9/content>

160. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар станом на 10 січня 2024 року. За ред. І.М. Копотуна. Київ: Центр учбової літератури, 2024. 1281 с.

161. Гуренко Д.Ю. Питання визначення об'єкта злочину, передбаченого статтею 348 Кримінального кодексу України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*, 2013, № 4. С. 43-51. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/758606b6-e506-4afc-bc18-fa5d61c697b3/content>

162. Allridge P. Money Laundering Law. Oxford: Hart Publishing, 2003. 435 p. URL: <https://searchworks.stanford.edu/view/5346159>

163. Давлатов Ш.Б. Міжнародні вимоги криміналізації легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Правова позиція*. 2022. № 1(34). С. 38-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2022_1_9

164. Ashworth A. Principles of Criminal Law. Oxford: Oxford University Press, 2006. 735 p. URL: <https://global.oup.com/academic/product/ashworths-principles-of-criminal-law-9780192897381?cc=ua&lang=en&>

165. Owen T., Smith I. Asset Recovery, Criminal Confiscation and Civil Recovery. Glasgow: LexisNexisUK, 2003. 1654 p. URL: <https://lexisweb.co.uk/sources/smith-owen-and-bodnar-on-asset-recovery-criminal-confiscation-and-civil-recovery>

166. Freeman M. The Sources of Terrorist Financing: Theory and Typology. *Studies in Conflict and Terrorism*. 2011. No 36(4). P. 461-475. URL: <https://nps.edu/documents/110773463/121843796/FtM+Study+Guide.pdf>

167. Клімова С.М. Організаційно-правове забезпечення запобігання та протидії легалізації (відмиванню) грошей, одержаних злочинним шляхом, та повернення активів в Україну. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 5. С. 165-169. URL: <http://www.nvppp.in.ua/index.php/arkhiv>

168. Barton S. Tatobjekt der Geldwäsche: Wann rührt ein Gegenstand aus einer Katakog des art. 261, No 1-3 StGB bezeichneten Straftaten her? *Neue Zeitschrift für Strafrecht*. 1993. No. 1. P. 160-181. [https://tri.swisscovery.sls.ch/discovery/fulldisplay?](https://tri.swisscovery.sls.ch/discovery/fulldisplay?docid=alma991001430239705532&context=L&vid=41SLSP_TRI:ISDC&lang=fr&search_scope=ISDC&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=ISDC&query=)

[docid=alma991001430239705532&context=L&vid=41SLSP_TRI:ISDC&lang=fr&search_scope=ISDC&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=ISDC&query=](https://tri.swisscovery.sls.ch/discovery/fulldisplay?docid=alma991001430239705532&context=L&vid=41SLSP_TRI:ISDC&lang=fr&search_scope=ISDC&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=ISDC&query=)

169. Hinterseer K. Criminal Finance: The Political Economy of Money Laundering in Comparative Legal Context. Hague: Kluwer Law International, 2002. 785 p. <https://search.worldcat.org/title/Criminal-finance--the-political-economy-of-money-laundering-in-a-comparative-legal-context/oclc/248889388>

170. Парфентій Л.А., Губська К.С. *Харківський національний університет внутрішніх справ : 20 років у статусі національного : матеріали міжнар. наук.-*

прат. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 320-323.

URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10218>

171. Рисін В.В., Карпець А.Р. Особливості новітніх способів відмивання грошей з використанням фінансових установ. *БізнесІнформ*. 2021. № 3. С. 132-140. URL: <http://jnas.nbuiv.gov.ua/article/UJRN-0001261165>

172. Ус О.В. Кваліфікація злочину за ознаками об'єктивної сторони складу злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 47, т. 3. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/33843>

173. Ус О.В. Кваліфікація злочину за ознаками суб'єктивної сторони складу злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. Вип. 49, т. 2. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/33843>

174. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, 2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 21.01.2024).

175. Білоус О. Сучасні підходи до визначення поняття «конверсійний (конвертаційний) центр». *Visegrad Journal of Human Rights*. 2018. Vol. 2. С. 12-17. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2020/12/Vyshegrad-2_2018_Tom-1.pdf

176. Габуда А., Репецький С. Криміналізація корупційних правопорушень у КК України та міжнародному праві: порівняльний аналіз. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 4. С. 283-287. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/49.pdf>

177. R. v. Daoust. (2004) 235 DLR (4th) 216. URL: <https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/2004/2004scc6/2004scc6.html> (дата звернення: 12.02.2024).

178. Верховний Суд України. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду України від 21.07.2021 № 910/12930/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99647717> (дата звернення: 12.02.2024).

179. Pinto R., Chevalier O. Money Laundering as an Autonomous Offence. Washington: Inter-American Drug Abuse Control Commission, 2000. URL: <https://www.oas.org/cicaddocs/Document.aspx?Id=321> (дата звернення: 12.02.2024).

180. UNODC. Casinos, Money Laundering, Underground Banking, and Transnational Organized Crime in East and Southeast Asia: A Hidden and Accelerating Threat. January 2024. 106 p. P. 19. URL: https://www.unodc.org/roseap/uploads/documents/Publications/2024/Casino_Underground_Banking_Report_2024.pdf (дата звернення: 12.02.2024).

181. Model Provisions on Money Laundering' (UNODC, Commonwealth Secretariat and IMF) (Report, April 2009) 11. URL: https://www.unodc.org/documents/money-laundering/Model_Provisions_2009_Final.pdf (дата звернення: 12.02.2024).

182. UNODC. Estimating illicit financial flows resulting from drug trafficking and other transnational organized crimes. Research report, 2011. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Illicit_financial_flows_2011_web.pdf (дата звернення: 12.02.2024).

183. Shams H. Legal globalization: Money Laundering Law and Other Cases. London: The British Institute of International and Comparative Law, 2004. 453 p. URL: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law-epil/9780199231690/law-9780199231690-e2275?d=%2F10.1093%2Flaw-epil%2F9780199231690%2Flaw-9780199231690-e2275&p=emailA6u>

184. Левицька Л.В. Якість кримінального закону України як показник ефективності кодифікації законодавства. *Судова апеляція*. 2009. № 2(15). С. 31-40.

185. Hashman and Harrup v. the United Kingdom [GC] - 25594/94 Judgment 25.11.1999 [GC]. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58365%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58365%22]}). § 31.

186. Landolt P. Judgment of the Swiss Supreme Court of 8 March 2006 - A Commentary. *European Business Law Review*. 2006. No. 2. P. 129-145. P. 132.

187. Торопчин С. О. Спосіб вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Юридична наука*. 2020. № 4(106). Т. 1. С. 222-231.

188. Резнік, О.М. Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 3. С. 133–139. С. 136.

189. Бровко В.М. Проблемні аспекти суб'єктивної сторони умисного порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С. 78-81. С. 80. URL: http://lsey.org.ua/5_2016/24.pdf (дата звернення: 22.03.2024).

190. Proceeds of Crime Act 2002. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/29/contents> (дата звернення: 21.03.2024).

191. R. v. Sansregret, (1985) 1 S.C.R. 570. URL: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/53/index.do> (дата звернення: 21.03.2024).

192. R. v. Public Prosecutor of the Canton of Vaud, 6 June 2003 (No. 6S. 59/2003). URL: https://www.law.cornell.edu/women-and-justice/resource/public_prosecutor_of_canton_ticino_v._a.a._6s._292/2004 (дата звернення: 21.03.2024).

193. United States v. Parramore, 720 F Supp. 799, 802 (N.D.Cal 1989). URL: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/720/799/1768539> (дата звернення: 21.03.2024).

194. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.03.2024).

195. Мезенцева І.Є. Відмежування складу легалізації грошових грошей та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, від суміжних складів. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип.25. С.81-85. С. 82.

196. Westminster City Council v. Croyalgrange Ltd. (1986) 83 Cr App R 155. URL: <https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff8c960d03e7f57ecd6ec> (дата звернення: 21.03.2024). § 164.

197. Острогляд О.В. Поняття, підстави та способи криміналізації як методу кримінально-правової політики. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 6. С. 76-81.

198. Державна служба фінансового моніторингу. Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму). Київ, 2021. 116 с. С. 75.

199. Багіров С.Р. «Безнаслідкова необережність» у сучасних умовах реформування кримінального законодавства: проблема та шляхи її розв'язання. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Т. 7. С. 3-13.

200. Луців Б.В. Щодо посилення бюджетної політики в активізації інвестиційного процесу в Україні. *Банківський та реальний сектор економіки : фінансово-економічні аспекти взаємодії та перспективи розвитку : Зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів*. Тернопіль : Вектор, 2015. С. 66-68. С. 68.

201. Organization of American States – Inter-American Drug Abuse Control Commission. CICAD's Model Regulations for the Control of Money Laundering. URL: <https://www.oas.org/ext/DesktopModules/MVC/OASDnnModules/Views/Item/Download.aspx?type=1&id=572&lang=1> (дата звернення: 12.03.2024).

202. Green M.S. The Paradox of Auxiliary Rights: The Privilege Against Self-Incrimination and the Right to Keep and Bear Arms. College of William & Mary Law School Faculty Publication, 2002. 175 p.

203. Шаблистий В.В. Проблеми кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в країні у сфері протидії злочинам проти власності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 141-149.

204. Гладковський М.О, Тлумачення окремих ознак суб'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом з урахуванням положень національного та міжнародного антилегалізаційного законодавства. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 258-264.

205. Базельський інститут управління. Розшук незаконно отриманих активів. Практичний посібник. URL: https://baselgovernance.org/sites/default/files/2019-01/tracing_illegal_assets_Ukrainian.pdf (дата звернення: 12.03.2024).

206. Rose C., Kubiciel M, Landwehr O. The United Nations Convention Against Corruption: A Commentary. Oxford: Oxford University Press, 2019. 699 p. P. 345.

207. FATF Mutual Evaluation Report on Germany, 2022. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/mer/Mutual-Evaluation-Report-Germany-2022.pdf.coredownload.inline.pdf> (дата звернення: 11.03.2024).

208. John Murray v. the United Kingdom - 18731/91. Judgment 8.2.1996 [GC]. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57980%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57980%22]}). (дата звернення: 11.03.2024).

209. Черевко К.О. Щодо питання способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду Тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17 жовтня 2019 року)*. Харків, 2019. С. 184-186.

210. Завидняк І.О. Легалізація «відмивання» грошей, одержаних злочинним шляхом, як один з видів економічних транснаціональних злочинів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2021. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/255496/252560> (дата звернення: 12.03.2024).

211. Безгинський Б.Г. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні. Дис. докт. філософ. 081. Київ, 2022. 195 с. С. 78.

212. Axelrod M.R. Making SARs More Effective: Broader Based Feedback From Law Enforcement Needed by Financial Institutions. BNA's Banking Report. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/finance/us-fas-sar-feedback-bloomberg-032113.pdf> (дата звернення: 12.03.2024).

213. Urteil vom 28 Juli 2016 No 3 StR 25/16. URL: <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&Datum=2016-7&nr=75843&pos=4&anz=299&Blank=1.pdf> (дата звернення: 11.03.2024).

214. United States v. Gary A. Edgmon and Jimmy W. Edgmon, 952 F.2d 1206 (10th Cir. 1991). URL: [https://www.courtlistener.com/opinion/574983/united-states-v-gary-a-edgmon-and-jimmy-w-edgmon/summaries/?show_alert_modal=yes&q=cites%3A\(301379\)](https://www.courtlistener.com/opinion/574983/united-states-v-gary-a-edgmon-and-jimmy-w-edgmon/summaries/?show_alert_modal=yes&q=cites%3A(301379)) (дата звернення: 11.03.2024).

215. Wang J. That is Money Laundering, Oh Wait, it's Not. The Impact of Cuellar on Concealment Money Laundering Case Law. *Journal of Business Law*. 2015, No 18. P. 255-291. P. 261.

216. Мельник-Томенко Ж.М. Принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом: теоретико-правовий аналіз. *Правова позиція*. 2019. № 4. С. 56-60. С. 59.

217. Бурбело О.А., Чуніхіна Л.М. Легалізація «брудних» грошей як антисоціальне явище. *Бізнес-Інформ*. 2013, № 2. С. 11-15. С. 14.

218. Dickerson B., Basko K. Confusion in Defining “Proceeds” Under the Money Laundering Statute: A Survey of Circuit Opinions. URL: <https://www.fedbar.org/wp-content/uploads/2010/06/defining-proceeds-June2010-pdf-1.pdf> (дата звернення: 11.03.2024).

219. O’Keefe R. Universal Jurisdiction: Clarifying the Basic Concept. *Journal of International Criminal Justice*. 2004. No 2. P. 736-744.

220. PCIJ, *SS Lotus (France v. Turkey)*, PCIJ Reports, Series A, No. 10, p. 18-19 (1927).

221. Попко В. Кримінально-правова юрисдикція та її принципи у транснаціональному кримінальному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019, № 7. С. 238-247.

222. Ryngaert C. *Jurisdiction in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 235 p. P. 44.

223. Базов О.В. Універсальна юрисдикція в діяльності міжнародних кримінальних судів. *Юридична Україна*. 2020, № 2. С. 42-47; Кос’яненко О.С. Зобов’язання видавати або здійснювати судове переслідування та універсальна юрисдикція. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023, № 5. С. 19-27.

224. Чубінідзе О.О. Універсальна юрисдикція в національному законодавстві: порівняльний аспект. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019, Т. 4. С. 96-105.

225. FATF. First Mutual Evaluation Report on Anti-ML and Combating the FT of the People’s Republic of China. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Mutualevaluations/Mutualevaluationofchina.html> (дата звернення: 28.03.2024).

226. FATF. Mutual Evaluation Report of Austria’, 26 June 2009. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/mer/MER%20Austria%20full.pdf.coredownload.pdf> (дата звернення: 28.03.2024).

227. FATF. First Mutual Evaluation Report on Anti-ML and Combating the FT of Spain. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Mutualevaluations/Mutualevaluationofspain.html> (дата звернення: 28.03.2024).

228. Конвенція ООН проти корупції, 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 21.01.2024).

Model Provisions on Money Laundering, Terrorist Financing, Preventive Measures and Proceeds of Crime (for common law legal systems), 2009. URL: https://www.unodc.org/documents/money-laundering/Model_Provisions_2009_Final.pdf (дата звернення: 21.01.2024).

229. OAS-CIDAD Model Regulations Concerning Laundering Offences Connected to Illicit Drug Trafficking and Other Serious Offences. URL: <https://www.summit-americas.org/OAS%20General%20Assembly/AG-RES-1656.htm> (дата звернення: 21.01.2024).

230. Criminal Code (Decree-Law No. 2.848 of December 7, 1940. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/21432> (дата звернення: 21.01.2024).

231. German Criminal Code, 1998. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html (дата звернення: 21.01.2024).

232. Penal Code of Uruguay. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/7474> (дата звернення: 21.01.2024).

233. Criminal Code of the Netherlands, 1881. URL: <https://antislaverylaw.ac.uk/wp-content/uploads/2019/08/Netherlands-Criminal-Code.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

234. Кримінальний кодекс України від 05.04.1991 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.01.2024).

235. Criminal Code (R.S.C., 1985, с. C-46). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/> (дата звернення: 21.01.2024).

236. Organized and Serious Crimes Ordinance of Hong Kong. URL: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap455> (дата звернення: 21.01.2024).

237. Criminal Code of Spain, 2016. URL: https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf (дата звернення: 21.01.2024).

238. Herrera J.M.P. Los delitos de blanqueo de capitales. Madrid: Edresa, 2000. 818 p

239. Supremo Tribunal Espanol, Tribunal Constitucional. STE, 26 September 2005. URL: www.tribunalconstitucional.es/jurisprudencia/Stc2005/STC2005.html (дата звернення: 21.01.2024).

240. Pelloni F.M. Derecho penal internacional: un estudio a proposito de su presente y de su future. Universidad Central de Venezuela, 2006. 502 p. URL: <https://www.praxisjuridica.com.ar/productos/derecho-internacional-penal-autor-machado-pelloni-fernando/?srsltid=AfmBOor0YLaHSP0FgWaByNUOTe>

241. Caparros E.F. El delito de blanqueo de capitals. Madrid: Colex, 1998. 319 p. URL: <https://editorial.tirant.com/es/libro/el-delito-de-blanqueo-de-capitales-9788478794263>

242. Sanchez C.A. El delito de blanqueo de capitals. Madrid: Marcial Pons, 2000. 830 p. URL: <https://www.casadellibro.com/libro-el-delito-de-blanqueo-de-capitales/9788472487741/715842?srsltid=AfmBOorPZHKZMdaqiU3Q6iqfNRgcDsWN0Rx>

243. United States Code. URL: <https://uscode.house.gov/> (дата звернення: 21.01.2024).

244. Pasquantino v. United States, 544 U.S. 349 (2005). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/544/349/> (дата звернення: 21.01.2024).

245. Crawford J. The ILC's Draft Statute for International Criminal Tribunal. *American Journal of International Law*. 1994, No 3. P. 138-163. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law>

246. Mugarura N. The Global anti-money laundering court as a judicial and institutional imperative. *Journal of Money Laundering Control*. 2011, Vol. 14. No 1. P. 60-78. URL: <https://ideas.repec.org/s/eme/jmlcpp.html>

247. Security Council resolution 1918 (2010) [on acts of piracy and armed robbery against vessels in the waters off the coast of Somalia]. URL: <https://www.refworld.org/legal/resolution/unsc/2010/en/73106> (дата звернення: 20.03.2024).

248. Римський статут Міжнародного кримінального суду, 1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 20.03.2024).

249. Туляков В.О. Міжнародна правова допомога у кримінальних провадженнях. *Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні* / за ред. В.О. Тулякова. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. С. 36-40.

250. Thony J.F. Processing Financial Information in Money Laundering Matters: The Financial Intelligence Units. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 1996, No 4. P. 257-289. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=54410>

251. Sathye M., Patel C. Developing Financial Intelligence: An Assessment of the FIUs in Australia and India. *Journal of Money Laundering Control*. 2007, No 10(4). P. 391-405. URL: <https://ideas.repec.org/s/eme/jmlcpp.html>

252. Egmont Group. About the Egmont Group. URL: <http://www.egmontgroup.org/> (дата звернення: 21.03.2024).

253. Egmont Group of Financial Intelligence Units Charter, approved in July 2013 by the Egmont Group Heads of Financial Intelligence Unites (Revised in July 2023). URL: <https://egmontgroup.org/wp-content/uploads/2021/09/Egmont-Group-Charter-Revised-July-2023-Abu-Dhabi-UAE.pdf> (дата звернення: 21.03.2024).

254. International Monetary Fund. Financial Intelligence Units: An Overview. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/FIU/index.htm> (дата звернення: 21.03.2024).

255. Principles of Information Exchange Between Financial Intelligence Units, July 2043. URL: https://egmontgroup.org/wp-content/uploads/2022/07/2.-Principles-Information-Exchange-With-Glossary_April2023.pdf (дата звернення: 21.03.2024).

256. Treaty on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters, 2004. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/01/20160901074559.pdf> (дата звернення: 12.04.2024).

257. Treaty on Mutual Assistance in Criminal Matters (United States - Switzerland) 27 U.S.T 2019, T.I.A.S. No 8302, 1973. URL: <https://www.rhf.admin.ch/dam/data/rhf/strafrecht/rechtsgrundlagen/sr-0-351-933-6-e.pdf> (дата звернення: 14.04.2024).

258. UNODC'. Legislative Guide for the Implementation of the United Nations Convention against Corruption, 2006 URL: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/LegislativeGuide/UNCAC_Legislative_Guide_E.pdf (дата звернення: 14.04.2024).

259. The Act on Mutual Assistance in Criminal Matters 1992 (Thailand) B.E.2535. URL: https://sherloc.unodc.org/cld/en/legislation/tha/the_act_on_mutual_assistance_in_criminal_matters_b.e._2535/section_1-42/the_act_on_mutual_assistance_in_criminal_matters_b.e._2535.html (дата звернення: 14.04.2024).

260. Treaty on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/01/20160901074559.pdf> (дата звернення: 14.04.2024).

261. Requesting mutual legal assistance in criminal matters from G8 countries: A step-by-step guide, Commission on Crime Prevention and Criminal Justice (2011). URL: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/pc-oc/PCOC_documents/8_MLA%20step-bystep_CN152011_CRP.6_eV1182196.pdf (дата звернення: 21.01.2024).

262. Burgos, Sr., vs. Chief of Staff of the Armed Forces of the Philippines. URL: <https://jur.ph/jurisprudence/digest/burgos-sr-v-chief-of-staff> (дата звернення: 21.01.2024).

263. FATF. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. Updated November 2023. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).

264. Міжнародні та національні правові положення системи захисту засобів фінансової допомоги Європейського Союзу та іноземних донорів в Україні/ за ред. В.В. Чернея. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2016. 261 с.

265. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 14.04.2024), ч. 21 ст. 18.

266. Boister N. An Introduction to Transnational Criminal Law. Oxford: Oxford University Press, 2012. 246 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/211946911.pdf>

267. Androulakis I. Recovery of Proceeds from Crime – Time to Upgrade the Existing European Standards? URL: <https://eucrim.eu/articles/recovery-of-proceeds-from-crime-time-to-upgrade-the-existing-european-standards> (дата звернення: 16.04.2024).

268. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text (дата звернення: 16.04.2024).

269. Europol. Does crime still pay? Criminal asset recovery in the EU, 2016. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/does-crime-still-pay> (дата звернення: 16.04.2024).

270. Best Practices on Confiscation (Recommendations 4 and 38) and a Framework for Ongoing Work on Asset Recovery. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/Best%20Practices%20on%20%20Confiscation%20and%20a%20Framework%20for%20Ongoing%20Work%20on%20Asset%20Recovery.pdf> (дата звернення: 16.04.2024).

271. Proposal for a Directive of the European Parliament and Council on asset recovery and confiscation COM/2022/245 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0245> (дата звернення: 16.04.2024).

272. Press release of 22 September 2022. FATF and INTERPOL intensify global asset recovery. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/FATF-INTERPOL-intensify-global-asset-recovery.html> (дата звернення: 16.04.2024).

273. Conference of the Parties to the Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism (CETS No. 198) Thematic Monitoring Review of the Conference of the Parties to CETS No.198 on Article 6 (“Management of Frozen or Seized Property”), 2022. URL: <https://rm.coe.int/c198-cop-2022-1-hr-art-6-en/1680a96056> (дата звернення: 16.04.2024).

274. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Resolution 2218 (2018) Fighting organised crime by facilitating the confiscation of illegal assets. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=24761> (дата звернення: 16.04.2024).

275. The World Bank. Left out of the Bargain Settlements in Foreign Bribery Cases and Implications for Asset Recovery. URL: https://www.unodc.org/documents/congress/background-information/Corruption/Left_out_of_the_Bargain.pdf (дата звернення: 16.04.2024).

276. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.

277. Коломієць І.В. Державний фінансовий моніторинг в Україні: сучасний стан і шляхи вдосконалення. *Форум права*. 2010, № 11. С. 164-169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_1_26

278. Blümel A. Ukraine's Efforts Against Money Laundering Since the Russian Invasion in February 2022. *Kyiv-Mohyla Law & Politics Journal*. 2022-2023. No 8-9. P. 44-58. URL: <http://kmlpj.ukma.edu.ua/article/view/303155>

279. Київець О.В. Міжнародно-правове регулювання боротьби з відмиванням «брудних» грошей» : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2003. 14 с. URL: <https://mydisser.com/ru/avtoref/view/kiivec-o-v-mizhnarodno-pravove-regulyuvannya-borotbi-z-vidmivannyam-brudnih-groshey.html>

280. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України. Закон України від 16.01.2003 № 430-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-15?lang=en#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

281. Про внесення змін до деяких законів України з питань запобігання використанню банків та інших фінансових установ з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Закон України від 06.02.2003 № 485-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/485-15?lang=en.#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

282. Про утворення Державного департаменту фінансового моніторингу. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.01.2002 № 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.05.2024).

283. FATF. Ukraine's Progress since 2009. URL: <https://www.fatfgafi.org/en/countries/detail/Ukraine.html> (дата звернення: 06.05.2024).

284. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.06.2024).

285. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 05.06.2024).

286. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво, 2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_954#Text (дата звернення: 05.06.2024).

287. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво, 2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text (дата звернення: 05.06.2024).

288. Гальчинський С. Як Україна співпрацює з Європол та Євроюстом. Юридична газета онлайн. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/yak-ukrayina-spivpracyue-z-evropolom-ta-evroyustom.html> (дата звернення: 05.06.2024).

289. Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures Ukraine. 2nd Enhanced Follow-up Report & Technical Compliance Re-Rating, June 2020. URL: <https://rm.coe.int/moneyval-2020-9-sr-2nd-enhanced-fur-ua/1680a01d6a> (дата звернення: 03.05.2024).

290. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 03.05.2024).

291. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 03.05.2024).

292. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в

Україні. Проект закону № 10225 від 07.11.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43123> (дата звернення: 23.05.2024).

293. Triple A. Digital Currency Adoption and Trends in Ukraine in 2022. URL: <https://triple-a.io/digitalcurrencies-ownership-ukraine-2022> (дата звернення: 23.05.2024).

294. Ihnatenko O., Abbasova A. The Resilience and Integrity of the Financial System in Ukraine. Conference Report, 2024. URL: <https://static.rusi.org/resilience-integrity-financial-system-ukraine-web-final.pdf> (дата звернення: 23.05.2024).

295. European Parliament and Council of the European Union, 'Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 Amending Directive (EU) 2015/849 on the Prevention of the Use of the Financial System for the Purposes of Money Laundering or Terrorist Financing, and Amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU, PE/72/2017/REV/1', Official Journal of the European Union (L 156/43, 19 June 2018). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32018L0843> (дата звернення: 23.05.2024).

296. Про внесення змін до деяких законів України щодо створення єдиного реєстру рахунків фізичних і юридичних осіб та індивідуальних банківських сейфів. Проект закону від 18.08.2022. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%BF%_18_02_22.pdf (дата звернення: 23.05.2024).

297. European Commission. Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the Assessment of the Risk of Money Laundering and Terrorist Financing Affecting the Internal Market and Relating to Cross-Border Activities, 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022SC0344> (дата звернення: 23.05.2024).

298. Transparency International. World Corruption Perceptions Index 2022. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (дата звернення: 23.05.2024).

299. FATF. FATF Public Statement on the Situation in Ukraine. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfgeneral/Ukraine-2022.html> (дата звернення: 23.05.2024).

300. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту фінансової системи України від дій держави, що здійснює збройну агресію проти України, та адаптації законодавства України до окремих стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) і вимог Директиви ЄС 2018/843. Закон України від 04.11.2022 № 2736-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2736-20#n6> (дата звернення: 23.05.2024).

301. Інформування про результати роботи Держфінмоніторингу за 2023 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Informuvannya-pro-rezultati-roboti-derzhfinmonitoringu-za-2023-rik.html> (дата звернення: 26.05.2024).

302. Держфінмоніторинг бере участь у Зустрічі високого рівня MONEYVAL. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dajdzhest-aktualnix-novin-svitu-u-sferi-pvkt/pages/dijalnist/funkcional/news/derzhfinmonitoring-bere-uchast-u-zustrichi-visokogo-rivnya-MONEYVAL.html> (дата звернення: 26.05.2024).

303. Про затвердження програми стратегічного розвитку Державної служби фінансового моніторингу України на період до 2024 року. Наказ Міністерства фінансів України від 17.01.2022 № 16. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/strategy/16.pdf> (дата звернення: 26.05.2024).

304. MONEYVAL. Anti-money Laundering and Counter-terrorist Financing Measures: Ukraine, Fifth Round Mutual Evaluation Report, 2020. URL: <https://rm.coe.int/moneyval-2020-9-sr-2nd-enhanced-fur-ua/1680a01d6a> (дата звернення: 26.05.2024).

305. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text> (дата звернення: 26.05.2024).

306. Крамар Р.І. Міжнародний механізм протидії відмиванню коштів. Collection of scientific papers «SCIENTIA», 2022. С. 49-51. <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/14>

307. Про результати розслідування кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-rozsliduvannya-kriminalnih-provadzhen-pro-kriminalni-pravoporushennya-shodo-legalizaciyi-vidmivannya-majna-oderzhanogo-zlochinnim-shlyahom-finansuvannya-terorizmu-rozpovsyudzhennya-zbroyi-masovogo-znishennya> (дата звернення: 26.05.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Джевага-Третякова С.Ю. Суб'єктивна сторона відмивання грошей як транснаціонального злочину. / Джевага-Третякова С.Ю. Сурілова О.О. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Вип. 1. С. 779-782. URL: http://lsej.org.ua/1_2024/190.pdf
2. Джевага-Третякова С.Ю. Соціально-правові підстави криміналізації відмивання грошей на міжнародному рівні. *Актуальні проблеми політики*. 2024. Вип. 73 С.120-125 URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/73_2024/19.pdf
3. Джевага-Третякова С.Ю. Періодизація розвитку міжнародного нормативно-правового регулювання боротьби з відмиванням грошей. *Юридичний вісник*. 2024. Вип. 1 С.200-210 URL: http://yurvisnyk.in.ua/v1_2024/23.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Джевага-Третякова С.Ю. Правове регулювання протидії відмиванню грошей: європейський контекст Права людини в період збройних конфліктів: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 1 листопада 2024 року), присвяченої 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини. (м. Одеса. 2024). 539с. С. 276- 283. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.28712>
2. Джевага-Третякова С.Ю. Нове законодавство ЄС щодо боротьби з відмиванням коштів: виклики та перспективи Вступ України, Республіки Молдова та Грузії до Європейського Союзу: сучасні виклики : матеріали міжнар.

кругл. столу (м. Одеса, 05 берез. 2024 р.) / відп. ред. С. В. Ківалов; НУ «ОЮА», (Одеса, 2024). 130с. – С. 110-113 URL: <https://hdl.handle.net/11300/28106>

3. Джевага-Третьякова С.Ю. Формування регіональних механізмів боротьби з відмиванням коштів в Європейському Союзі. Юридичні науки: проблеми та перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р.) Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 300с. С.167-169 URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/259>

4. Джевага-Третьякова С. Ю. Умисел як характеристика суб'єктивної сторони відмивання грошей як транснаціонального злочину // Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квіт. 2024 р.) / НУ "ОЮА" ; за заг. ред. С. В. Ківалова ; відп. за вип. М. Р. Аракелян. – Одеса : Фенікс, 2024. 1000с. С. 216-218. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28299>

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на 4 науково-практичних та наукових заходах: Міжнародній науково-практичній конференції Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів ((Одеса, 26 квіт. 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції Юридичні науки: проблеми та перспективи, (м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченої 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини. (м. Одеса. 2024); Міжнародному круглому столі Вступ України, Республіки Молдова та Грузії до Європейського Союзу: сучасні виклики : (м. Одеса, 05 берез. 2024 р.) .